

Despre relațiunea între dreptul bisericesc și legile civile ale statului.

Baza și diferitele sisteme de administrare în omenire. Situația cestiunei actuale între Creștinism și Naturalism.

Dreptul bisericesc, prin natura sa, face parte din știința dreptului în genere. Prin dreptul bisericesc se regulează referințele membrilor bisericeii, atât către ea cât și către statul civil ori societatea din care aceștia fac parte. Prin Dreptul omenesc legislația civilă prescrie raporturile și relațiunile membrilor societății, atât către stat, cât și acele dintre cetățeni cu privire către societate.

Aceste două specii de legi să ajută dar mutual în scopul de a face fericirea omului, ca ființă socială. Pe ce să reazimă legislatorii când legislează în societate? Pe obicei, moravuri, datine și nevoi pentru progresarea omenirei, care sunt rezultatul firesc al progresului naturei omului. Omul posedă în el sâmburile dreptului ca și al adevărului și frumosului, dar în fașă.

Principiul pe care se bazează drepturile bisericești și civile este în primul loc natura omenească, care-i dotată cu inteligență și cu voe liberă. Lipsind aceste condițiuni omului, el n'ar mai putea fi capabil de a trăi în societatea organizată, formată în puterea unor știute legi pozitive. Inteligența dă omului aptitudinea de a legifera, determinând raporturile de egalitate și dreptate între membrii societății;

iar voința liberă îi dă putința de a lucra în acord cu legile pozitive ce s'a impus acea societate. Dacă nu s'ar admite în om că există voință liberă, n'ar mai putea fi vorbă de virtute și viciu, de recompense și pedepse în societatea omenească, dupre cum nu se observă aceasta în viața animalelor. Dacă dar creatorul n'ar fi investit pe om cu inteligență și libertate, n'ar putea fi vorbă nici de drept bisericesc, nici de drept omenesc.

În puterea inteligenței omul își crează, formulează drepturi și-i prescrie legi în conformitate cu condițiunile sociale reclamate de loc, timp, gradul culturii etc. În puterea voinței libere omul își impune obligațiunea de a îndeplini or realizeze acele legi. Legiferarea este dar restricțiunea libertății nețărnumrite a omului, este regulamentarea voinței, este oprirea acesteia dela arbitrar și violență, este asigurarea vieții pașnice între asociați, este în fine posibilitatea dezvoltării prin cultură și educațiune a omului în societate ori stat.

Tot astfel și în societatea religioasă canoanele nu sunt de cât detragerea omului religios dela abuz sau păcat—prin urmare restrângerea abuzului libertății nețărnumrite a omului. Legile omenești au în vedere mai mult de a reglementa liniștea și siguranța vieții materiale a societății, pe care câștigându-le societatea își ajunge mai ușor scopul, adică fericirea sa. Canoanele bisericești au în vedere mai mult viața spirituală a omului religios, moralitatea, purtarea lui. Nici legile omenești nu pot fi indiferente cu totul de dezvoltarea spirituală a omului—cultura și moralitatea lui—pentru că atunci toate legile omenești n'ar avea alt conținut decât regularea părții materiale a omului, iar societatea omenească, cu toată cultura ei, n'ar fi atunci decât o artificială *menagerie*. În acolo voesc să ducă omenirea legislatorii cari susțin că numai prin penitenciare și biciu s'ar putea guvernă societatea, având ca Evangeliu Codul penal. Aceștia tind a exclude din omenire ori ce religiune

ori credinți, ce ar admite ceva mai presus de materie.

Nici canoanele bisericesti însă nu pot fi absolut indifere-
rente de viața materială a societății omenești, pentru că
conlițiunea desvoltării spirituale și morale a omului se ba-
zează pe existența vieții materiale—deaceea sucidul, o-
morul, sunt considerate în legislațiunile omenești ca păca-
tele cele mai mari. Dacă dar legile omenești se referă mai
mult la partea materială a omului, iar cele bisericesti
mai mult la partea spirituală a individului, dar nu sunt
absolut indifereente de toată activitatea omenească, de aci
urmează logic că între sferele legilor bisericesti și omenești
trebuie să existe cu necesitate naturală un raport. Acest
raport ori relație devine foarte simțită, când considerăm că
activitatea omului, ori faptele lui, sunt în același timp și
materiale și morale intactuale. Fapte curat materiale în care
să nu participe inteligența omului și să nu fie săvârșite
prin voință nu există. Să exceptează faptele oamenilor ne-
buni. Fapte indifereente absolut nu sunt. A contesta dar
unei legislațiuni acest raport, a nega puțința existenței a-
cestui raport în omenire ar fi tot atât, cât a nu vedea în
om decât sau un animal curat, or a-i tăgădui realitatea
corpului și a-l considera ca o ființă curat spirituală.

Ori care din aceste ipoteze luate aparte este falsă. Omul
este spirit și materie în același timp. Dacă și una și alta
din aceste erezii științifice s'ar admite, ar fi în detrimen-
tul desvoltării complete a naturei duple a omului—ar fi
a înstreina pe om dela călea firească în care l'a pus Crea-
torul său de a o parcurge pe acest pământ.

Aceste idei se înțeleg cu ușurătate și adevărătatea lor se
recunoaște de ori ce om.

Inteligența omului și voința lui sunt însă numai niște
agenți din care unul cercetează, scrutează, caută și cum-
pănește dispozițiunile ce sunt a se introduce în legi, iar
celalt puțința de a le aplica, nu sunt ele însă și însăși fân-
tâna primordială din cari se scot direct adevărurile în ome-

nire—; deaceea toată activitatea omului pe acest pământ poartă indispensabil sigiliul relativității, față de adevăr în sine. Că ceea ce zicem este așa, ne probează deasa schimbare a legislațiunii omenești și toată activitatea sa. Progresul pretins omenesc este fatalmente condiționat de o prefacere continuă a statului prezent. A rămânea continuu în aceleași legi și același grad de legiferare un popor, este a se pune afară din calea progresului omenirii, este a lupta contra creșterii și dezvoltării sale. Exemplele nu ne lipsesc în istoria omenirii în această chestiune. Dacă dar fântâna primară or primordială de unde-și detrage omul adevărurile sale nu este în mod absolut numai inteligența și voința sa, urmează apoi ca omul să-și arunce privirile sale și în afară de sine spre a căuta cu o sete ne'nteruptă izvorul binelui, frumosului și adevărului absolut, de unde să împrumute acele principii de legislație. El posedă prin facultățile sale spirituale numai agenții necesari de a scruta, cerceta și accepta un adevăr, a-l căuta întocmai ca un geolog, care nu confundă și nici identifică nici odată obiectul cercetării sale cu instrumentul de cercetare, care-i inteligența sa; sau ca un păcătos ori virtuos care nu confundă nici odată fapta săvârșită ca activitate, cu dorința sa care-i agentul acțiunii, pentru că are conștiință lucidă că putea lucra și în alt mod. Deaceea începe măgul de discordie între oameni.

Unii susțin că afară de om nu există altă fântână din care să izvorească adevăruri primare sau absolute, principii pentru el. Alții din contră admit cu convingere internă că în afară de om există o fântână a adevărurilor primordiale ori absolute pentru om.

Acei dintâiu poartă diferite numiri în istoria dezvoltării intelectuale a omului. Atei, naturaliști, idealisti raționali, etc. etc. Cești de al doilea se numesc *credincioși* or creștini. Să dezvoltăm mai pe larg această chestiune de mare importanță pentru societate. Trebuie să știm că respectiv de numărul adeptilor omenirii, pentru un sistem sau altul

din acestea, este o deosebire enorm de mare. Credincioșii au fost și sînt în o foarte mare majoritate în omenire, pe cînd necredincioșii într'un număr destul de restrîns. Cu toate acestea trebuie să recunoaștem că și între cei necredincioși au fost oameni învățați, culți; iar între credincioși, pe lângă numărul mare al oamenilor învățați au fost, sînt și vor fi masa întregă a poporului din societăți. Masa poporului necult se conduce în credințele lui de majoritatea oamenilor cultivați, astfel că fără a-și da cuvînt pentru ce crede așa și nu în alt chip, el crede cu majoritatea. Apoi deprinderea și obiceiul au foarte mari influențe în popor. Cînd se discreditează deprinderile și se corup obiceiurile, moravurile, atunci masa incultă rămînînd fără credinți, se demoralizează și devine ca o frămîntătură în conștiința, din care poate ori cine face ori ce voește. Aceasta a fost starea maselor inculte înaintea ori cărei răsvrătiri ori revoluții. În asemenea împrejurări cel mai dibaciu dintre oameni guvernează asupra poporului. Credințele religioase în popor, căci numai această formă pot avea, garantează pacea, liniștea și prosperitatea societății, iar ateismul distrugerea ei.

Această luptă în omenire între credință și necredință există și va continua a exista cît va dura și lumea. Cauza acestei lupte se înțelege ușor, este neputința omului de a găsi, ști și cunoaște pe deplin fîntîna și izvorul adevărilor absolute. Natura neperfectă a omului nu-i va procura nici odată instrumentul, putința de a descoperi pe cel absolut perfect, ci-l va ținea perpetuu într'o cunoștință relativă.

Relativitatea în toate sferile cunoștințelor noastre este partea omului pe acest pămînt.

Credincioșii bazați pe simțul intern existent în om, pe realitatea logică a generalisărilor abstracte săvârșite de el, procurate de natura exterioară, pe considerațiuni și probabilități tari cosmologice, și în fine pe amorul egoistic a facultăților sale spirituale, ei se întăresc tot mai mult în convingerile sale, că fîntîna absolută a adevărilor este în

afară de om, și, în puterea acestui procedeu psihologic, crede neîndoibil în *Existența unei Ființi absolute, Dumnezeu.*

Necredincioșii și ei sub frumosul pretext al științei omenești nu admit decât ceea ce zic că știu pozitiv, ceea ce zic că ei experimentează, și fiindcă până în prezent nici nu știu pozitiv și nici prin experiențe n'au aflat Izvorul cel dătător de adevăruri absolute, apoi neagă și *existența acestuia*. Eroarea științifică din partea lor constă în aceasta: Pretind a nega existența adevărului absolut, fără ca omul să fie dotat cu instrumente abile ori agenți capabili pentru a dovedi aceasta; neagă ceea ce nu știu fără a recunoaște că n'au dreptul la această negare, ci cel mult pot avea dreptul de a se abține de la ceea ce nu cunosc. Negarea le închide calea cercetărilor, este dar o cale greșită, pe care umblă necredincioșii. Noi știm că pentru om și numai pentru el există în constituția naturei noastre și în natura exterioară ce ne înconjură, un număr nemărginit de mistere, și a căror cunoștință și știință ni le-a refuzat Creatorul nostru. Suntem mărginiți în știința noastră. Ar trebui oare, pentru cuvântul că nu le știm pozitiv, nu le putem experimenta să le și negăm, să ne abținem de a le admite și crede? Noi zicem categoric: nu, și iar nu.

Așa sunt: legătura între materie și cugetare, (să nu se confunde procedeu cugetării cu însăși cugetarea), ce este materia în sine? ce este substanța în sine, ce este viața în sine? Ce este lumea aceasta și imensitatea planetelor? Ce e totul acesta pe care ochiul îl vede? etc. etc., naturi, lucruri închipuite, ori lucruri reale? Iată pentru ce credincioșii nu vor adera nici odată la ideile necredincioșilor greșite și în contradicere directă cu metoda ce-l întrebunțează în cercetările lor. Cu cât sfera cunoștințelor omenești înaintează, cu atât mai mult credința credincioșilor în existența *unui Dumnezeu Creator și Pronietor se însădește mai profund în inimile lor!* Bărbați însemnați

și mulți la număr, plini de știință și bogați în experiențe au crezut și cred cu convingere tare și nestrămutată că omul, ca ființă relativă, nu va putea cunoaște prin experiențe și ști în mod pozitiv *acea ce este absolutul în sine, ce este Dumnezeu*. Credința religioasă duce și la conservarea vieții materiale a omului, la perfecționarea sa spirituală și morală, la fericirea temporală și însădește în credincioși speranța unei vieți eterne! Pe când necredința mână spre animalizare pe om, îl face indiferent de viața aceasta, îl împiedică de la perfecționarea spirituală și morală, îl face epicurist în lumea aceasta, și-i ridică ori ce speranță de o altă viață mai fericită. Care din aceste două moduri de viațuire este oare mai potrivit naturei noastre, compuse din materie și spirit? Ias pe ori ce om imparțial să judece! Logic vorbind, necredincioșii n'au cuvânt justificat de a trăi la un loc cu credincioșii, pentru că convingerile lor fiind contrare acelorora, pe cari le au credincioșii, ei în totdeauna vor lupta spre a le distruge, conrupe și desființa, și dacă va fi posibil, cu totul societatea credincioșilor. Acest sistem al lor oprește progresul societății creștine. Pentru ce moralitate pentru ei? Nu ar fi o absurditate, după ei, a fi onest și corect, când poate fi și altfel? Ce este virtutea la ei? o banalitate, ce e patriotism, eroism și câte de acestea? niște expansiuni anormale animalice! o luptă pentru burtă, ca și la animale!

Vedeți dar că nu se poate susține logic sistemul necredincioșilor. Am demonstrat dar că toată cearta în omenire pleacă *dela ideea de Dumnezeu*. Nu vorbim de viața ce o duc unele membre putrede ale societăților omenești necredincioase, fie că aparțin sistemului credincioșilor, pe care-l compromit, fie că aparțin sistemului necredincioșilor și cari prin astfel de credință se fălesc că duc un traiu conform vederilor lor naturale, ca și cum ar cunoaște pe deplin natura, pe care o ignorează ca și ultimul neștiutor.

Acum fiind probat că credincioșii prin credința într'un

Dumnezeu dezvoltă și cultivă și mai bine și mai complet natura omenească, urmează să continuăm teza ce ni am propus. Până acum am văzut că omul nu este în afară de natura lui, când își impune legi, când prin ele își îngrădește abuzul libertății și își asigură viața liniștită în stat și societate. Am văzut de asemenea că și biserica, ori societatea credincioșilor, prin canoane se abține dela păcat și se îndeamnă la practica virtuților, care's pietrele fundamentale și sigure ale unei societăți. Trecem acum a descrie sistemul credincioșilor ce se bazează pe *Existența lui Dumnezeu*, ca fântână a adevărilor absolute, și apoi a sistemului necredincioșilor, a cărora rol este asemenea cu al pasărilor, ce sunt create de Dumnezeu cu aripi spre a zbură în aer, dar pe care neîntrebuințându-le viețuesc ca târâtoarele pe pământ.

În sistemul credincioșilor existând o legătură misterioasă între corpul și spiritul omului, ca și între cer și pământ, totul este în relațiune prin o lăncuire treptată a ființelor, începând dela insectele cele mai mici și mai imperfecte până la om, minunea lumii acesteia! Nu există nici o probabilitate că această gradațiune treptată a creaturilor se termină la om. Ființele organice private de simțuri nu fac imposibilă viața ființelor cu simțuri, precum nici a animalelor fără judecată și voința liberă, existența omului înzestrat cu aceste daruri. Prin urmare continuitatea ființelor superioare omului este probabilă. În sistemul necredincioșilor gradațiunea creaturilor vine numai până la om și aci încetează, sub cuvânt că nici au văzut, nici au pipăit și nici prin experienți nu cunosc alte ființi! Dar oare cu un secol în urmă se cunoștea tot atâtea substanțe chimice ca și astăzi? Oare bacilul l'au cunoscut cei vechi? Oare știut-au predecesorii noștri că spongii sunt ființi? De sigur că nu! Cine știe ce ne va mai descoperi natura, dacă vom căuta a o studia netendențios? Cine știe ce secrete sau misterii sunt rezervate viitorului în știința născândă a astrologiei, când

omul va putea avea la îndemână instrumente mai perfecte! Noi până astăzi nu cunoaștem pe deplin ce vedem, simțim și auzim măcar, și avem pretenția nejustificată de a ne da cuvântul ultim în chestiunea, a căror obiect trece peste sfera cunoștințelor noastre actuale. Este dureros când vezi un tânăr, abia inițiat în știința omenească, pronunțându-se cu emfază și cu ton de om al științei, negând tot ce trece peste simțurile lui și părându-i-se că și poate da socoteală absolută de universul întreg! Ș'apoi, dacă-l iei din scurt, vezi că nu știe precis nici ce ține în mâinile sale, necum ce este sub picioarele lui și deasupra capului lui. Această îndrăzneală provine din lipsa de respect cătră știință, posedând numai niște fragmente superficiale din știința pozitivă omenească și pe care nu și le-a impropriat încă.

Credincioșii intrarmați cu tot aparatul științei omenești continuă cercetările lor și peste orizontele lumii acesteia, ca și naturaliștii cari investiți cu aparate noi urmează cu succes investigațiunile lor în fundurile mărilor, unde susțin că au aflat un noian de ființi necunoscute, o altă lume ce trăește în alte condițiuni, decât lumea de pe suprafața pământului. Credincioșii prin intuițiuni conduși de regulile logice să înalță cu judecata până a atinge *adevărul absolut*—pe Dumnezeu, și din care detrag ca consecinți razele bine-făcătoare ale *ființei absolute*, care raze îi luminează, îi curăță de stricăciune, îi privează de păcate și i conduce la o viață liniștită, pașnică și plină de religiozitate ori pietate! Pentru că ei înțeleg ușor că numai prin o viață neprihănită, atât în respectul corpului cât și al spiritului, pot fi luminați de acele raze ale *adevărului absolut* și a sta în contact cu El. Puși credincioșii în această stare sunt cu necesitate onești, probi, drepți către toți, buni cetățeni și demni capi de familie, pentru că nu și poate permite a sta în contradicere cu el însuși. De aceste beneficii de sublimă morală, de viață spirituală, de veselie conștiinței în îndeplinirea datoriilor, de pacea sufle-

tului etc sunt cu totul lipsiți necredincioșii, sunt chestiuni ce nu intră în programul îngust al pretenșilor pozitiviști. Pentru ce, zic ei, să se admită că este suflet, când nu l-a văzut? Deși zilnic fac ei uz de facultățile sufletului! De ce să primesc, zice altul, că există conștiință morală, când ea veșnic mi-ar reproșa faptele mele cele rele, aceasta ar fi egal cu a admite un cnut căzăcesc, care mereu să mă biciuiască, când îmi satisfac gusturile mele? E mai comod pentru mine, zice el, că nu recunosc nici suflet, nici conștiință morală, nici virtute, precum nici vițiu, și atunci lumea cu toate ale sale devine pentru mine o vastă pradă, în care după împrejurări și puțință îmi desvolt și satisfac toate gusturile mele. Frumoase opiniuni, dar nu și drepte, atrăgătoare, dar nu și bine-făcătoare. Oare dacă toată omenirea ar îmbrățișa acest sistem de viață ce ar reprezenta acest pământ? Aci sunt sigur că vor conveni și necredincioșii a recunoaște că lumea aceasta ar avea atunci aspectul infernului lui Dante, ar fi focarul a toată nedreptatea și corupțiunea și ar predomină forța brutală, care ar Dumnezeu ființelor acestui sistem.

Pentru a pune stavilă arbitrarului, abuzului, violenței, credincioșii au introdus în societățile lor legi religioase—canoane—prin care stigmatizează ca proibite, ca viții sau păcate, toate faptele ce lovesc viața morală și sufletească a omului. Deaceia înainte de ori ce legislațiune omenească a precedat la toate popoarele legi morale, ce pedepseau aspru corupția și desfrânarea, ca necomforme demnității omului. Și au pus aceste canoane sub scutul *adevărului și frumosului absolut, în mâna lui Dumnezeu*. De aci se începe o altă luptă în omenire între credincioși și necredincioși. Credincioșii pedepseau aspru de tot, chiar cu expatriarea, pe cei ce loveau moralitatea publică și viața spirituală, conservând ca o santinelă vigilentă depozitul sacru al vieții lor. Necredincioșii pentru a-și face largul în viață, pentru a-și face comod traiul, atacă de moarte ori

ce religiune ori idee ce ar fi puse sub adumbrirea ori *scutul Dumnezeirei*.

Biserică, cult, credinți pentru ei sunt cuvinte în fața cărora tresar furioși, devin nervoși și sunt cuprinși de un fel de comoțiuni spazmatice până ce încep, dacă li se permite, a arunca tot felul de insulte și incriminări asupra lui Dumnezeu și a credincioșilor. Pentru ei credinciosul este un ignorant, un șarlatan, un idiot; iar ei se dau de luminători ai lumii, de martiri ai științei, de liberatorii omenirii din lanțurile învechite ale epocii ignoranței! Dar oare ignoranți au fost marii dascăli ai Bisericii, un Vasilie, un sf. Grigorie, un sf. Chrisostom etc? Oare șarlatani au fost martirii: fericitul filozof Iustin, Athenagora, Policarp, în fine apostolii Pavel și Petru? Oare idioți au fost un Eusebie istoricul, Thodoret, Fotie Patriarhul, Dosoteiu, Antim, Veniamin, prelați ai Românilor și câți alții? Oare numărul imens al învățaților numai în creștinism merită să poarte asemenea epitete dela necredincioși? Geniile lumii sunt numărați între credincioși și tocmai aceasta desfide banda de meserie a necredincioșilor. Lupta urmează și va urma, pentru că în epoca religiunii creștine recunoscându-se omului libertatea cugetării și toleranța în materii de credință, necredincioșii sunt scutiți de rigorile cu care erau urmăriți în religiunile înainte de creștinism. Nu este de prisos a spune ocazional și acest adevăr, că astăzi în secolul în care trăim mulți din necredincioși fac o simplă meserie din profesiunea ideilor lor. Prin divulgarea ideilor lor, fie prin publicitate, fie oral, excită masele neculte, care nu-i pricep ce voesc și ce urmăresc, propagă idei destrăbălate și contrare sistemului credincioșilor, fie în afaceri de stat, fie în chestiuni sociale ori casnice, care idei semănate produc asupra celor neștiutori și nepreparați în a le pricepe sistemul, o schimbare în credințele lor și o sguuire în viața lor morală. Toate acestea se propagă și răspândesc cu o iuțeală foarte mare, pentru că gădilă curiozitatea oamenilor incuți. Din toate a-

ceste demarșe ale necredincioșilor asupra masei poporului, ei, necredincioșii, trag mari profite materiale, și așa pe lângă că și câștigă cu ușurință o viață comodă, apoi țin și lumea în nedumerire și totdeauna în agitare. Specimene de felul acesta între necredincioșii dela noi sunt mai ales unii publiciști, demagogi, pe cari mai curând i-am putea numi pamfletști, speculanți; majoritatea lor e și prin neam și prin limbă și prin obiceiuri streină de țara românească. Aceștia fie prin poezii, fie prin proză, fie în public ori particular, atacă cu nerușinare tot ce-i creștinism sau tot ce este în legătură cu creștinismul. Cine voește să se convingă prin el însuși de aceste zise, să ia în mâni un pamflet de al acestora și se va încredința. Ar trebui să se ia măsuri în contra unor asemenea publicațiuni indecente, care atacă fără scrupul credințele noastre strămoșești, pentru că introducând desfrânarea și corupția în poporul român, se perd moravurile și obiceiurile naționale, care în urmă vor fi înlocuite cu altele streine de neamul nostru și atunci se va slăbi și caracterul național din popor, ori ne vom trezi desnaționalizați. Ordinea și disciplina într'o societate, prin urmare siguranța ei, depinde dela respectul ce se dă credințelor ce constituiesc baza societății. Lipsa de credinți ori convingeri aduce neînpedicat răsvrătiri și revoluții. Se simte dar nevoea de o mai puternică energie în apărarea credințelor strămoșești, ce caracterizează naționalitatea noastră.

C. Erbiceanu.

ISTORIA BISERICII OCCIDENTALE

DIN

EVUL MEDIU.

—

PRIMA PERIOADĂ

De la Carol cel Mare, până la Bonifaciu al VIII.

(800—1274).

—

(Urmare, vezi *Biserica Ortodoxă Română*, anul al XXX-lea No. 5).

—

CONCILIUL DELA PIZA, ALEXANDRU AL V, IOAN AL XXIII.
15 Mart—7 Aug. 1409; 1409—1410; 1410—1417.

Deschiderea conciliului la Piza fu pe cât se poate de măreață și splendidă. Colegiul cardinalilor erà reprezentat prin 22 de cardinali, dintre cari unii ascultau de un papă, iar alții de un altul. Afară de aceștia mai erau prezenți patru patriarhi, zece arhiepiscopi și 69 de episcopi; iar treisprezece arhiepiscopi și optzeci și doi episcopi erau reprezentați prin delegați; apoi au mai luat parte personal 71 de superiori de mănăstiri (*Abbati*), 118 *procuratori*, 60 de *priori*,

generalii celor patru ordine monahale cerșetoare, marele magistru al ordinii Ioaniților; deputații dela 109 catedrale și fundațiuni colegiale, delegații principilor și ai universităților, 123 de doctori în teologie și aproape 200 de doctori în dreptul canonic și în dreptul roman. În scurt, se aflau reprezentate la acest conciliu sacerdoțiul, știința și statul.

Conciliul fu deschis la 25 Martie, 1409, sărbătoarea Bunei-vestiri. Prezidenția conciliului o avu cel mai în etate cardinal, Guido de Malesec.

Conciliul, după ce a ascultat explicațiunile celor mai distinși reprezentanți ai științei, ca Petru ab Aliaco, episcop de Cambrai, jurisconsultul din Bologna, Petru de Anchorano și cancelarul Universității Parisiene, Gerson, declară, în ședința a opta și a noua, *că a fost convocat canonic, că este ecumenic*, și că prin urmare reprezintă Biserica întreagă. Răspunse apoi, în ședința a XII, la protestarea făcută de Benedict al XIII, precum și la aceea făcută de Grigoriu al XII, pe care 'l susținea Robert, regele Germaniei, și Ladislau de Neapole, declarându-i pe amândouă de îndărătnici, sperjuri, schismatici și eretici incorigibili, nedemni de înalta lor treaptă și excluși din Biserica creștină. În ședința a 16-a cardinalii citiră o promisiune solemnă, prin care viitorul papă, care se va alege dintre dânșii, se obligă mai dinainte să nu dizolve conciliul, până ce nu se va fi luat hotărâri privitoare la reformarea clerului « *in capite et membris* ».

În urma unei lungi discuțiuni, se stabilì că, ținând seamă de împrejurări, cardinalii aveau dreptul să alege un papă, care să nu fie nici italian, nici francez, nici spaniol. Alegerea se făcù în persoana septizegarului cardinal, *Petru Philargi*, grec de origină, din insula Candia, și care luă numele de Alexandru al V

(1409—1410). El se bucură de reputațiunea de teolog și orator. Sever în moravuri, avut ca episcop, dar sărac pentru a fi un cardinal, Philargi ajunse în stare de cerșetorie prin dărniciile sale nechibzuite ca papă; și cu toată corectitudinea intențiunilor sale, el deveni un instrument, foarte lesne de mănuit, în mâna rafinatului cardinal *Cossa*.

După alegerea papii, conciliul mai ținù un număr mic de ședințe, în care noul papă, Alexandru al V, iertă toate impozitele, rămase neplătite până atunci. Renunță la veniturile episcopiiilor vacante, precum și la cele numite «*fructus medii temporis*», adică jumătatea veniturilor *neto*, în întâiul an, al locurilor date episcopilor, în urma unei vacanțe. Se decretă de asemenea ținerea regulată a sinoadelor provinciale și diecesane, precum și a adunărilor capitulare ale episcopilor și monahilor. În fine conciliul se împrăștie, fără să se fi ridicat și discutat cestiunea relativă la reformarea moravurilor și a disciplinei, sub pretext că lipsesc lucrările pregătitoare, care se îndrumeze desbaterile în reforma cerută «*in capite et membris*». Cu toate acestea membrii conciliului își luară cu toții angajamentul de a se întruni peste trei ani în conciliu general, spre a hotărî reforma pe care aveau s'o introducă.

Două motive par a fi determinat pe conciliu se lucreze astfel: 1) Nimeni nu-și putea da seamă care ar fi adevăratele mijloace ce ar putea să înlătore relele de care se plângea toată creștinătatea apuseană de atunci; 2) Mai înainte de a face orice pas, se cerea ca noul papă să fie recunoscut de toată creștinătatea occidentală. Spania și Scoția nu voiau se recunoască de papă decât pe Benedict al XIII; regele Ladislau de Neapole și mai multe state mici din

Italia rămaseră credincioase lui Grigoriu al XII. Creștinătatea apuseană avu acum trei papi de odată. Silințele conciliului rămaseră fără nici un rezultat din cauza egoismului principilor, cari nu urmăreau, într'o cestiune atât de gravă, decât interesul sau capriciul lor personal.

Alexandru al V muri după zece luni la Bologna, și cardinalul Cossa, pe care publicul îl acuză că ar fi otrăvit pe papa, fu ales în locul lui, sub numele de *Ioan al XXIII* (1410—1415). Teodoric de Niem dă un tablou îngrozitor despre viața, moravurile și violențele acestui papă.

Cu toate acestea el confirmă toate măsurile și dispozițiunile pe care le luase predecesorul său, precum și pe acelea ale conciliului din Piza. Făcù cunoscut înălțarea sa pe scaunul papal diferitelor curți europene, cerându-le sprijin din parte-le contra celor doi antipapi.

După moartea lui Robert, Ioan al XXIII reuși se înduplece pe electori în favoarea lui Sigismund de Luxemburg. În acelaș timp constrânse pe Ladislau de Neapole, ca să nu mai susțină pe Grigoriu al XII. Dar când se încercă se ceară dijma dela toate *præbendele*—venitul asigurat unei funcțiuni bisericesti—veniturile bisericilor vacante și averile rămase dela clericii decedați, Sorbona, universitatea parisiană și parlamentul se ridicară în Franca contra unor asemenea pretențiuni.

De formă, Ioan al XXIII deschise conciliul, despre care se convenise la Piza. Deschiderea se făcù la Roma, la 1 Septembrie 1412. Un număr foarte restrâns de episcopi se aflară prezenți; conciliul se sfârși repede, după o condamnare sumară a diferitelor propuneri puse de Wicleff și Hus, și a antipapilor. Ioan

al XXIII luase altfel măsuri nemerite, pentru ca să împedice pe episcopi de a veni la conciliu, fiind hotărât ca nici el nici alții să nu introducă reformele reclamate de creștinătatea inteligentă a Occidentului.

În acest scop se înțeleșese cu vechiul său inamic, Ladislau, ca acesta să închidă toate trecătorile, pe unde drumurile duceau la Roma. Dar peste puțin, Ladislau căzù iarăși în neînțelegeri cu papa, pe care l forță se părăsească Roma, și să și caute refugiul când la Florența, când la Bologna (1413).

De aci încolo, Ioan trată cu suveranii ca să fixeze locul, unde ar trebui să se țină conciliul. Ladislau murind subit, împăratul Sigismund alese orașul Constanța, unde avea să se deschidă conciliul la 1 Noembrie 1414. Petru ab Alliaco și Gerson, cancelarul Sorbonei, răspândiră atunci scrieri energice, pentru ca cu mijlocul acesta se poată inspira conciliului proiectat o activitate mai mare și mai productivă.

CONCILIUL DELA CONSTANȚA.

1414 - 1418.

La conciliul dela Constanța, Biserica occidentală fu reprezentată mult mai splendid și mai numeros de cât oricând.—Mai mult de optsprezece mii de clerici, o mulțime de principii, comiți și cavaleri cu suitele lor, în total aproape o sută de mii de străini veniseră la conciliu.—

Cancelarul Gerson și cardinalul Petru ab Alliaco, cel dintâiu reprezentantul științei europene, cel de al doilea apărătorul libertății Bisericii Galicane, erau conducătorii și consilierii spirituali ai conciliului.

Membrii conciliului conveniră ca voturile să nu se dea individual, ci după națiuni,—Germania, Franca, Italia, Anglia și mai târziu Spania formau câte o

curie, unde fiecare 'și manifestă caracterul ei particular și tendințele individuale.—

Ioan al XXIII nu era nici decum dispus ca să vină înaintea conciliului. În lungul călătoriei sale scandalizase poporul dela țară. Când se apropie de Constanța și o zări, exclamă: «*Vai, iată cursa în care se prinde vulpea*»!

După ce formalitățile obișnuite se îndeplinesc, conciliul ceru ca cei trei papi se abdice de bună voie. Ioan, isbit de această lovitură neașteptată, se prefăcu că primește această propunere, dar în curând, simțindu-se sprijinit de Frideric, duce de Austria, fugi la Schoffhausen, de aci se pogorî pe Rin în jos, după ce a revocat toate concesiunile precedente, pretextând că acestea au fost smulse prin violență. Cuvântările elocinte ale lui Gerson și stăruințele cardinalului Petru ab Alliaco determinară pe conciliu, ca să continue discuțiunile sale. Scrierile prea învățatului cancelar, despre reformarea Bisericei, produsera o impresiune adâncă.

În două din ședințele sale, conciliul luă o hotărîre care a rămas celebră: «Papa nu are nici dreptul de a convoca un conciliu general și nici nu are dreptul de a-l dizolva, fără ca un asemenea conciliu să-și dea consimțământul său favorabil». (Iată dar o hotărîre a unui conciliu general din Occident, în care se recunoaște că deciziunile conciliului sunt mai presus de voința și hotărîrile papii).

În consecință conciliul de față continuă a se bucura de toată întregirea autorității sale, cu toate că papa lipsește, mai ales că el a fugit. Fiecare, și însuși papa, e ținut să se supună conciliului general, în ceea ce privește credința și stingerea schismei.

Episcopul de Posen ceti deciziunea aceasta, pe

care Petru ab Alliaco și Gerson se însărcinară de a o justifica, prin scrierile lor, în timpul cât aveă se țină conciliul. În consecință Ioan al XXIII fu depus în ședința a XII, și ducele Frideric fu proscris de imperator. Frideric, fiind îndepărtat din posesiunile sale, ceru iertare și extrădă pe papă. Ioan se supuse acum hotărîrei conciliului.

Grigoriu își făcu și dânsul datoria, demitându-se de bună voie din funcțiunile sale, și pentru acest fapt și sentimente împăciuitoare fu ridicat la demnitatea de episcop cardinal de Porto. Benedict, din contra, se arătă îndărătnic și de aceea fu depus ca sperjur, eretic și schismatic. Cu toate acestea el continuă a susține, că biserica este la Peniscola, reședința sa din Spania, dar creștinătatea nu-i dete nici o atențiune.

Biserica occidentală primi acum un singur cap, pe învățatul și blândul cardinal *Otto Colona*, care luă numele de papa Martin al V (1417). Pacea și liniștea fură astfel restabilite în urma unor îndelungate discuțiuni, pentrucă națiunea Germană, având în fruntea sa pe regele Sigismund, cerea ca, mai înainte de a se face alegerea unui papă, să se procedă la dezbaterea unui proiect, care cuprindea optsprezece articole relative la reformele ce se cereau ca să fie introdus în biserică.

Cu toate acestea Petru ab Alliaco și Gerson susținură că lucrul cel mai urgent ar fi alegerea unui papă, accentuând că numai decretele nu pot să reformeze Biserica «*in capite et membris*», mai ales când părțile interesate ar putea se respingă acele reforme, sub pretext că ele vin dela o adunare care n'are capul ei legitim.

Conciliul aveă o întreită misiune: 1) a stinge shisma; 2) a curăți credința și a înlătură erorile Husiților

și al 3) a reformă moravurile și disciplina—«*intendimus insistere pacem, exaltationem et reformationem ecclesiae et tranquillitatem populi Christiani*». Din aceste trei puncte, numai cel dintăiu fu realizat. Încercarea de a înăbuși erezia lui Ioan Hus înveninase și mai mult spiritele, dela venirea lui în Constanța și până ce fu pus pe rug. Moartea lui Hus pregăti bisericii un pericol și mai mare.

În ceea ce privește reforma pentru care luptau toți bărbații eminenti ai timpului, Papa Martin nu răspunse în deajuns la așteptările lor. Comisiunea, pe care o instituisese ca să lucreze la această importantă operă și care se compunea din 6 cardinali și din deputații fiecărei națiuni, nu s'a putut înțelege nici odată, din cauza discordanței propunerilor ce făceau membrii ei. Astfel diversele națiuni găsiră mai folositor de a înlătura relele cele mai de căpetenie și abuzurile cele mai strigătoare, încheind concordate particulare cu papa. Măsura aceasta părea a fi un început bun pentru lucrarea proiectată de atâta timp: *Reformatio ecclesiae*.—O reformă radicală și complectă eră imposibilă, pe cât timp lipsea primul element necesar pentru îndeplinirea ei, adică un cler mai luminat și mai sobru în moravurile sale. Primul lucru, ce trebuia făcut, eră ca fiecare să înceapă a se reformă pe sine însuși, pentrucă răul eră mai mult intern decât extern, și-și aveă mai înainte de toate rădăcina într'un egoism profund, în uitarea de Dumnezeu și în depărtarea dela preceptele evanghelice.

Episcopii, din parte-le, se arătau în genere mai ocupați de afacerile statului, decât de conducerea spirituală a diecesei lor. Toate silințele, inspirate de bune intențiuni, fură neputincioase de a readuce papismul la starea evanghelică și de a dà din nou veșmintelor

sacerdotale vechea lor simplitate, în locul hainelor luxoase, a ermelinei, a săbiei și coroanei, pe care le purtau episcopii, principii electori ai Germaniei.

Martin al V fusese mai înțelept când propusese ca puterea pontificală să fie redusă cu încetul la limitele ei juste, începând se înlătore abuzurile cele mai periculoase.

În sfârșit speranțele în bine ale multora fură reînviată, când se anunță în sesiunea a 44-a că în 5 ani se va ține un conciliu ecumenic la Pavia. Din toate părțile se repetă și se susține că papa este inferior conciliului general și că fiecare putea se apeleze dela dânsul la conciliu. Martin al V, profitând de împrejurarea, că trimișii polonezi îi ceruseră se cenzureze conduita unui dominican prusian, anume Ioan de Falkenburg, autorul unui *libel* injurios contra regelui și a nobilimei poloneze, proclamă solemn că nimeni nu are dreptul să apeleze contra hotărârilor scaunului papal, sau să respingă deciziunile lui în materie de credință.

În sfârșit conciliul fu închis la 16 Mai 1418, și puțin după aceea papa se încercă să introducă în parte concordatul său în Franția, cu toate că parlamentul îi făcea opoziție (1424).

Martin al V se arată generos către Ioan al XXIII, care se umilise înaintea lui Petru de Luna, profitând de încurcăturile lui Martin cu regele de Aragon, se încercă să reînvieze partidul său, dar nimeni nu l'a mai susținut, și atât el cât și cei doi succesori ai săi, precum și scaunul papal dela Peniscola căzură peste puțin în uitare. Martin sustrase cu încetul Roma din mânele Neapolitanilor, aduse din nou sub autoritatea sa noua republică din Bologna (1420) și lucră cu mult zel la restaurarea statului și a bisericii. Cre

dincios promisiunii sale convocă conciliul la Pavia în 1423, dar ivirea ciumei îl siliră și-l făcù să se convingă că este nevoie a-l transfera la Sienna, unde veniră foarte puțini episcopi. Aci conciliul se ocupă numai cu condamnarea ereziei lui Wiclef și Hus și cu întocmirea unui proiect pentru unirea cu Biserica Orientală.

Cestiunea cea mare a reformei fu amânata pentru un alt conciliu, care urmă să se convoace în viitor. Atitudinea amenințătoare a Husiților, chiar mai înainte de a muri Martin al V (20 Februarie 1431), făcù ca conciliul să fie convocat la Basel.

EUGENIU AL IV ȘI CONCILIUL DIN BASEL.

Cu Eugeniu al IV se pareă că se deschide un nou viitor pentru Biserică. Intrând cu totul în vederile predecesorului său, Martin al V convocă conciliul la Basel și confirmă de prezident pe învățatul și mult îndemânatecul cardinal *Iulian Cezarini*, pe care 'l alesese deja Martin al V. Cezarini însă, fiind ocupat atunci cu greutățile create de Husiți, fu înlocuit cu doi plenipotențieri: Ioan Polemar și dominicanul Ioan de Ragusa.

Conciliul se deschise în luna Iulie 1431, deși nu erau prezenți decât teologi, canonici și superiori de mănăstiri, dar nici un episcop. Cezarini sosi la Basel abia în Septembrie, după ce se convinsese că este peste putință de a termina în mod împăciuitor neînțelegerile din biserică. El încunoștiință pe papa că războiul dintre Filip de Burgundia și Frideric de Austria împedică pe mitropoliți și episcopi ca să vie la Basel, că erezia Husiților pătrunsese prin toate unghiurile și că clerul eră expus la tot felul de violențe. Aceste împrejurări, unite cu dispozițiunile sincere,

manifestate din partea Grecilor, cari doreau să se întrunească într'un oraș în Italia, determinară pe Eugeniu ca să suspende conciliul chiar dela început și se anunțe convocarea unui alt conciliu la Bologna, a cărui deschidere fusese fixată pentru 12 Noembrie 1431. Proiectul acesta fu pus în executare la 14 Decembre, când papa află că conciliul dela Basel învitase, ca să se apere înaintea lui, pe partizanii îndărătnici ai Husiților, cu toate aceștia fuseseră deja condamnați solemn ca eretici. Conciliul, fără să mai aștepte întoarcerea unui curier trimis la Roma de Cezarini, și cu toate că numai 12 prelați se aflau prezenți, deschise prima sa ședință și se declară legitim convocat, pentru a discuta și hotărî: 1) Stingerea ereziei și schismei dintre Biserica orientală și occidentală; 2) consolidarea credinței; 3) să restabilească pacea între principii creștini; 4) să reformeze Biserica «*in capite et membris*» și 5) să restabilească vechea disciplină.

Când sosi decretul papal pentru închiderea conciliului, mitropoliții, episcopii și ceilalți membri se arătară foarte iritați și Cezarini însuși susținea necesitatea de a continua ședințele în orașul unde se deschisese conciliul, spre a nu da motiv ca Boemii, cari fuseseră chemați se vină înaintea conciliului, se poată acuză pe capii bisericii că au fugit, fiindcă nu puteau să'i combată. Cezarini tăcù pe membrii conciliului să înțeleagă că papa dăduse decretul de dizolvare, în urma unor false informațiuni. Atunci conciliul redactă o enciclică adresată la toată creștinătatea, prin care declara că s'a întrunit în numele Sfântului Spirit, și că este hotărît de a sfârși bine lucrarea începută.

Din acest punct de vedere, opozițiunea pe care o făcea conciliul de a nu se dizolvă, era justificată și

procedă dintr'o bună intențiune, aceea ce explică aprobarea generală a purtării lor.

Episcopii francezi se declarară pentru legitimitatea conciliului dela Basel, manifestând intențiunea lor de a se duce acolo și de a cere papei continuarea lui pentru binele bisericii.

Dintre suveranii, cari se îteresau de aceasta, eră mai ales împereatorul Sigismund care de curând devenise suveran și al Boemiei.

El scrisese asemenea papii, spre a'l asigura că apelul Husiților aveà de scop o informațiune mai completă. Dar refuzul stăruitor al lui Eugeniu irită pe membrii conciliului și pe principi și mai mult de a insistă pentru continuarea conciliului de Basel. Mitropoliții și Episcopii apărau legitimitatea întrunirii lor, și, cu toate că nu erau decât 14 prezenți, reînnoiră, în a doua ședință, decretul conciliului dela Constanța, prin care se stabilea că conciliul ecumenic este mai presus de papa, somându-l pe acesta ca să revoace decretul de disolvare și să vie în persoană cu cardinalii la conciliul dela Basel, sau să trimită delegați care să'l reprezinte.

Unul din cei mai înfocați apărători ai tuturor procedărilor din partea adunării eră Nicolau de Cusa, decan la St. Florinus în Coblenț și mai târziu cardinal și episcop la Brixeu, pe care Cezarini 'l chemase la conciliu. Nicolau de Cusa, încercat în dreptul canonic și de aceea supranumit «*Decretorum Doctor*», întreprinse să justifice, cu ajutorul documentelor istorice, principiile pe care le adoptase conciliul dela Basel în vederea trebuințelor bisericii. Acest fapt îl făcù se compună renumita sa scriere: «*De concordia catholica libri tres*», publicată în anul 1433. Scrierea aceasta se poate consideră ca expresiunea tuturor

opiniunilor susținute de Gerson, Petru ab Alliaco și alții, în privința bisericii în genere, a raporturilor dintre papa cu episcopii și cu conciliul, precum și a relațiilor dintre biserică și stat.

Iată analiza ei în rezumat:

Biserica, zice Nicolau de Cusa, este reunirea vie a tuturor spiritelor în Hristos; ea este corpul mistic al lui Hristos. De aceea este dela început până la sfârșit numai *una*; cu toate acestea se împarte, după natura membrilor ei, în *biserica triumfătoare, suferitoare și luptătoare* sau *militantă*. Biserica militantă se compune, la rândul ei, din trei elemente care-i întrețin unitatea vieții, adică *sacramentele, sacerdoțiul și laicii*. Iisus Hristos se comunică de fapt laicilor în sacrameinte prin mijlocirea preotului. Sacerdoțiul este dar un termen mediu necesar în biserică, după cum sufletul este termenul mediu, neapărat trebuincios între spirit și corp. El îndeplinește funcțiunile spiritului în corpul credincioșilor, conducându-se de sine însuși prin Sf. Spirit; el trebuie să dirijeze, să dea viață și se lumineze corpul.

Dar după cum sufletul are diverse facultăți, tot așa și sacerdoțiul cuprinde diferite funcțiuni ale ierarhiei bisericești, dintre care cea mai înaltă este episcopatul.

Episcopii sunt egali toți între dânsii, în ceea ce privește sfințenia și jurisdicțiunea, dar diferă prin natura puterii lor administrative și prin obiectul special al păstoriei lor. Insemnătatea, mai mult sau mai puțin mare a bisericilor ce sunt încredințate administrațiunii lor, determină diferența de rang și putere administrativă a episcopilor. «Nu întâmplarea deci, ci însăși providența și apostolii au stabilit constituțiunea bisericii». Dar mai presus de toți se ridică episcopul

Romei, în virtutea unei hotărâri divine ca Roma—altă dată centrul superstițiunii și al erorilor—să devie centrul sfințeniei și al adevărurilor.

Hristos a pus în adevăr, ca mai în etate, peste ceilalți apostoli, egali cu dânsul în autoritate, pentru ca se mențină unitatea, grupând toată Biserica prin iubire în jurul unui centru comun și viu. Demnitatea aceasta înaltă a trecut dela Petru la următorii săi pe scaunul episcopal din Roma, pentru toate timpurile. Roma este dar adevăratul și unicul scaun al episcopului, care reprezintă toată Biserica, și cine nu este cu dânsul e afară din biserică. Acesta este, o parte din rezumatul scrierii amintite, unde se poate vedea că, pe lângă erorile ce le cuprinde, are și arme contra papii. Dar autorul nu se mulțumește cu atât, el mai continuă în altă parte precum urmează:

«Un conciliu ecumenic are autoritatea cea mai mare și nu poate cădea în greșală, în materie de credință, pentrucă într'ânsul este întrunită și reprezentată, prin sacerdoțiu, toată Biserica; și Hristos a dat Bisericii puterea de a lega și deslega, precum și privelegiul de a nu cădea în păcat.

Astfel conciliul ecumenic nu-și derivă autoritatea sa dela acela care'l convoacă, *ci dela Iisus Hristos*, și puterea, pe care o are asupra conciliului acela care'l convoacă, încetează din momentul când conciliul s'a constituit.

Nu e necesitate ca papa se convoace conciliul, pentrucă cele dintăiu opt concilii n'au fost nicidecum convocate de papi și cu toate acestea nimeni n'ar cuteză să le refuze calitatea de ecumenice.

De asemenea decretetele oricărui conciliu nu-și dobândesc autoritatea sau puterea dela prezidentul lui, ci dela Sf. Spirit, care insuflă unanimitatea membrilor

în mijlocul cărora e Hristos. Fiecare membru e o parte esențială a sinodului, pentru că adevărul depinde de unanimitate, și cine are dreptul d'a lua parte la conciliu nu trebuie sub nici un pretext să fie depărtat sau exclus din sânul său. Episcopii numai și împunterniciții lor au acest mare privilegiu, numai dânșii au un vot decisiv. Cu toate acestea este un obicei înțelept și salutar de a chema la conciliu și alți demnitari ai Bisericii, precum preoți învățați și doctori în dreptul canonic, ale căror consilii și păreri pot se lumineze pe părinții conciliului.

Numai conciliul ecumenic are dreptul de a face decrete generale sau canonice, cărora fiecare fără distincțiune e obligat a se supune, pentru că conciliul reprezintă Biserica. Decretele papii,—pentru că și dânsul este în drept a da decrete pentru biserică al cărei supraveghetor și reprezentant este,—dobândesc putere de lege și autoritatea decretelor unui conciliu ecumenic numai când au fost promulgate și primite pretutindenea. Din dreptul, ce are papa de a supraveghea Biserica întreagă, rezultă că fără consimțământul lui nu poate să se întrunească nici un sinod, fie ecumenic, fie provincial.

Astfel dar, papa și conciliul general sunt reprezentanții Bisericii; dar reprezentațiunea aceasta e mai exactă, mai complectă în conciliu, pentru că acolo se găsesc toți păstorii turmei creștine, pe când papa reprezintă Biserica într'un mod confus și necomplect. Așa dar, conciliul e preferabil papii; deciziunile sale sunt mai sigure și mai adevărate. În scurt, conciliul ecumenic e mai presus de papa. El este o parte, un membru însemnat al conciliului, dar *totul* este mai presus de *parte*. Istoria arată în mod netăgduit superioritatea conciliului față cu papa, și cei mai distinși

dintre dânsii au recunoscut aceasta formal. Un papă e tot atât de supus canoanelor unui conciliu ecumenic ca și orice creștin. Și după expresiunea lui Leon cel mare, papa trebuie să fie cel dintâi, care să se supue lor, pentru că pe deoparte ele sunt inspirate de Dumnezeu, iar pe de alta papa e ținut să dea exemplul supunerii către Dumnezeu și Biserică, în acelaș timp veghează ca toți creștinii să se supună lor. În cazurile extraordinare și de necesitate urgentă, papa are facultatea de a dispensa de canoanele conciliilor generale, dar sub condițiunea expresă de a lua avizul cardinalilor.

În ceea ce privește faptul până unde se întinde autoritatea conciliului asupra papii, toți sunt de acord că conciliul e în drept a depune pe un papă, când acesta cade în erezie. Regula este aceeași pentru dânsul ca și pentru orice demnitar al Bisericii. Erezia prin sine însăși—*eo ipso*—nu numai că l lipsește de rangul său înalt, dar îl exclude și din Biserică».

Intemeindu-se pe astfel de vederi, membrii conciliului dela Basel continuară lucrările lor mai departe. Cardinalul Iulian renunțase la președenție, și, spre a împedica ivirea unor mai mari neînțelegeri, invită pe Eugeniu al IV de mai multe ori se recunoască conciliului puterea de conciliu ecumenic.

În ședința a IV-a (20 Iunie 1432), conciliul dete Boemilor voie de a se întoarce înapoi și începù a face legi contra papii. Într'o scrisoare, plină de amărăciune, conciliul impută papii că dânsul este cauza principală a schismei. În ședința a 6 a, la care luară parte și 32 de episcopi, animozitatea contra lui Eugeniu merse atât de departe, în cât se făcù propunerea, ca papa să fie declarat în *contumacie*. Tăria puterii conciliului creștea din ce în ce mai mult, răs-

pândindu-se în acelaș timp și zgomotele cele mai ciudate în privința caracterului moral al papii. În ședința a VII-a cardinalul Iulian luă iarăși prezidenția, și conciliul decise că; în caz când scaunul papal ar deveni vacant, alegerea noului papă să se facă în Basel. Afară de aceasta, conciliul fixă un termen de 60 de zile, în care Eugeniu urmă să revoace bula sau decretul său de suspendarea conciliului. În ședința a zecea, în fine, papa fù declarat de nesupus și îndărătnic. Eugeniu, hotărându-se a fi mai împăciuitor, revocă bula și intră în tratări ca să se poată pune în înțelegere cu conciliul. Dar membrii acestuia respinseră cea mai mare parte din propunerile sale; și în ședința a 11-a și a 15-a conciliul promulgă mai multe decrete, al căror scop eră de a umili pe Eugeniu și a înjosi autoritatea scaunului papal.

În cele din urmă Eugeniu subscrise o formulă, redactată de conciliu, prin care recunoștea legitimitatea acestuia. Cu prețul acesta prezidenția conciliului fù lăsată delegaților papali, toate actele îndreptate contra persoanei și demnităței papii fură revocate, și astfel pacea fiind restabilită, conciliul dobândi caracterul de ecumenic în Biserica occidentală.

Astfel stând lucrurile, toți se așteptau ca conciliul, la care sosiseră din nou episcopi, să se ocupe acum cu mai mult zel de stingerea ereziei, de unirea tuturor creștinilor și de reforma Bisericii. Dar membrii conciliului luară iarăși o direcțiune opusă papii, și în cele din urmă reînouriră deciziunea conciliului dela Constanța, adică cum că conciliul este superior papii, și aceasta se făcù în momentul când Roma se revoltase, după ațâțarea făcută de ducele de Milan, și când Eugeniu se văzù nevoit se fugă travestit la Florența.

Celelalte ședințe fură întrebuintate pentru redac-

tarea mai multor canoane reformatoare, precum contra concubinajului clerului, abuzului cu apelurile, contra interdictelor; canoane pentru rânduiala cultului, pentru înlăturarea dezordinelor ce erau în unele biserici. Alegerea papii și colegiul cardinalilor fură asemenea obiectul unei atențiuni particulare. Astfel în ședința dela 25 Martie 1436, conciliul hotărî că papa, ce se va alege, să jure că va pune în lucrare deciziunile conciliilor dela Constanța și Basel, și că la ziua aniversării alegerii și întronării papii să se sărbătorească cu solemnitate amintirea acestui jurământ, prin aceea că primul cardinal să aducă aminte papii, în timpul liturghiei, cuprinsul formulei de jurământ.

Conciliul obligă pe papa ca cel puțin din două în două luni să discute și să rezolve în consistoriu chestiunile cele mai importante, și formulă apoi pentru curtea papală un șir de reguli, a căror observare ar fi făcut din cei cari înconjurau pe papa un exemplu strălucitor pentru toată creștinătatea. Dar când conciliul desființă în mare parte și privelegiile papale, Eugeniu trimise delegați pe la toți principii, ca să'i facă atenți asupra *principiilor democratice*, care amenințau și monarhia.

În acelaș timp delegații, cari declarau pe papa de stăpânul și distribuitorul tuturor *praebendelor*, căutau să câștige pe principii, promițând reformele cerute, ca aceștia să trimită delegați la noul conciliu ce se va convoca într'un oraș al Italiei. Un motiv binevenit pentru convocarea noului conciliu oferî papii o scrisoare a imperatorului bizantin Ioan Paleologul, care fusese trimisă către conciliul din Basel în 26 Noiembrie 1435 și în care se cerea să se aleagă pentru întrunirea tuturor o localitate lângă mare, unde atât papa cât și Grecii să poată veni cu înlesnire. După

îndelungate tratări între Basel și Constantinopole, conciliul fixă întrunirea cu Grecii în luna Mai 1437, votând, cu două treimi, ca loc al întrunirii, orașul Avignon, sau oricare alt oraș în Franca, pe marginile Mediteranei; dar președintele conciliului și minoritatea s'au pronunțat pentru Florența. Sumele necesare, pentru călătoria, ce urmă să se facă la conciliu, atât pentru occidentali cât și pentru orientali, trebuiau adunate prin impunerea unei dijme bisericesti generală. Deciziunea majorității fu citită după tribună și transformată în bulă, cu sigiliul convenit. Peste noapte, însă, primul delegat al papii a furat bula din cutie, a tăcut băerile de aur, și a pus apoi o bulă făurită *ad hoc*, care cuprindea hotărîrea minorității. Este bine înțeles că delegatul papal a trebuit se fugă din Basel.

Papa Eugeniu al IV nu se lăsă mai prejos în meșteșugiri, spre a zădărnici lucrările conciliului. Astfel puse de prinse pe curierul, pe care'l trimisese conciliul dela Basel la împăratul Paleologul, pe căpitanul de navă pe care'l tocmise conciliul, ca să aducă pe Greci, prin mituire 'l făcù să nu-și țină angajamentul luat; înduplecă pe locuitorii din Avignon să nu dea conciliului suma de bani promisă, trimise el însuși o flotă la Bizanț, ca să aducă pe Greci și'i făcù pe aceștia se crează, că ei n'ar putea pune temeiul pe pseudoconciliul dela Basel, care s'ar compune numai din capete iubitoare de turburări. De oarece Grecii rămaseră convinși prin asigurările ce li se dăduse din partea papii, cum că înțelegerea ce avuseseră cu conciliul nu mai este obligatoare pentru dânșii, fiind că promisiunile date n'au fost ținute în timpul hotărît, Eugeniu putù se convoace, la 11 Septembrie 1437, un conciliu la Ferrara, la care veni și el la 27 Ianuarie 1438, și curând după aceea și împăratul

Paleologul cu o suită numeroasă. Conciliul dela Basel învitase deja în şedinţa a XXVI, din 31 Iulie 1437, pe papa cu cardinalii săi ca să vină la conciliu. În şedinţa a XXVII, din 27 Septembrie, declarase de nule noile numiri de cardinali; în şedinţa a XXVIII, dela 1 Octombrie, declară unanim pe papa culpabil de încăpătânare şi îndărătnicie. În şedinţa a XXIX declară de nulă bula prin care se transferă conciliul la Ferrara şi în şedinţa a XXXI, din 24 Ianuarie 1438, suspendă pe papă.

În timpul acesta, cel dintâi prezident al conciliului, cardinalul Iulian Cezarini şi Niculau de Cusa trecuseră pe partea lui Eugeniu, şi după şedinţa a XXV se duseseră la Roma. Prezidenţia conciliului de la Basel o avea de atunci învăţatul şi mult lăudatul cardinal *Ludovic Aleman*, arhiepiscop de Arles, care abia putuse scăpa, chiar cu pericolul vieţii sale, de cursele ce-i întinsese Eugeniu, când a plecat din Roma, ca să vie la Basel. Eugeniu al IV excomunică, la conciliul din Ferrara, pe toţi care participau la conciliul din Basel şi trimise ordin magistratului din Basel, ameninţându-l cu excomunicare, ca să goniască din oraş pe părinţii conciliului şi să nu le mai procure cele trebuincioase pentru hrană. În fine papa învită pe creştinii din Basel ca se prădeze pe toţi comerţianţii străini, cari ar aduce de ale hranei şi alte mărfuri la Basel.

Conciliul din Basel declară, în şedinţa a XXXII, că nu recunoaşte întrunirea dela Ferrara, şi învită pe membrii ei se vie la Basel, spre a se justifica de purtarea lor. Papa fù declarat de incorigibil. Dar ca mai în totdeauna aşa şi acum, papa câştigă pe regi în partea sa; mai întâi pe Enric al VI al Engliterei şi pe tiranul Enrich al VIII al Suediei. Împăratul Si-

gismund murind la 27 Ianuarie 1438, Germanii temându-se de o nouă schismă, se declară neutri, la adunarea electorală dela Francfurt și la dieta din Nüremburg, și apelară la conciliul general ce avea să se țină în viitor. Trimișii principilor electori germani propuseră deja, în adunarea generală a conciliului dela Basel, ca acuzațiunile contra papei să fie înlăturate, promițând că'l vor înduplecă se revoace decretul de dizolvare.

Arhiepiscopul de Palermo obiectă, însă, că orice concesiune făcută papii ar fi stingerea oricărei speranțe pentru vre o reformă. Aceeași declarațiune o făcù conciliului și ducele de Milan, când acesta insistă să nu se procedă cu severitate contra papii.

Din cauză că ciuma izbucnise cu furie în Ferrara, conciliul fu transferat la Florența în 1439. Unirea cu Biserica orientală se făcù numai pe hârtie. Papa pronunțase anatema asupra conciliului dela Basel și acesta 'l declară destituit din demnitatea papală și alese un alt papă în persoana ducelui Amedeu de Savoia, care fundase, după moartea soției sale, ordinul cavalerilor St. Mauriciu și se retrăsese cu șase colegi la țărmurile lacului de Geneva, o duceau ca eremiți o viață semimonahală, după ce lăsase guvernul fiului său. Ca papă luă numele de Felix al V-lea. Principii și națiunile erau obosite de schisma papismului, de aceea Felix al V nu fu recunoscut și ascultat ca papă decât de o mică parte de creștini. Conciliul chiar perdeă din ce în ce mai mult din tăria și autoritatea lui, Membrii lui cei mai autorizați, retrăgându-se din conciliu unul după altul, trecuseră pe partea lui Eugeniu.

Dela ședința a 45-a (1443) conciliul, care dela 1448 se strămutase la Lausanne, reședința papii

Felix V, era numai o expresiune deșartă. Felix renunță în cele din urmă la scaunul papal în anul 1449, și peste doi ani încetă din viață cu renumele de sfânt. Conciliul dela Basel alesese deja în locul său pe Thoma de Sarzano, care luă numele de Nicolau al V (1447—1445).

În acest timp numai regele Franciei, Carol al VII, înțelesese ca să tragă foloase esențiale și permanente pentru țara sa, din decretul de reformă ale conciliului dela Basel. Imediat, după ce conciliul se împărțise în două, Carol VII, convocă la Bourges pe cei mai însemnați episcopi, teologi și învățați ai imperiului său, și transformă, cu consimțământul lor 1438, în legi imperiale 23 decretul de reformă ale conciliului din Basel. Prin aceste legi, numite sancțiunea pragmatică se asigură și se complectă libertatea Bisericii galicane. Astfel Carol observă față cu cei doi papi, Eugeniu al IV și Nicolau al V, o atitudine de neutralitate. Cu puțin mai înainte se declaraseră neutri și principii electori germani, care se întruniseră la Frankfurt pentru alegerea lui Albrecht II (1438—1439), și la dieta convocată la Mainz în acest scop (1439), fură primite și pentru Germania decretul de reformă ale conciliului din Basel. Frideric al IV, care ca imperator se numi Frideric al III (1439—1493), era la început de acord în această privință, dar mai în urmă trecu pe partea lui Eugeniu al IV, îndemnat fiind la aceasta de *Aeneas Sylvius Piccolomini*, care fusese secretar al papii și acum se află în serviciul său.

B. M.

(Va urmă).

Sectele religioase din Asia. Berillus și învățătura lui.

(Vezi Bis. Ortodoxă Română Anul al XXX-lea No. 4).

Am arătat în unul din numerile trecute ale revistei cuprinsul învățăturai lui Berillus, și întru cât aceasta se deosibeà de învățătura lui Origen. Sistemul lui avù un mare resunet în toate părțile și produse o nemulțumire generală, așa în cât se simți nevoe de a se convoca un sinod la Bostra ¹⁾. Mai toți episcopii țărilor învecinate luară parte la acest sinod, la care trebuia să se discute asupra divinității Fiiului. Cu toții se pronunțară contra lui Berillus. El însă rămase credincios principiilor sale, și toate încercările ce s'au făcut, pentru ca să'l readucă la adevărata credință a Bisericii, au fost zadarnice. Sinodul decise ca învățătura lui Berillus să se discute în mod public, și la discuție să ia parte, în afară de alți episcopi învățați, și Origen.

În urma acestei hotărîri a Sinodului, Origen, care locuea atunci în Cesarea Palestinei, veni la Bostra. El avù mai întâi întâlniri particulare cu Berillus, și apoi față cu mai mulți episcopi, în scop de a cunoaște de aproape învățătura lui. Berillus nu se sfi șiși arată în mod limpede învățătura sa, și fără nici un înconjur. Origen, cu mintea sa limpede, înțelese

¹⁾ Oraș în Arabia pietroasă, acum poartă numirea de Bosra și Bosseret.

repede părțile slabe și erorile în care căzuse, și îl combate cu cel mai mare și mai neașteptat succes. Pentru că erau de față mai mulți episcopi monarchiani, și pentru ca succesul său să fie deplin, nu-și dezvoltă întregul său sistem, pe care, în parte, 'l am arătat în numărul trecut al revistei, și nu vorbi nimic de subordonarea Fiiului în Dumnezeu. Artă de a fi tuturor toate o posedă Origen în cel mai înalt grad, și de această artă s'a folosit și în împrejurarea de față. El știă se aduca în luptă numai armele de care aveà nevoie, și se evite tot ceea ce nu erà potrivit pentru momentul de față; aceasta se observă în toate scrierile sale. Discuțiunea între Origen și Berillus avù loc în public. Origen îi puse un număr însemnat de întrebări, la cari el nu putù se răspundă cu suficiență. Modul cum s'a urmat discuțiunea și conținutul acelor întrebări nu ne mai este cunoscut. Existau de sigur pe vremea lui Eusebiu și a lui Ieronim, pe urmă însă s'au pierdut. Rezultatul a fost că Berillus s'a convins de erorile în care căzuse, și s'a lepădat de învățătura sa.

Nu rămâne îndoială că Origen s'a servit de acele părți din Sf. Scriptură, în care se vorbește de existența personală a Cuvântului înainte de a deveni om, căci aici se arată, că Mântuitorul s'a coborât din cer și iarăși s'a înălțat la cer. Deja de prin acele timpuri, în cele mai serioase dispute asupra dogmelor, oratorii se serveau de cuvintele Sf. Scripturi, și de multe ori erà de ajuns un citat important, și potrivit împrejurării, pentru ca să hotărască victoria. Acest mod de a lupta erà foarte obicinuit de Origen, când căută ca să sfărâme pe protivnicii săi, și o bună parte din torța sa sta în aceasta. El erà foarte abil în a trage concluziuni din ipotezele eronate ale ad-

versarului său, și tocmai în această parte eră slăbiciunea învățături lui Berillus. Căci dacă partea divină în Hristos nu e nicidecum deosebită de divinitatea Tatălui, atunci sau că divinitatea se cufundă în totul cu natura umană a Mântuitorului, sau că El, nu aveă întreaga divinitate. În această dilemă e pus Berillus. Eră imposibil de admis că Mântuitorul n'a avut întreaga divinitate, căci atunci n'ar fi Dumnezeu desăvârșit. Iar dacă s'ar admite partea primă a dilemei, atunci n'ar mai putea fi vorba de o trimetere a Fiiului, sau că ar trebui se admitem un dualism, sau două persoane deosebite în Mântuitorul.

De aceste argumente e posibil că s'a servit Origen, pentru ca să dovedească înaintea Sinodului necesitatea unei existenți personale, independente, a Mântuitorului, înainte de aparițiunea sa pe pământ. Și tot astfel se esplică și influența hotărîtoare pe care a exercitat-o Origen asupra lui Berillus, ca acesta să se lepede cu totul de învățatura sa eronată, și chiar se mulțumească mai târziu lui Origen într'o epistolă.

Unii dintre scriitorii moderni nu cred că lucrurile să se fi petrecut astfel. Cu toate acestea nu eră nici o autoritate, care să'l silească pe Berillus să se lepede de învățatura sa. Numai dorința episcopilor nu ar fi fost de ajuns, de aceea nu se poate presupune altfel decât că aici la Bostra a fost convingere, nu silă, și nici majoritate de voci.

Origen separă și el persoanele în dumnezeire, considerându-le ca indivizii aceliași specii. Existența întregului în această trinitate o consideră ca ceva absolut trebuincios, fără care lumea n'ar fi putut să existe, căci ea este forma primordială, eternă a mișcării independente a lui Dumnezeu. Unitatea adevărată a părții divine și umane în Mântuitorul, ca fundament

și început al unirei întregi omeniri cu Dumnezeu, în dragoste desăvârșită și într'o comunitate neschimbăcioasă cu Spiritul Sfânt, este temelia care cuprinde în sine adevărul evanghelic. Omul nu va afla mulțumirea sufletească deplină, decât în credința adevărată a Bisericii noastre, așa după cum ne învață simbolul credinței: (*Neander*, Kirchengeschichte III; *Kober*, Berill von Bostra).

Ereziile lui Berillus fuseseră cu totul înlăturate, și se părea că de acum înainte credința întregi Biserici va rămâne în toate privințele predominătoare. Aceasta a fost o părere zadarnică, căci Biserica a avut de susținut încă multe lupte aprigi pentru înfrângerea ereziilor. Puțin timp după sinodul dela Bostra apărură din nou alte idei greșite iudaistice. Așa cu privire la sufletul omenesc era o partidă a creștinilor născuți iudei, care susținea că sufletul moare și putrezește împreună cu corpul, iar la vremea învierii, vor învia împreună. Cuvântul însă a învia din nou, dacă cineva cugetă cu atențiune, nu poate avea nici o legătură cu a muri și a putrezi. Ceea ce se distruge, nu poate învia din nou, și de aceea e posibil ca portida iudaistică de aici să fi susținut sau una sau alta. Dacă ei pretindeau că sufletul moare și să nimicește, atunci trebuiau să admită o nouă creațiune a lui, și nicidecum o înviere; în acest caz ei considerau sufletul ca ceva material, ca putere care dă viață corpului. În cellalt caz, dacă ei ar fi susținut o reînviere sau o redeșteptare a sufletului, atunci nu putea să fie vorba decât de o adormire a sufletului, sau de o complectă neactivitate. Sigur nu se poate ști dacă ei îmbrățișau o părere sau alta.

Prima învățătură, sau a Anetopsihiților o aflăm la Tatian. În sistemul său, sufletul omenesc nu este o

substanță incorporeală și simplă, ci compusă din mai multe părți, cari pătrund, în parte, în diferitele membre ale corpului; e răspândită în mod egal peste tot, și poate să existe numai în corp și împreună cu corpul. Această substanță este unită în mod intim cu corpul, este în sine muritoare, și se descompune odată cu corpul. Dela început însă a fost nemuritoare, și această proprietate o dobândise prin ajutorul Sf. Spirit. După căderea în păcat a pierdut această putere, și de aceea sufletul, la porunca lui Dumnezeu, va învia împreună cu corpul, și va continua să existe în eternitate sau în fericire sau în durere, după faptele sale. Spiritul divin dela care, după cădere, n'a rămas decât câteva scântei, adică dorința și silința de a trăi o viață curată și sfântă, să reînnoește și capătă aceleași proprietăți, însă numai după înviere. (*Ritter*, *Gechichte der Christlichen Philosophie. Daniel, Tatians Lehre*).

Astfel de păreri nu se găsesc numai la Tatian, dar și la alți scriitori bisericești. Așa Ireneu zice, că sufletul este numai suflarea de viață pământească și peritoare, și numai prin primirea Sf. Spirit devine nemuritor. Viața pământească este în sine trecătoare, și se stinge îndată ce suflarea de viață îl părăsește, adică sufletul pe care Dumnezeu l'a dat omului spre a fi viu (*Wolff* *Die Lehre des Irenäus*).

Intre gnosticii, cari făceau parte din școala lui Valentin era și Eracleon. El spunea că sufletul este muritor, că se distruge odată cu corpul în mormânt, poate însă să dobândească mântuirea, și prin aceasta să învingă moartea și să capete nemurirea. Unii dintre scriitorii bisericești presupun că și Eracleon împreună cu Saturnin, Basilides, Cerdo și Marcion au negat învierea corpului, și au recunoscut numai sufletului nemurirea, sau cel mult au recunoscut învie-

rea însă numai unui corp transfigurat. Valentin, învățătorul lui, susținea că lumea întreagă va peri prin foc, care va distruge materia, așa că nici el nu recunoștea învierea. Deci e greu se credem că elevul său ar fi învățat altfel decât dânsul. *Walch, Ketzer-historie. Neander, Gnostische Systeme*).

E mai mult ca sigur însă, că creștinii din aceste părți n'au luat aceste credințe nici dela Eracleon, nici dela Tatian, de oarece în acest timp nu găsim la dânsii nici o urmă de gnosticism. Toate aceste eresii erau cuprinse în direcțiunea iudaistică, care predomină în aceste părți. Ebreii cei vechi deosibeau în om mai întâi corpul creat din pământ, adică dintr'o materie moartă și supusă descompunerii, și apoi puterea de viață, suflarea lui Dumnezeu: *Domnul a trimis spiritul său și s'au făcut ființele, a luat suflarea lor și ele au perit și iarăși în pulbere l'au întors. Și Iehova, Dumnezeu, formă pe om din pulberea pământului, și suflă în nările lui suflare de viață, și așa se făcù omul o ființă vie* (Ps. 104, 29.30; I Moise 2,7).

Eternitatea existenței noastre n'a fost cunoscută în mosaism, și nici nu puteau Ebreii să aibă credință în aceasta, câtă vreme au fost dominați de sensualitate. Numai acel care duce o viață bine plăcută lui Dumnezeu, care trăește într'ânsul, ascultă de El și caută să'l cunoască, numai acela are nădejde de eternitate. Din scrierile Vechiului Testament psalmii și scrierile apocrife, se vede că Ebreii nu aveau cunoștință de înviere, și dacă apocrifele alexandrine vorbesc de nemurire, înțeleg aceasta fără să cugete la înviere. Samaritenii și chiar Saduceii au crezut în tot timpul în imperiul umbrelor și nu în înviere. (*Gieseler, Kirchengeschichte. Stöter și Grossmann, Über die sadducäische Lehre. Carus, Psychologie der Hebräer*).

Aceasta era credința Ebreilor, și prin urmare mulți din acei cari primeau creștinismul rămâneau în vechea lor credință, și căutau să o întindă și mai departe. Ei nu vorbeau de distrugerea sufletului prin moarte, ci de un somn continuu în mormânt, de o viață fără putere, goală și întunecată, o viață de umbră, care era proprie tuturor ființelor. Această strămutare din locașul celor vii în locașul întunericului era fără speranță de întoarcere.

Creștinii din aceste părți ale Asiei, adică de prin apropiere de Palestina admiteau un somn al sufletului, din care urma să se deștepte la înviere, atunci când vor învia și corpurile. Teologii iudei de mai târziu au recunoscut în mod hotărât superioritatea vieții spirituale asupra celei materiale, și n'au mai considerat sufletul ca legat de acoperișul său pământesc sau de corp. Conduși de credința lor nestrămutată în dreptatea lui Dumnezeu, ajung la convingerea, că Dumnezeu se îngrijește și de cei morți, și astfel deosebiră locuințele dreptilor de imperiul tăcut și întunecos al morții, adică de locuința celor păcătoși, și numiră pe unul Raiu, iar pe cellalt Șeol sau Iad. (Luca 16,22; 23,43).

Astfel se dezvoltă mai în urmă credința în continuarea neîntreruptă a vieții sufletului, și după moarte, și într'o locuință deosebită a acestuia în timpul dintre moarte și înviere. Din această locuință, sufletele după înviere vor trece într'o viață desăvârșită și eternă, fericită sau nefericită, după faptele făcute în viață, și după judecata Domnului.

Mântuitorul și Apostolii săi au arătat în totdeauna că viața sufletului nu este întreruptă prin moarte, că toți cei ce vor muri vor și înviea, și a înlăturat credința despre moartea sau adormirea sufletului. (Mat.

13,41; 22,29—32; Marcu 12,26; Luca 20,35; I Corint. 15,52; I Tesal. 4,16).

Credința eronată, despre care am vorbit mai sus, n'a prins niciodată rădăcini în Biserica creștină. Origen însă, ca unul ce era pătruns de ideile alexandrine, deconsideră așa de mult materia, în cât învierea numai avea pentru dânsul o însemnătate așa de mare. El n'a înlăturat-o din sistemul său, căci nu putea să facă altfel față de credința generală a Bisericii. Cât privește viața sufletului după moarte, aceasta o susține cu o mare abundență de argumente, și formează partea esențială a gnosei sale. La început, zice el, înainte de orice timp, spiritele erau curat spirituale, aveau o existență necorporală în adevăratul înțeles al cuvântului, și astfel erau într-un tot asemenea lui Dumnezeu, și participau la natura divină. Toate erau la început pe deplin egale, însă mai în urmă prin purtarea lor, prin înaintarea sau prin regresul lor, prin persistența lor în Dumnezeu sau prin depărtarea de la dânsul, de izvorul vieții adevărate și al mântuirii, au ajuns la această deosebire sau gradare variată a spiritelor. În mijlocul universului se află lumea omenească. D'asupra ei sunt spiritele cele curate, care o apără. Lumea este expusă atacurilor Demonilor, cari deși sunt căzuți mai pre jos decât oamenii, îi întrec însă în putere, ca unii ce nu sunt îngreuiți de materie. Acestea sunt părerile lui Origen cu privire la înviere și la spirite.

M. P.

LEGEA CLERULUI

(Vezi Biserica Ortodoxă Română, Anul XXX-lea No. 5)

D-l Mih. Vlădescu, Ministrul Cultelor și Instrucțiunii publice răspunde atât d-lui C. Arion, cât și d-lui Al. Constantinescu. Pornind dela afirmațiunea d-lui Arion, că se poate că administrațiunea centrală a Ministerului instrucțiunii publice ar nutri dorința ascunsă de a seculariza această instituțiune școlară bisericească și de a lua averea lăsată ei prin testament, Domnia-sa spune următoarele: «Declar dela început, ca să nu fie nici un fel de discuțiune, că n'a fost niciodată, că nu există nici astăzi și crede că nu va exista nici în viitor vre-o intențiune de acest fel în mintea miniștrilor de instrucțiune publică. Și e foarte natural să nu existe, căci când o instituțiune școlară îndeplinește o misiune în Stat cu resurse particulare și descarcă pe Stat de o sarcină materială, e natural ca miniștrii să caute să o respecte și să-i dea toată solicițudinea pe care absolvenții acelei școale o reclamă.

Niciodată în ceea ce mă privește pre mine personal, nu m'am gândit să atac nici actele de administrație, nici instituția Seminarului Nifon, însă, d-lor, am fost silit să pun această dispozițiune în lege¹⁾, fiindcă după cum a spus foarte bine d-l Constantinescu, am găsit o cestiune în litigiu, deschisă, la Ministerul instrucțiunii publice, când am

¹ E vorba de dispozițiunea, ca Seminarul Nifon, să se conforme în toate, legilor, regulamentelor și programei Statului, în ceea ce privește instrucțiunea.

venit la acest departament; ea fusese deschisă de predecesorul meu și eu mărturisesc că am continuat-o.

A fost vorba, întâiu de diplome, al doilea de amestecul Ministrului instrucțiunii publice în ceea ce privește instrucțiunea din acel Seminar și liberarea diplomelor pe baza cărora s'au recunoscut absolvenților acelu Seminar drepturi egale cu absolvenții celorlalte școale similare ale statului.

Față cu toate acestea, epitropia acelu așezământ s'a arătat în această privință totdeauna rebelă, bazată pe unele dispozițiuni testamentare.

Intru cât privește *administrațiunea* acelei instituțiuni, s'a tăgăduit ministrului instrucțiunii ori ce drepturi de control sau de supraveghere. Și tot așa s'au arătat și în ce privește învățământul care se predă în acea instituțiune. Și la invitațiunile repetate pe care i le-am făcut ca să se conforme legilor și regulamentelor referitoare la seminariile statului și să caute ca conform dispozițiunilor regulamentare, ale răposatului întru fericire Nifon Mitropolitul să caute ca corpul didactic să fie recrutat în aceleași condițiuni în care se recrutează și corpul profesoral dela seminariile statului, cu alte cuvinte ca și corpului profesoral al acelu institut să i se ceară să îndeplinească aceleași condițiuni de capacitate care se cer de către ministerul instrucțiunii și celorlalte seminarii ale statului, față zic, cu repetatele invitațiuni ce le-am făcut, epitropia mi-a răspuns, că eu nu am dreptul să mă amestec în afacerile așezământului, căci conform dispozițiunilor testamentare, profesorii se numesc de către epitropie și eu nu am dreptul decât să trimit un delegat ca să asiste la examen.

Vă mărturisesc că eu am considerat aceasta ca o încercare de diminuare a autorității statului, fiindcă în ceea ce privește condițiunile de capacitate pe care trebuie să le îndeplinească corpul profesoral dela toate școalele sta-

tului, le fixează ministerul instrucțiunii publice. Acest drept îl are ministerul pentru toate școalele particulare de orice confesiune ar fi, căci avem în țară și școale confessionale. Și toate aceste școale, conform legilor și regulamentelor în vigoare, nu pot funcționa decât dacă îndeplinesc condițiunile de capacitate cerute de aceste legi și regulamente.

Apoi dacă acest drept de suveranitate îl are ministerul instrucțiunii publice față de toate institutele particulare care n'au drept să libereze diplome, cred că nu mai încapă nici o îndoială că același drept de suveranitate trebuie să-l aibă ministerul și față de această instituțiune, care are dreptul să libereze diplome întocmai ca școalele similare ale statului.»

Și după ce mai argumentează în acest sens d-l ministru declară că primește amendamentul propus de Prelați.

D-l C. C. Arion e preocupat de ideea, să nu se sdruncine temelia așezământului Nifon, să nu se ajungă la desființarea lui și la darea averii familiei. Asupra dărei diplomelor spune d-l Arion, «vă voi face cele mai mari, cele mai largi concesiuni: să se dea diplome așa cum ați hotărât *d-voastră*, dacă aș avea de dat un consiliu epitropilor este: Să nu întindă așa prea tare, să nu devină stat în stat. În cea ce privește însă, menirea profesorilor, băgați de seamă. Numirea profesorilor este regulată de actele de fundațiune, nu vă aparține *d-voastră*. Aceasta este o chestiune foarte delicată căci înțeleg, d-lor, să nu vreți să aveți profesori incapabili, dar și *d-voastră* să nu întindeți așa până se va rupe, căci dacă sunt drepturi dobândite de actualii profesori pe baza actului de fundațiune, nu sunteți în drept *d-voastră* sau d-l Constantinescu să veniți să destituiți pe profesori prin legea care se votează. Este un principiu de lege, că drepturile dobândite trebuiesc respectate și de *d-voastră* mai cu seamă, cari sunteți res-

pectoși de drepturi și de tradițiuni, nu puteți trece peste actul de fundațiune și să ziceți: mă unesc cu d-l Constantinescu, căci așa îmi place în cazul de față, ca să regulăm prin legea actuală numirea și retragerea profesoriilor seminarului Nifon». D-l Arion termină cerând, să nu se atingă testamentul, să nu se aducă cum se zice apa la moară pentru aceia cari pândez în umbră ca să se ridice și să încerce, dacă nu ar putea să revendice milioanele Mitropolitului Nifon înaintea tribunalului.

D-l *Tache Ionescu*, ministru de finanțe, intervine în discuție și dă câteva lămuriri pe care le reproduc aici. Chestiunea e prea importantă ca să pot trece ceva cu vederea. E bine să se cunoască părerile tuturor!

Iată ce spune domnia-sa. «Și eu sunt în general foarte partizan al respectării cât mai mult a autonomiei instituțiilor private, pentru motivul că n'ași vreă să sece izvorul fundațiilor. Iată ce m'a condus în toate împrejurările, chiar ca avocat când am apărat principiul contra omniputenței Statului, tot motivul acesta a fost, pentru ca să nu sece acest izvor. Dar darea diplomelor, această chestiune privește pe stat. Eu sunt autorul echivalării diplomelor stabilită de legea dela 1893 și pentru acest motiv am pus în legea de atunci, că elevii dela Seminarul Nifon să aibă aceleași drepturi ca ai statului. Și pentru ce? Pentru că eu căutam să împuținez sarcinele statului, suprimând o parte din seminarii și când am văzut un seminar cu aceeași menire ca și seminariile statului, mi-am zis: pentru ce să nu-i impun același program ca și pentru ale statului? Și cred că am făcut foarte bine.

Dar ce cere acum d-l ministru al cultelor? ca organizarea seminarului Nifon să fie identică cu aceea a seminarului statului, sau în tot cazul mai mult să se poată învăța, dar mai puțin nu, de oarece eu privesc chestiunea ca și în Franca—legea Falloux asupra instrucțiunii pu-

blice.—Toată lumea a admis că la conferirea gradului ia parte și Statul. În țările și mai liberale, ca Anglita și America, nu este tocmai așa, dar noi nu avem concepțiunea libertății complete absolute; vrem să o avem, dar n'o avem și acesta este unul din lipsurile noastre pe cari nu le putem împlini cu toată silința ce ne-o dăm.

Al doilea, profesorii trebuie să îndeplinească condițiunile de capacitate pe care le cere statul și dela profesorii Statului.

Prin urmare, nu e vorba să zică ministrul: episcopii vor să aleagă pe Ștefănescu și eu vreau să aleg pe Petrescu, aceasta nu se poate, sau să facă un regulament prin care are să ceară consimțământul ministerului la numiri. Aceasta nu, dar când Statul cere ca profesorii să fie licențiați pentru seminariile sale, licențiați să numiți și d-voastră, aceasta da, și eu cred că suntem de acord cu d-l Arion când cerem acest lucru».

Cel din urmă senator care discută chestiunea în amănunțimi e d-l *V. Lascar*. Domnia-sa recunoaște că trebuie respectată voința testatorului, că omul când va ști că voința lui nu se va respecta, nu va mai face acte de binefacere. Dar chestiunea este de a se ști cum are să se respecte această voință? Să se lase aceia cari administrează averea să facă tot ce vor ei, chiar când actele lor în mod vădit sunt contra voinței testatorului? Sau trebuie să-i controlăm și să vedem dacă respectă sau calcă voința testatorului? Din acest punct de vedere eu sunt partizan absolut al intervenției statului. Neapărat că statul nu are dreptul să se amestice ca să schimbe întru ceva dispozițiile testamentare, dar are dreptul să se amestice pentru a controla și a vedea dacă în adevăr se respectă sau nu voința testatorului.

Și d-lor, în momentul de față, cine cunoaște modul cum se administrează așezămintele noastre de binefacere și mai

ales, cine a făcut parte din guvern și a fost ministru de interne, știe că sunt unele așezăminte cari sunt bine administrate dar sunt altele din nefericire, care sunt administrate într'un mod deplorabil; averi lăsate de oameni pioși, în loc de a sluji pentru acte de binefacere, slujesc pentru căpățuirea lor și a oamenilor lor!

Acesta este adevărul adevărat, aceasta este realitatea lucrurilor. Și cine a fost în guvern știe de asemenea, că totdeauna este în imposibilitate să facă îndreptarea care trebuie să se facă. Și dacă s'ar sculă din mormânt acei cari au lăsat averile și ar vedea pe cei cari le administrează, i-ar blestema și pe ei și ar blestema și momentul în care i-au lăsat pe ei ca să administreze acele averi!

Pornind dela aceste vederi d-l Lascar cere ca seminarul Nifon, să îndeplinească aceleași condițiuni în cea ce privește programa, regulamentele de disciplină, de admiterea elevilor, de numirea profesorilor, ca și seminarele statului.

În urmă, articolul se votează, cu amendamentul propus de prelați.

*
* * *

La articolul 49 se naște o discuțiune de *principii*. E vorba de calitatea de persoană juridică a bisericilor. Comitetul delegaților prevăzuse să se deă această calitate și *mânăstirilor*. D-l senator D. Alexandrescu declară că nu înțelege pentru ce s'a intercalat și cuvântul *mânăstiri*. «Că bisericile de mir au fost proclamate persoane morale încă dela 1893, aceasta o înțeleg, dar ca monastirile ale cător averi s'au secularizat, să veniți să le declarați persoane morale, aceasta nu înțeleg. Eu d-lor, nu admit ca *mânăstirile* să devină persoane juridice, pentrucă consider acest lucru ca un pericol». D-l Alexandrescu cere ștergerea cuvântului «mânăstirile».

D-l ministru al cultelor și instrucțiunii publice declară,

că nu ține atât de mult ca mănăstirile să fie persoane juridice. Senatul, dacă găsește de cuviință poate să scoată acest cuvânt din lege.

I. P. Sf. Mitropolitul Moldovei explică rostul acestei dispozițiuni din lege. «Pentru că în mănăstiri sunt mulți monahi bătrâni, cari au economisit și ei mult, puțin, 500, 600 ori 1000 de lei, s'a hotărât a se pune în lege această dispozițiune, fiindcă altfel ei nu pot să lase monastirilor banii aceștia. Aceasta e tot. Ce? D-voastră să mă iertați, nu v'ați săturat de procesele neamurilor cari vin și ia tot ce a mai rămas la mănăstiri?! Până astăzi cu toți am văzut cu mare mâhnire că îndată ce muria superiorul unui schit de monahi sau monahe, ori un simplu monah sau monahă, se instalau neamurile la mănăstire și luau tot ce găseau, până și scândurile patului! Apoi bine este aceasta? Lăsați ca măcar mult, puținul acela să rămână consiliului spiritual al mănăstirii, care îl va întrebuința pentru binele obștesc și pentru alinarea suferințelor multora!»

Articolul se votează însă cu suprimarea cuvântului și *mănăstirile*.

Cestiunea aceasta trebuie însă lămurită, căci își are deosebita ei importanță. Sunt sau nu monastirile persoane juridice? Au sau nu dreptul să primească legate? Până acum câțiva ani, când se lăsa vreun legat mănăstirilor, acest legat era primit de Ministerul Cultelor și mai în urmă de Casa Bisericii în numele și pentru acea mănăstire. Cu alte cuvinte Ministerul Cultelor sau Casa Bisericii erau considerate ca epitroape ale mănăstirilor și schiturilor. Mai mult: Inalta Curte de Casație și de justiție a opinat cum că mănăstirile și schiturile au dreptul să primească legate și că prin urmare au calitatea juridică necesară. De aceea în cei doi ani din urmă Ministerul Cultelor a autorizat cu decret Regal în regulă pe unele mănăstiri să primească anumite legate. Imi pare rău că d-l senator C. Disescu

n'a fost se vede în Senat, când se discută această cestiune, ca să poată lămuri pe d-nii senatori, căci și Domnia Sa e de părerea Inaltei Curți de Casație.

* * *

Oarecare discuțiune, care merită să fie relevată, s'a făcut la articolul 57. Articolul acesta admis de comitetul delegaților suna astfel: «Bisericile, capelele române din străinătate, actuale și viitoare, depind bisericeste de Mitropolitul Primat, *exceptându-se cele cu acte proprii de fundațiune*». Un număr de senatori au propus un amendament prin care cereau suprimarea ultimelor cuvinte, adică, *exceptându-se cele cu acte de fundațiune*.

I. P. Sf. Mitropolitul Moldovei esplică cum capela din Baden-Baden a fostului domnitor al Moldovei, Mihail Sturdza e pusă sub privigherea duhovnicească a Mitropolitului Moldovei și cum prima capelă românească în Statele-Unite a fost făcută cu binecuvântarea I. P. Sf. Sale, unde a și trimis uu preot. De aceea, să roagă ca să se recunoască prin lege «că I. P. S. S. Mitropolitul Primat are sub îngrijirea P. S. Sale capela din Paris, precum și bisericile ce se vor înființa acum de guvern pe lângă toate statele, în Berlin, Constantinopol, Sofia, Belgrad etc., unde se va găsi de cuviință, iar biserica din Baden-Baden și cele din America, să fie lăsate pentru Mitropolia Moldovei».

D-l general G. Manu, ministru de războiu explică rostul amendamentului în numele guvernului. «Am luat cuvântul în numele guvernului, pentru că sunt mai degagiat decât colegul meu dela culte, care a luat parte în comitetul delegaților și din condescendență pentru banca Prelaților a lăsat să se introducă în acest articol modificarea a cărei suprimare se cere astăzi.

Incep prin a aduce mulțumirile mele I. P. S. Sale Mitropolitului Moldovei, pentru că s'a ocupat a se creia o biserică românească în America, căreia guvernul ameri-

can i-a dat chiar pământul pe care s'a zidit. Odată această datorie împlinită, rog pe I. P. S. Sa, să fie alături de mine pentru ca să nu creiem o anarhie în stat. Or, ceea ce pretinde I. P. S. Sa, ca biserica din America să nu depindă de Primatul României, de reprezentantul legal al religiei noastre în stat, aceasta înseamnă anarhie, căci s'ar putea creia alte biserici în streinătate, care prin actele de fundațiune să se alipească de diferite chiriarii, la Huși, la Galați, la Vâlcea etc.

Noi în streinătate suntem reprezentați din punctul de vedere religios prin Primatul României. Primatul României mulțumește Mitropolitului Moldovei că a contribuit pentru a se înființa o biserică română într'un stat străin, dar nu poate să se dezbrace de calitatea sa de reprezentant legal al religiei, aceasta ar fi cum am zis, o anarhie. De aceea ași ruga pe Inalt Mitropolitul Moldovei, să renunțe la amendamentul care s'a admis de comitetul delegaților și să rămână articolul așa cum a fost propus de d-l ministru al cultelor...»

După câteva cuvinte spuse de I. I. P. P. S. S. Mitropoliți prin care insistă ca articolul să rămână așa cum a fost amendat de comitetul delegaților și după observațiunile d-lui general Manu, prin care spune, că lasă pe Senat să aprecieze și să facă cum va crede de cuviință,—Senatul admite articolul așa cum a fost propus de d-l ministru, adică admițându-se vederile d-lui general Manu.

În această ședință s'a terminat discuțiunea pe articole a legii clerului și s'a votat fiecare articol în parte.

În ședința dela 27 Ianuarie 1906 legea s'a votat în total cu 70 voturi, fiind și 8 contra.

G...

DIN LITERATURA PATRISTICĂ

(Vezi Biserica Ortodoxă Română, anul al XXX-lea, No. 5).

Epistola către Diognet.

Una dintre scrierile care iau apărarea creștinismului și răspunde la acuzațiile aduse de păgâni este și epistola către Diognet. Nu se cunoaște autorul acestei epistole, dar după felul cum e scrisă, se poate conchide că autorul era format în cultura elenică. Tillemont în Mémoires crede că s'a compus în secolul întâi; tot așa Möhler. Otto pune pe Iustin Martirul ca autor al epistolei în scrierea sa: De epistola ad Diognetum. Funk, edit. Patres apostolici I, 1901 crede că timpul compunerii este secolul al doilea, opiniune pe care o îmbrățișează și Tixeront.

Epistola a fost motivată, cum se vede, de nedumerirea lui Diognet asupra faptului că creștinii nu recunosc pe zei și resping și pe iudei, sub cuvânt că credința lor este falsă, ba chiar superstițioasă. Se mai miră Diognet că așa de târziu a venit în lume creștinismul, deși are pretenția de a fi singura și adevărata religie. Creștinii apoi prin viața și faptele lor înmărmuriau pe Diognet, el care se vede că nu era deprins a cugeta asupra tăriei de caracter, iar pe de altă parte legea creștină era apărată cu viața de acei cari trecuse la ea. Diognet pusese în discuție creștinismul față cu păgânismul și iudaismul. Un răspuns era necesar, ca să nu lase a se întrevedeă indeferență, atunci când legea creștină neînțeleasă de Diognet, era prezentată cu multă nedumerire.

Autorul epistolei răspunde că numai acel care va fi liber de orice prejudețiu, va putea aprecia însemnătatea și superioritatea creștinismului prin comparație cu păgânismul și iudaismul. Dacă cel ce voește să se lumineze va observa, în ceea ce privește păgânismul, religiunea și zii păgâni, se va convinge că n'are în ea nimic ce poate fi primit și considerat. Zii păgâni n'au nimic real ca divinitate. Ei nu sunt decât opere omenești, în care se vede pusă în lucrare imaginația și arta omenească. Dacă zii la cari se închină păgânii ar fi reali, n'ar putea suferi nelegiuirile și imoralitățile ce se obișnuiesc la cultul lor. Dar nereali cum sunt și lucrare omenească, nu se neliniștesc, căci nu pot, de cele ce se petrec în jurul lor, de cele ce se spun despre ei și de pericolele la care expun lumea prin practicarea atâtor fapte urâte. Cât pentru iudei, ei nu sunt ceea ce ar fi trebuit să fie, chemați prin îngrijire divină la o viață care să-i ducă la mântuire, iudeii s'au depărtat de binefacerile ce li s'au dat și au căzut în erezie, punând preț nu pe lege și puterea ei lăuntrică, ci pe explicările eronate ale legii și pe puterea ei externă. Iudeii pun preț mare pe îndeplinirea poruncii de a se circumcide, pe participarea lor la serbători, pe sacrificiile ce aduc lui Dumnezeu și pe altele de felul acestora. Faptele externe, chiar cele mai de puțină importanță, sunt actele prin care adorează pe Dumnezeu, pe când spiritul legii l'au părăsit de mult. Deci nici iudaismul, în starea în care se află, nu reprezintă în adevăr religiunea sfântă și adevărată, care să poată mântui pe om. Nu tot așa se prezintă creștinismul. Cum lesne poate observa oricine, creștinismul este desbrăcat de prejudeții și dorește ca omul să poată afla adevărul. Invățătura creștină este superioară oricărei alte religiuni, în specie păgânismului și iudaismului cu care autorul face comparațiune. Creștinii au o credință dreaptă și pun în practică din convingerere și conștiință prescripțiunile legii la care se închină. Ei trăesc la lumina zilei, au relațiuni familiare și sociale, respectă legile, se supun împăratului. Intreaga lor viață este consacrată ordinei și ascultării de legile pe care le primesc. Ei știu însă, în tot ceea ce fac, că viața de aci este trecătoare și că o altă viață fără de sfârșit îi așteaptă, viața cerească cu bunurile ei. Creștinii trăesc pe pământ, dar sufletul lor este îndreptat la cer.

Dacă ei primesc și sufer toate ce li se fac pentru credința lor, știu că vor avea răsplătire dela Dumnezeu. Pentru ei orice țară este patria la care țin, dacă se află în ea; dar orice patrie este mică pe lângă patria de dincolo de lume. Săraci, ajută pe alții; în trup fiind, nu se lasă conduși de plăcerile lui. În viața familiară pun mare ordine, iubesc soțiile și copiii. Dacă protivnicii se revoltă contra lor, îi urmăresc și îi pedepsesc, ei nu se turbură și nici nu-i urăsc; din contra îi binecuvintează și se roagă lui Dumnezeu ca și ei să vină la calea adevărului. Deși ar găsi cuvinte multe spre a cere urmărirea aceluia, cari fac parte dintre inimizii lor, totuși nu fac aceasta. Ei nu răsplătesc răul cu rău ci cu bine. În întreaga lor viață creștinii se poartă cu lumea, păstrând același raport ca dintre corp și suflet. După cum sufletul pătrunde toate membrele corpului, tot așa creștinii sunt răspândiți în toate părțile lumii. Creștinii sunt în lume, dar nu sunt din lume, după cum sufletul este în corp, dar nu e din corp. În lume creștinismul lucrează, deși este o putere nevăzută, după cum sufletul se află în corp fără a fi văzut. Acestea creștinii știindu-le, nu se înfricoșează nici se tem de răutatea lumii contra lor, căci așa luptă corpul asupra sufletului. Persecutați și păgubiți de inimizii, creștinii lucrează pentru binele și mântuirea lor, după cum sufletul cu toate încercările și loviturile ce primește dela corp. Ținta creștinilor este dobândirea vieții eterne, pe care prin credința și purtarea lor o vor dobândi, cu toate că trăesc într'o lume vremelnică, după cum și sufletul care trăește într'un corp muritor. Și dovada succesului la care tind se vede din faptul că deși sunt urmăriți și supuși la pedepse grele, numărul lor crește și crește mereu. Așa bunuri, cum sunt în creștinism, nu le are nici păgânismul, nici iudaismul. Deci cum ar putea acestea să fie preferate creștinismului? Iar dacă legea cea sfântă și adevărată a venit așa târziu în lume, nu trebuie să fie rău înțeles de păgâni. Trebuie ca mai întâi să se cunoască bine lumea pe sine și puterile ei, ca să vadă necesitatea ajutorului dumnezeesc și să primească ca trebuință neapărată și cu încredere ajutorul ce i s'a dat. În îndurarea sa pentru oameni, Dumnezeu a făgăduit omului că-l va reabilita. În acest scop a trimis în lume pe unicul său Fiu, care a luat asuprași păcatele

omului, și cel divin și nevinovat a mântuit pe omul vinovat. Invățătura mântuitoare a lui Hristos a adus salvarea lumii. Puterea divină se descoperă în creștinism, care cu toate greutățile ce i se fac străbate în omenire și pretutindeni aduce binele și dreptatea. Cuvântul etern al lui Dumnezeu s'a introdus în omenire și trebuie, după asigurarea Mântuitorului, să rămână în ea, căci în creștinism este descoperirea înțelepciunii divine. Prin venirea în lume a lui Iisus Hristos s'a dat omenirii binele la care ea nici se putea gândi. Pe lângă mântuirea ce a săvârșit, Iisus Hristos—Dumnezeu—intrupându-se a arătat ce este Dumnezeu și care trebuie să fie credința noastră în el. Filozofii chiar cei mai însemnați, cari ajunseseră la ideea despre Dumnezeu, nu puteau ști ceva despre el. Azi prin credință orice om poate cunoaște pe Dumnezeu. În creațiune Creatorul a dat omului puterea naturală de a se îndrepta spre el. Prin păcat puterea aceasta s'a micșorat, ba chiar s'a stins. Prin venirea lui Hristos în lume puterea a revenit și credința ajută la cunoașterea lui Dumnezeu. Creștinul știe că omul creat de Dumnezeu are în sine chipul și asemănarea Creatorului, așa că, fiu înțelept și ascultător, caută prin credință și faptele sale ca să lucreze, pentru a menține ceea ce i s'a dat și a se perfecționa. Cel ce crede în Hristos și face cele poruncite de el, acela vede în fiecare om pe fratele său, și departe de a cugeta rău asupra lui, suferă pentru el și caută a-l îndrepta, dacă este pe calea cea rea. Și așa lucrând arată prin fapte că este creatură după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Și pentru a înlătura unul din prejudițiile păgâne, atât de des și azi la modă între protivnicii creștinismului, că adevărată credința creștină înlătură cunoștința, autorul se exprimă categoric, că credința adevărată ajută cunoștinței omului, ea duce la cunoștința dreaptă. Numai cel ce desprețuește cunoștința adevărată nu se împacă cu credința. Dumnezeu însuși a plantat în Paradis lângă arborele vieții pe acel al cunoștinței, ca să arate că nu este viață fără cunoștință și cunoștință fără viață adevărată. Dar cunoștința la care omul ajunge prin credința în Hristos este cu mult mai înaltă decât altă cunoștință. Prin ea omul poate ști aceea ce'i este necesar pentru mântuire și totodată înfruntă orice încercare din partea celui rău. Cunoștința dobândită prin credință trece marginile cunoștințelor omenești și deschide creștinului cerul.

Minucius Felix. Octavius

Minucius Felix, despre care Lactantius în *Instit. div.* V, 1 zice: *Non ignobilis inter causidicos loci (i. e. Romae)*, ne-a lăsat o scriere în formă de dialog. Scrierea aceasta poartă titlul de «Octavius» după numele unuia dintre persoanele ce iau parte la discuție. După cugetările din dialog și după copriș se aseamănă cu modul de a scrie al lui Tertulian.

Ieronim în *Vir. illustrib.* pune pe Felix între Tertulian și Ciprian. Forma dialogului este cea ciceroniană și prin felul său de a apăra creștinismul este una dintre scrierile de mare însemnătate ale timpului acela. Felix, după cei mai mulți, să fi strălucit pela începutul secolului al III-lea. Data compunerii dialogului în timpul mai nou se pune la 180.

Motivul dialogului ni-l istorisește în introducere. Anume un prieten al lui Felix cu numele de Ianuarius Octavius, creștin și el, s'a dus pe timpul sărbătorilor de toamnă la Roma, spre a petrece câțva timp pe lângă prietenul său. Cu ei se mai află un al treilea, anume Căcelius Natalis, păgân hotărât contra creștinismului, dar care viețuia în aceeaș casă cu Felix și era în relațiuni de prietenie cu el. Faptul acesta de a se găsi alături de Felix un păgân, mâhni oarecum pe Octavius și'l făcu să găsească ocaziunea spre a aduce pe păgân la sentimente creștinești. Ocaziunea se ivi, când câteși trei într'o zi plecară să se recreeze, luând calea spre Ostia. Cu această ocaziune, Căcelius, văzând în cale o statuă a zeului Serapis îi trimise cu mâna o salutare. Incidentul trecu neobservat de Felix. Nu tot așa de Octavius, care aproape iritat, se întoarce spre Felix și'l face atent asupra purtării prietenului său, ceea ce nu'i spre onoarea lui. Se trecu însă în tăcere și câteși trei continuară calea până la mare. Aci Felix și cu Octavius găsiră niște copii cari se jucau și ambii își făceau o plăcere privind jocul lor. Numai Căcelius stă mâhnit la oparte, cu totul indiferent. Întrebat asupra stării de nemulțămire în care se află, Căcelius amintește de vorbele lui Octavius, pe care acesta le spusese pe când trecuse pe la statuia lui Serapis. Om cult, Căcelius spune că cuvintele adresate de Octavius l-au ofensat, și adaogă că ar trebui să știe că cu

câteva vorbe nu se rezolvă o chestiune, când are în fața sa un păgân învățat. La acestea Octavius găsește prilejul a deschide o discuțiune serioasă și așezându-se câteși trei pe niște pietre, încep dialogul pe care îl tratăm aci. Pe Felix l-au pus ca judecător.

Provocatul era Căcelius, de aceea el începe vorbirea. Mai întâi se adresează lui Felix ca să asculte cu atențiune argumentele ambelor părți și să-și dea verdictul imparțial. Apoi arată că nu poate intra în creștinism, căci oamenii culți nu pot stă alături de oamenii din stările cele mai de jos ale societății și să discute cu ei chestiuni asupra cărora nici filozofii cei mai însemnați n'au dat vr'o soluțiune certă. Creștinii spun d. ex. că există un Dumnezeu și că acesta a creat lumea. De unde știu ei aceasta? Căci crearea lumii se datorește unui joc mecanic prin care s'a făcut unirea atomilor, așa că nu este necesitate de a se căuta un creator al lumii. Creștinii mai învață că Dumnezeu care a creat lumea o providențiază și nu observă că contră acestei învățături stă însuși mersul obișnuit al lucrurilor, pe lângă alte considerațiuni. Cine nu vede că nu numai oamenii buni ci și cei răi trăesc și au onoare, putere și avuții? Cum poate deci fi vorba de o providență divină? Dacă păgânii au oracole, auguri și auspicii și cred în ele, nu fac nimic nerațional. Toate acestea, ca și alte credințe ale lor, s'au probat după cum atestă tradiția veche. Cine a putut proba ceva din bunătatea Dumnezeului creștin decât iudeii și totuși nici pe ei nu i-a apărut de sabia Romanilor. Între creștini chiar, cine găsește apărare dintre ei? Dacă Dumnezeul creștin atât de mare este așa de bun, de ce lasă pe creștinii cei mai buni să fie pradă persecuțiunilor? Unde este acel Dumnezeu pe care creștinii îl cred pretutindeni și nicăiri? Nimic din cele ce se observă nu documentează credința creștină. Și nici nu există altceva decât fatalitatea, singura putere asupra tuturor și asupra a toate, oricât s'ar vorbi în creștinism despre recompensa și pedeapsa faptelor, care nu este decât o învățatură nerațională. Tot așa nerațională este și credința în învierea corpului muritor și trecător ca și aceea în sfârșitul lumii. Ori ce s'ar spune, experiența este contra acestor credinți. Dar nu numai atât. Viața creștinilor în chiar adunările lor re-

ligioase are multe de reprobate, ca d. ex. onoarea unui cap de măgar, mâncarea de carne de om, sacrificarea de copii etc. Și după ce vărsă tot veninul, revoltat de observația lui Octavius, termină adresându-i-se: *Ecquid ad haec—*, zice el. ait Octavius, *homo Plautinae prosapiae, ut pistorum praecipuus, ita postremus philosophorum!*

Argumentarea lui Căcelius terminată, Felix dă cuvântul lui Octavius, spre a răspunde la obiecțiunile și punctele puse în discuțiune de către Căcelius. La rândul său Octavius, sub impresiunea întregii cuvântări a lui Căcelius, din care în general rezultă nesiguranța în care se află omul condus numai de propriile sale puteri, răspunde păgânului, adversarul său. În primul loc îi arată că îndoiala și nesiguranța vine de acolo, că omul singur nu poate cunoaște adevărul. Și cine nu cunoaște adevărul n'are decât îndoială. Păgânii zic că numai învățații cunosc adevărul. Eroare. Omul are un simț natural înăscut prin care cunoaște adevărul, dar în cunoașterea adevărului lumea se diferențiază: unii au numai puterea naturală, alții și ajutorul divin. Dar Căcelius mai spunea că nu este necesitate de un Dumnezeu creator și proniator. Mentea sănătoasă nu se împacă cu această afirmațiune. De îndată ce cineva observă frumuseța și ordinea din lume nu poate să găsească satisfacție în credința că totul se datorește întâmplării. Din contră, omul cere un creator înțelept și atotputernic, care să fi adus la ființă din neființă toate cele ce există. De asemenea menținerea ordinii din univers reclamă Pronia divină, după cum menținerea ordinii dintr'o casă cere existența unui stăpân al casei prin a cărei îngrijire și voință toate se mențin. Ceea ce ochiul observă: urmarea ordonată a anotimpurilor, necesitățile și scopul omului ca și a celorlalte ființe, forma pământului, împărțirea lui în apă și uscat, aparatele cu care ființele sunt înzestrate spre a și conserva viața, toate în general reclamă existența unui Dumnezeu creator și proniator. Și din toate nu se poate deduce decât existența unui singur Dumnezeu. N'are decât cineva să observe cele ce se petrec în lume, pentru ca să se convingă de neraționata credință a păgânilor în zei. Cine a văzut doi regi într'un regat? Romulus și Remus erau frați, dar n'au putut domni împreună. Pompeiu și Cesar de asemenea n'au putut stăpâni în

acelaș timp deși erau tată și fiu vitrigi. În lumea din afară de asemenea același lucru. Fiecare stup are o singură matcă, fiecare turmă un singur conducător. De ce, dacă e vorba de observațiune și experiență, s'ar admite când e vorba de ființa supremă mai mulți zei? Căci, cum ar stăpâni și cum s'ar învoi? Apoi prin admiterea mai multor zei se înlătură chiar noțiunea de Dumnezeu, în care nu se poate cuprinde decât ființa cea mai înaltă, care a dat naștere la tot și care este peste toate. Dacă pe Dumnezeu nu-l vedem cu ochii trupești nu trebuie a ne mira: *Nec mireris, si Deum non vides: vento et flatu omnia impelluntur, vibrantur, agitantur, et sub oculos tamen non venit ventus et flatus.* Pe Dumnezeu nici nu trebuie a încerca să-l descriem, căci cu aceasta îl micșorăm. Să ne mulțămim cu expresia de Dumnezeu, prin care cu toții înțelegem ființa cea prea înaltă, ființa reală și adevărată căreia totul se datorește. Creștinii dau unele însușiri lui Dumnezeu, cari nu pun în evidență ființa sa, ci numai aceea ce omenește se poate constata că ar cuprinde ființa sa și ar fi corespunzător cu însușirile sale. De aceasta să nu se formalizeze păgânii, căci și filozofii și poeții lor fac același lucru, în schimb noțiunile lor sunt neclare, căci sunt rezultat al propriilor lor puteri, pe când la creștini se găsesc sprijinite și pe descoperire divină. Dacă și filozofii și poeții păgâni au în scrierile lor noțiuni despre ființa și însușirile divine, atunci Căcelius trebuie să recunoască ori că ei erau creștini, ori că creștinii sunt filozofi. Dar păgânii cred în zei, deci recunosc necesitatea unei ființe mai pre sus de ei și de lume. Ceea ce ei însă cred, este absurd. Plecând dela o necesitate, nu sunt nici omenește clari în satisfacerea ei, căci ce fel de mulțămire poate să fie credința în niște ființe care n'au nici o realitate și care în raporturile lor cu oamenii sunt așa de jos. Păgânii știu că zeii lor sunt invențiuni omenești. Ei știu apoi că din oameni au făcut zei. Totuși cred în ei, ba persistă în eroarea că mărirea Romei se datorește zeilor la cari se închină. Mai susțin că auspiciile, oraculele, augurii etc. au probat puterea lor. Cine nu știe însă eroarea și minciuna de care au dat dovezi. Așa d. ex. Regulus cu toate prezicerile augurilor a căzut prizonier. Tot așa pierd bătălia dela Cane, pe când Cesar învinge în Africa, deși aus-

piciile îi vesteau înfrângere. Chiar dintre păgâni se îndoiau de prezicerile acestea. Aşa d. ex. Demostene despre Pitia. Numai demonii au putut stârni aceste credinţe pe care chiar păgânii culţi le împărtăşesc, deşi uşor se vede deşertăciunea lor.

Dar păgânii—cum şi Căcilius spunea—zic că nu numai credinţa ci şi cultul creştin trebuie desfiinţat. Ei acuză pe creştini că se închină unui cap de măgar. Dar acuzaţia nu o pot dovedi cu nimic. Pe de altă parte această acuzaţie se îndreaptă contra păgânilor şi se poate proba. Ei au cultul lui Isis cu care este unit sacrificiul măgarului. Tot ei au cultul bouului Apis, al crocodilului şi a altor animale. De ce dar să dea pe seama creştinilor credinţele şi cultul lor?

Mai acuză pe creştini de imoralitate, ei cari dau dovezi zilnic de cele mai mari imoralităţi, până ajung la cele mai scârboase acte. Ce purtare cât de puţin incorectă văd la creştini? Din contra, dacă Căcilius ar observa conduita creştinilor, s'ar convinge de viaţa lor demnă, plină de cucernicie şi de atâtea virtuţi necunoscute păgânilor. Creştinii dovedesc zilnic prin fapte credinţa lor dreaptă. Urmăririle şi persecuţiile ce sufăr dela păgâni îi întăresc şi mai mult, deşi ele nu le sunt plăcute şi nici nu le doresc. Răsplata faptelor o vor primi în cer. Credinţa în răsplata faptelor nu poate fi aşa de nedemnă pentru păgânii culţi, căci despre ea li se vorbeşte şi în scrierile lor poetice, ca d. ex. la Orcus. Că va fi o înviere a morţilor, o arată şi natura în care toate se primenesc. Apoi sub o formă oare care găsesc păgânii credinţa aceasta în teoriile lui Pitagora şi Platon. Dacă există un Dumnezeu atotputernic, nimic nu poate împiedica realizarea acestei credinţe. Cât pentru domnia puterii fatalismului, faţă cu cele spuse, Căcilius ar trebui să se gândească la decepţiunea pe care o aduce în lume şi imposibilitatea de a avea vr'o acţiune asupra vieţii oamenilor. Cu aşa învăţătură faptele omului bune sau rele nu pot fi cenzurate. Pe când, dacă omul este liber şi responsabil de faptele lui, atunci aceea ce lucrează poate şi trebuie să fie judecat. Deci avându-le toate în vedere, încheie Octavius cu cuvintele: Fruamur bono nostro et recti sententiam temperemus; cohibeatur superstitio, impietas expietur, vera religio reservetur.

Răspunsul și argumentarea lui Octavius terminate, câteși trei rămân câtva timp în tăcere. Cuvântarea lui impresionase adânc pe Căcilius, care, intrerupând tăcerea, mulțamește lui Octavius și se declară satisfăcut. Apoi își dau întâlnire pentru continuarea discuțiunii pe ziua următoare.

Apologeticul lui Tertulian.

O apărare a creștinismului, în mijlocul greutăților prin care acesta trece, făcu Septimius Florens Tertullianus. În timpul acesta persecuția lui Septimius Sever era foarte aprigă, oprindu-se trecerea la creștinism sub cele mai severe pedepse.

Autorul prin scrierea sa, *Apologeticus*, caută să lumineze pe stăpânitorii imperiului asupra credinței creștine și să-i scoată din ideea că au motive de a persecuta pe creștini. În apărarea sa Tertulian caută a justifica cerința ce face de a nu se persecuta creștinii numai pentru simplul cuvânt că sunt creștini. El zice, creștinii știu că pe lumea aceasta nu pot găsi fericirea, deci nu pentru aceasta îi apără, ca să-i scape de tragerea la răspundere și a le asigura o viață tihnită. Dar iarăși nu se cuvine ca pe nedreptul să fie persecutați. Păgânii nu cunosc pe acela căruia creștinii se închină, căci dacă l-ar cunoaște n'ar mai fi contra lor, cum au făcut toți câți au ajuns la acea cunoștință. Creștinii se înmulțesc, deci mulți vin la cunoștința adevărului. Singuri păgânii recunosc că s'au umplut orașele, satele și insulele de creștini din toate stările sociale. Și nu numai cu numărul se pot lăuda creștinii, ci și cu calitatea acelor cari sunt între ei. De ar fi credință deșartă și purtare necorectă lumea ar fugi, căci de rău nu se apropie ea. Apoi creștinii merg cu fruntea sus ori de câte ori li se aruncă vr'o acuzație, ceea ce n'ar face, dacă s'ar ști vinovați, ci s'ar ascunde. Cu legea sa creștinul se mândrește și pentru ea suferă chiar moartea, mulțamind lui Dumnezeu pentru toate. Viața creștinilor, plină de fapte mărețe, manifestată prin acte eroice, care merg până la martiriu, nu este înțeleasă de păgânii plini de prejudeții. Păgânii zic, când văd astfel de fapte, că sunt maniaci creștinii. Dar ei uită, ori se face că uită, cum că actele pe care le săvârșesc atâtea mii de creștini

sunt acte conștiente, pe care nu le-ar putea face maniacii. Contrarii creștinismului, în justificarea pornirilor lor, spun că nu pot suporta regretul convertirii la creștinism și deci, în îngrijirea de ai lor, trebuie să fie chiar nemiloși, dacă n'ascultă de sfaturile lor. Ei însă își cheltuesc în zadar energia cu astfel de raționamente. Tot ei regretă pe creștini că primesc între ei oameni cari au avut purtări rele. Astfel de regret pe lângă că n'are loc, dar apoi creștinismul are tocmai misiunea de a îndrepta pe păcătoși, cari sub influența creștină se fac buni, dovadă toate persoanele care în păgânism erau elemente rele, în creștinism sunt elemente bune și folositoare.

În necunoștință de religiunea creștină, porniți numai contra ei chiar împărații nu sunt consecuenți în măsurile ce iau. Dela împărat la împărat poruncile se schimbă deși creștinismul este același. Să se observe d. ex. cum Traian opri de a se căuta cine sunt creștinii, dar ordonă a se pedepsi aceia, cari ar fi declarați creștini. Nu este aici o nepotrivire? De ce să fie pedepsiți unii cari sunt declarați creștini și să nu fie cercetați toți creștinii, dacă ei prezintă vr'un pericol pentru stat și deci sunt vinovați? Una din două: ori sunt vinovați toți creștinii și atunci nu e nici o rațiune pentru stat de a nu-i urmări și pedepsi, ori nu sunt vinovați, și atunci nu trebuie pedepsiți nici acei cari sunt declarați creștini. Căci a se condamna cineva fără a fi cercetat nu este drept nici rațional. Nedrepti sunt și judecătorii, pentrucă ei iartă pe cel ce bârfește contra creștinismului dar pedepsesc pe creștinii cari țin la legea lor. Cum se împacă această contradicție? Vina ce se aruncă asupra cuiva rămâne tot vină și de este și de nu este creștin. Și dacă un făcător de rele este adus înaintea judecății, trebuie judecată fapta lui nu calitatea lui de creștin sau ne-creștin. Pe de altă parte creștinilor se aduc diferite acuzații ca: omor, sacrilegiu, incest. De ce când un creștin este tradus înaintea judecății, nu se cercetează asupra acestor învinuiri? Și dacă nu se pedepsește vr'o violare a legii, atunci creștinii sunt condamnați, numai pentru că poartă numele de creștin. Deci legea în cazul acesta urmărește pe niște nevinovați și-i pedepsește ca atare, ceea ce păcătuiește contra legilor dreptății. Tot așa păcătuiesc pă-

gânii când persecută pe creștini, sub cuvânt că legile moștenite trebuie păzite cu sfințenie, căci nu sunt consecinți. Ei ar trebui să-și aducă aminte că Tiberiu, fostul lor împărat, considera pe Hristos ca un zeu și voia să-l pună între zeii împărăției. El nu ținea socoteală de opoziția Senatului, ba luă măsuri aspre contra celor cari acuzau pe creștini. Cu Nero situația se schimbă, dar persecuțiile unui așa împărat nu produceau decât priveriștea măsurilor ne-cugetate ale unui tiran, cum eră el. Sub Domițian creștinii nu sunt așa cu furie persecutați. Lui Marcu Aureliu îi aduce victorie rugăciunile legiunii fulminatrice. Dacă julecătorii spun că legile vechi trebuie ținute cu sfințenie, de ce nu consideră măsurile luate de împărații de mai înainte față de creștini, între care se găsesc și unele revocări de exil ca pe timpul lui Domițian și respect pentru Hristos și considerațiune pentru creștini ca pe timpul lui Tiberiu? Erau și înainte unele măsuri aspre contra creștinilor, dar cele de azi sunt cu mult mai crude. Păgânii în multe privințe de însemnătate mare nu mai țin la întocmirile străbunilor, deși se laudă cu ele. Așa nu mai țin la legile care opreau luxul, care cereau bună creștere în familie, purtarea corectă în public. Căsătoria azi nu mai are nici un preț față cu ușoara și frecuenta desfacere, pe când în cele șase secole ale statului a fost abia un singur divorț. Azi se cheltuiește enorm cu mesele și cu petrecerile, pe când odinioară a fost exclus un patrician din Senat pentru că avea lanțuri de argint în valoare nu tocmai mare. Azi s'au reîntors zeitățile pe care altă dată consulii Piso și Sabinus le scosese din capitoliu. Ce au dar păgânii azi, decât numai rău? Și cu ce se laudă și față de creștini decât tot cu ce e rău din măsurile străbune?

Dar păgânii nici nu țin la bunurile străbune nici nu lasă pe creștini în pace. Mai mult. Ei acuză pe creștini de fapte imorale și rușinoase. Cu ce se dovedește acuzația? Dacă o fac păgânii, natural să vină și să probeze. Ei însă nu procedează așa, pentru că nu pot. De unde vine acuzația, dacă nu dela ei, căci creștinii n'au să se acuze ei singuri? La creștini toate sunt prezentate așa cum sunt, nu se ține ascuns nimic, ca la păgâni. Simțământul natural se ridică contra acuzațiilor ce se aduc creștinilor de către păgâni.

Dac'ar fi adevărate, cine ar mai rămânea între creștini? De sigur nimeni. De ce păgânii nu se acuză pe ei, căci la ei se văd pe scenele teatrale fapte ce au de obiect acte imorale, la ei se vorbește despre Saturn care mănâncă copii? Acuzațiile păgânilor pecare le aduc creștinilor n'au nici umbră de realitate. Creștinii nu numai că nu pot fi părtași la acte sângeroase, dar nici nu asistă, cum știu păgânii, căci altfel nu le-ar oferi mâncări sângeroase prin care să se vadă dacă sunt sau nu creștini. Și cât de lipsiți de judecată sunt păgânii, dacă acuză pe creștini că mănâncă carne de copil, când știu că ei nu se pot apropia de sacrificii animalice sângeroase. N'are preț mai mare nici acuzația că sunt atei creștinii. Cine nu știe că zeii păgâni au fost odinioară oameni! Numele lui Saturn e legat de orașu Saturnia, el a fost om ca toți oamenii. Tot așa ceilalți zei. Tunete și fulgere au fost și mai înainte de Jupiter, pe care îl cred zeul lor, viță de vie a fost și înainte de Bachus, cereale înainte de Ceres. Ar trebui să fie considerat și Lucullus ca zeu, căci el a adus din Pont în Italia cireșii. Dar nici zeificați nu-i prezintă cu însușiri și purtări demne de zei, ci ca pe oameni și încă decăzuți, capabili de cele mai mari crime, pe când între oameni au fost unii, cari prin viața lor pot fi luați de exemplu. Și pe acești zei îi adoră înfățișându-i în forme curioase și făcute din materii ce sunt întrebuintate și la alte ustensilii!! Pe o știre a lui Tacit, relativă de iudei, păgânii se întemeiază în acuzația ce fac creștinilor, că se închină la un cap de măgar. Dar tot Tacit, spune că Pompei n'a putut afla la iudei nimic, care să dovedească că iudeii ar fi adus din Egipt obiceiul de a adora măgarul. Se rușinează apoi păgânii că se închină creștinii la cruce. De ce? Ei n'au forma de zei? Zeii lor sunt făcuți din alte materii? Cum se prezintă statuia Attica și Pharia altfel decât crucile la care se închină creștinii? Deși păgânii—anume Perșii—se închină la soare, totuși ei acuză pe creștini. Dac'ar fi drepti și ar cercetă ar vedea că creștinii nu se închină decât unuia adevăratului Dumnezeu, care a creat toate din nimic. Dumnezeu creștin este nevăzut și necoprins după ființa sa, dar se cunoaște după operele sale. În om Dumnezeu a pus la creațiune posibilitatea de a fi cunoscut, dovadă că chiar păgânii recu-

nosc că există Dumnezeu, deși nu-l pot cunoaște, pentru că sufletul lor nu este luminat de grație. În necesitățile sale omul nu se îndreaptă spre Capitoliu, ci spre Cer. Cunoștința naturală se întărește în om prin descoperirea divină, pe care păgânii o cunosc de când cărțile evreilor s'au tradus în grecește sub regele Ptolomeu. În ele se vorbește de întruparea și venirea în lume a lui Hristos, a Logosului despre care vorbește și filozofia păgână. Logos-ul este considerat ca întocmitorul lumii de către Zenon, iar de către Cleante ca spirit care străbate lumea. Dar cunoștința adevărată a cuvântului o au numai creștinii, cari știu că el este spirit născut din Dumnezeu și de aceeaș substanță cu el. Fiul este altul decât Tatăl ca persoană, are însă aceeași ființă cu Tatăl din care este născut, ca o lumină din alta, ca razele din soare. Prin Hristos, care s'a întrupat, lumea cunoaște pe Dumnezeu. Chiar dacă Hristos ar fi considerat ca om în care a locuit dumnezeirea și tot păgânii ar urmări să-i dea onoarea ce i se cuvine, înlăturând închinarea și cultul zeilor. Creștinii admit existența spiritelor, pe lângă existența lui Dumnezeu și știu că și păgânii recunosc aceasta; de aceea nici nu resping posibilitatea apariției spiritelor și lucrarea lor în lume. Dar, ei spun că la păgâni demonii lucrează, nu îngerii buni. Dacă pot a se arăta din loc în loc și dacă d. ex. păgânii spun că au putere de a vindeca, lucrul se explică. Ei fac rău omului și când încetează de a face rău, omul scapă de influența lor păgubitoare, se vindecă. Păgânii sunt sub stăpânirea demonilor, despre care vorbește Socrate. Acolo însă, unde demonul nu intervine cu răutatea sa, nu poate fi vorba nici de vindecare. În ea vindecarea, de care păgânii vorbesc, nu este decât o înșelăciune. Creștinii cunosc numai decât unde e lucru demonicesc. Ei fug și resping orice lucrare a lor. Pentru ei Dumnezeu este la care se închină și îngerii buni, cari sunt trimiși de Dumnezeu spre binele oamenilor. Dacă creștinii recunosc existența lui Dumnezeu care este peste toate, a unui Dumnezeu cum zic păgânii mai mare peste ceilalți zei, de ce să li se facă învinuiri? Ce greșală este dacă ei nu se adresează celor mici, ci celui care are puterea peste toți? Orașele și satele au liber-

tatea de a avea zeii lor, iar creștinilor li se refuză. Ce dreptate este aceasta? Dacă Romanii, cum zic păgânii, au ajuns mari prin faptul că au primit la ei toți zeii, de ce se ridică contra religiei creștine? Nu se dobândește nimic pentru onorarea zeilor, dacă se iau măsuri contra creștinilor. Și apoi cel constrâns de a face contra voinței sale azi, se poate desface mâine. Păgânii au încă necesitate de împărat, ca să păzească zeii lor. Ce fel de zei sunt, dacă au necesitate de sprijinul împăratului? Unor astfel de zei noi creștinii nu le putem recunoaște nimic. Ne închinăm lui Dumnezeu cel adevărat, pe care îl rugăm pentru binele și sănătatea împăratului. Dacă refuzăm a ne ruga zeilor pentru împăratul, departe de a-i aduce vr'o ofensă, din contră îi ridicăm autoritatea, căci puterea și binele lui vin dela Dumnezeu cel prea înalt. Căci mai pe sus de zei este nu numai împăratul, ci și oamenii, cari au dela Dumnezeu însușiri pe care nu le au zeii. Împăratul nu încearcă a lupta cu Cerul, căci știe că nu poate. Și tocmai în aceasta stă mărirea lui.

Împăratul știe că înainte de a fi împărat este om și că tot ce are, are dela Dumnezeu. La împăratul dar, ne adresăm, lui îi spunem că sunt nevinovați creștinii, împăratului pentru care cerem dela Dumnezeu domnie sigură, liniște familiară, armată vitează, stăpânire pașnică și tot ceea ce dorește el ca om și ca împărat. Numim pe împărat părinte, cum se obișnuiește și în familii, căci numirea de domn se dă lui Dumnezeu, și August, întemeietorul regalității, n'a voit nici odată să i se zică domn. Dar și numirea de domn, ca stăpânitor al lumii, poate fi acceptată, dacă prin ea nu se cere a se dă omului ceea ce se cuvine numai lui Dumnezeu. De asemenea creștinii, dacă recunosc și dau împăratului ceea ce este al său, nu se învoesc totuși la acele serbări în care vinul curge pe strade și în case și locuri deschise se petrec cele mai urâte fapte. Ne Participarea la așa acte nu îndreptățește pe păgâni să zică că creștinii sunt contra Statului și a tot ceea ce este pământesc. Ca cine trăesc creștinii, zice Tertulian dacă nu ca voi, au aceleași haine și întrebuințează aceeași hrană ca și în genere, au ca voi aceleași necesități în viață. Viața creștinilor este comună cu a voastră, pe creștini îi aveți în mijlocul vostru. Din cele ce fac nu-i puteți acuză de ce-

tăţeni răi cari ar fi contra Statului. Creştinii nu sunt Brahmani sau Gimnosofişti indieni, nu locuiesc în păduri. Ei se folosesc de ceea ce Dumnezeu le-a dat, fără a face abuz şi se feresc de rău, chiar de ceea ce ar bănuî viaţa lor, dovadă că deşi trăesc cu păgânii, nu participă la băi, în pieţe, dar fac comerţ, agricultură şi războiu la un loc cu ei. Dacă este aşa de ce să se acuze creştinii? Care le este vina? Că sunt cucernici, cumpătaţi; că nu fac lux, risipă? Făcătorii de rele, înţeleg, zice autorul, să fie contra creştinilor ca şi falşii profeţi şi ghicitorii, căci religia creştină n'are nimic comun cu ei. Să mai fie contra lor cei cari nu respectă averea aproapelui, cei cari se urăsc unul pe altul, căci aceia nu pot pricepe dragostea creştină, care merge până a iubi şi pe inimici, deci şi pe păgâni. Aceştia însă, contrar cu ceea ce le spune firea, urăsc pe creştini şi li persecută. De aceea creştinii se întovărăşesc între ei, căci ei ştiu ceea ce trebuie să creadă şi ceea ce să facă, căci lor li s'au comunicat luminile darului prin care pot să-şi dea seamă de adevăr şi să fugă de întunec. Uniţi sufleteşte între ei, creştinii pot să aibă şi bunurile materiale în comun.

Neputând să reziste învăţătura păgână adevărului creştin, păgânii se ridică cu alte obiecţiuni prin care încearcă pe deoparte a se ridica pe ei, iar pe de alta a înjosi creştinismul. Uită însă a fi consecinţi. Şi ce zic? Că partea cea bună din creştinism este luată din filosofia păgână. Dar dacă este aşa, de ce nu lasă pe creştini liberi să-şi exprime credinţele lor, cum liberi sunt filosofi? Aceştia nu sunt siliţi să participe la cultul păgân şi dacă unii iau parte, fac aceasta numai de formă. Creştinul nu poate însă, nici de formă să participe la acte ce sunt neraţionale şi care înjosesc pe om. Se laudă păgânii cu filosofia lor, dar nu-şi dau seamă de puţinul adevăr ce cunosc prin ea şi de nesiguranţa în care se află. Creştinii sunt în progres nemărginit faţă cu filosofia păgână. La ei cel din urmă lucrător ştie mai mult cât ştia marele filosof Platon despre Dumnezeu. Ca parte practică, prin morala lor creştinii nu se pot de nimeni întrece. La creştini nu s'aude de fapte ruşinoase ca acelea de care fură acuzaţi Socrate, Diogene, Seussipp, Democrit. Pitagora şi Zenon năzuiau după puterea po-

litică. Licurg mai bine voi să moară de foame decât s'audă că legile date de el au necesitate de îmbunătățire. Hermia este înșelat de Aristotele etc. Și dacă este așa, ce asemănare poate fi între creștinism și păgânism? Adeo quid simile Philosophus et Christianus? Graeciae discipulus et cocli? famae negotiator et salutis? verborum et factorum operator? rerum aedificator et destructor? interpolator erroris et integrator veritatis? furator ejus et custos? Păgânii trebuie să observe că între creștini nu se află oameni cu purtări rele. Cine vine între ei lasă credința greșită și înclinările rele, căci în altfel nu este primit. Creștinii nu voesc a avea nici un fel de relațiune cu păgânii, cari dau dovezi de cea mai decăzută stare morală.

Deci păgânii în loc să spună că ceea ce este mai bun în creștinism este luat din păgânism, ar trebui să vadă că aceea ce pare bun la ei este luat din cărțile proorocilor, însă falsificat, cum e învățătura despre Dumnezeu și despre sufletul omenesc. Tot așa au pervertit învățătura despre înviere în aceea despre peregrinarea sufletului și s'arată că nu pot înțelege una, pe când învață pe cealaltă, care cu adevăr este neînțeleasă. Minte omului nu poate pricepe cum va trece sufletul omului în animale, dar ea înțelege și rămâne satisfăcută cu învierea în același corp pe care l-a avut în viață, aceasta prin voința și a tot puternicia lui Dumnezeu. Dacă sufletul trebuie să meargă la judecată, atunci urmează a fi însoțit de corp, căci în corp a lucrat binele, în corp a păcătuit. Învierea stă în legătură cu atotputernicia lui Dumnezeu, prin care ea se va face, ceea ce pare mai ușor decât crearea din nimic. Cum a-dică Dumnezeu cel ce a creat toate din nimic, nu va putea să recheme în corp pe omul care în corp a fost în lume? Și apoi natura însăși este martoră a posibilității învierii omului, a făpturii care după felul constituirii sale are domnie asupra naturii. El este spiritual și ca atare format pentru cer. Nu poate fi supus peregrinărilor, căci sufletul omului este pentru el nu pentru a însufleți animalele.

Recompensa ca și pedeapsa vor fi eterne, căci pentru eternitate a dăruit Dumnezeu omului sufletul. Pedeapsa își va face-o în foc. Despre focul acesta știu și filosofi păgâni, cari îl arată ca nestins, ca foc ce se reînnoește mereu.

Despre pedeapsa omului prin foc, păgânii au niște credințe ridicole și totuși râd de credința creștină. Creștinii însă, având în vedere credința lor despre viața viitoare, lucrează cât mai mult binele în lumea aceasta și prin așa purtare, chiar de ar fi indiferență păgânilor credința în înviere, totuși pot să vadă, să ia exemplu și să se folosească de faptele creștinilor. Persecuțiile pe care păgânii le îndreaptă contra creștinilor nu vor prejudicia de loc credința și faptele lor bune, care merg până la virtutea mare a eroismului. Creștinii nu se tem decât de Dumnezeu și de păcatele pe care le fac. Păgânii văd bine că mai mult preferă creștinii moartea decât să fie trimiși în închisori, unde se practică imoralitatea. Convinși de credința lor sufăr toate pentru Dumnezeu, în locul suferințelor pentru bunuri lumești, cum fac păgânii care pe acestea pun preț. Oricât s'ar încerca păgânii să persecute pe creștini, nu vor răuși să-i abată dela legea lor, iar prin sângele martirilor se vor înmulți comunitățile creștine. Probe s'au făcut și se fac zilnic. Indemnul filosofilor păgâni de a desprețui durerile nu găsește aderenți. Martirul creștin însă este un imbold puternic spre sporirea numărului creștinilor, cari știu bine că Dumnezeu va primi sacrificiul ce fac pentru sfânta lui lege.

Διασηρμὸς τῶν ἔσω φιλοσόφων *a lui Hermia*

Scrierea aceasta, care se pune de regulă ca o lucrare a apologetilor din secolul al II-lea, pe când unii cred c'ar fi din secolul al III-lea, ne arată cum eră privită în substanța sa filosofia păgână. Lucrarea aceasta în latinește purtând titlul: *Irrisio philosophorum gentilium*, pleacă dela învățătura paulinică că toată înțelepciunea lumii aceștia nebunie este la Dumnezeu. Autorul este convins că toți filosofii n'au putut ajunge la rezultate bune, dacă filosofia în loc să clarifice mai mult încurcă pe om. La diferitele întrebări ce și-au pus filosofii, au dat răspunsuri nemulțămitoare și contrazicătoare. Așa d. ex. Democrit spune că sufletul după substanța sa este foc, Stoicii aer, Eraclit lucrare a mișcării, alții spun că este o putere ce vine dela stele; după Pitagora un număr dotat cu putere de a se mișca; Critias zice că e sângele, Dinarchus, consunanța armonică a

organismului. Mulți zic că sufletul este un rezultat al elementelor. Filosofi nu se împacă nici asupra aerului, pe care unii îl găsesc o mijlocie între bun și rău, alții îl consideră bun pentru suflet iar alții rău. Dacă moare sufletul ori viază și după moartea corpului, filosofi nu se înțeleg. Unii zic da, alții nu; unii cred că peregrinează în animale, alții că se descompune în atome sau călătorește prin univers trei mii de ani. Necunoscând sufletul omului și variind atât de mult opiniunile lor asupra sufletului, nu e de mirare dacă nu vor ști nimic relativ de lume și de Dumnezeu. E și natural, ca cel ce nu știe nimic asupra propriei sale ființe, să nu știe nimic pozitiv despre univers. Filosofi dau răspunsuri, care sunt iarăși neclare și chiar contrazicătoare. Spiritul este principiul care mișcă și pune toate în regulă, zice Anaxagora; Parmenide refuză existența mișcării și a lucrurilor în parte, și afirmă că este un univers fără sfârșit dar și fără mișcare. La Anaximene se găsesc cele patru principii: focul, apa, aerul și eterul; la Empedocleura și iubirea; Thales consideră apa ca materie primitivă; Anaximandru revine la principiul primordial al mișcării; Protagora nu primește nici un principiu, pe când Platon are: pe Dumnezeu, ideia și materia. Acțiunea și suferința sunt principiile pe care le admite Aristotel. În acțiune pune eterul, iar suferința are patru însușiri: uscăciunea și umiditatea, răceala și căldura. Trei principii sunt și la Ferechide: Jupiter (eterul), Tellus (pământul), Saturn (timpul). La Leucipp o mulțime de lucruri mici eterne și neschimbătoare au produs aerul și cerul, iar altele de natură contrară au format pământul cu apa. Democrit pune ca principii plinitatea și golul, Eraclit focul, Epicur atomii, Cleante Dumnezeu și materia, Pitagora numerile etc., o întreagă varietate de opiniuni, care nu se pot sprijini pe nimic și contra cărora se revoltă mintea sănătoasă. Din toate acestea oricine se poate convinge cât de insuficientă este filosofia păgână și cât de mult trebuie să se depărteze de ea toți cari, neinfluențați de prejudeții, văd răul la care se expun.

Din espunerea sumară a modului de apărare al apologeților, la care am avut în vedere scrierile lor și lucrările d. d. Werner și Tixeront, s'a putut constata că scopul lor era de a desvinovăți creștinismul de învinuirile ce i se aduceau. Mai ales

apologeții căutau să arate că nu sunt creștinii ateii, că nu săvârșesc fapte imorale și că nu se revoltă contra ordinii statului. În apărarea adevărilor religioase creștine ei aduceau în discuție acelea care aveau oarecare legături cu școlile filosofice spirituale. Așa vorbeau despre unitatea lui Dumnezeu, nemurirea sufletului, viața viitoare, ca să poată fi pricepuți de păgâni și să înlăture mai ales acuzațiunea că doctrina creștină nu poate avea nici o considerațiune în lumea cultă. Sub aspectul pe care-l lua învățătura creștină la apologeți, el putea să fie ușor înțeles ca o religie superioară, pentru care și era pus în comparațiune cu rezultatele ajuuse pe calea înțelepciunii omenești.

Din punct de vedere juridic, la atacurile păgâne creștinii cereau dovezi, iar dacă se spunea creștinilor că n'au credință în Dumnezeu, apologeții le probau că n'au dreptate. În împărăție creștinii sunt oameni de ordine, nu aspiră la nimic pământesc, care să-i îndemne la înlăturarea ordinii din stat, se roagă pentru împărat și stăpânitori, iubesc chiar pe inimici. Viața lor întreagă este cea mai mare dovadă a purității și moralității. Păgânii n'au decât să poruncească a se face anchete, dându-se creștinilor, ca tuturor celorlalți acuzați, dreptul de a se apăra.

Față cu filosofia păgână, apărătorii expuneau adevărul și cereau păgânilor a medita asupra lui. Unii dintre ei versați în filosofia păgână, arătau că sunt puncte comune și explicau de unde vine armonizarea aceasta. Alții înlăturau filosofia atunci când respingea credința revelată, dându-se pe sine cunoscătoare a toate, când în realitate nu știau nimic, ba încă se contrazicea în cele ce spunea. Între cei dintâi am văzut pe Justin, care susținea că filosofia adevărată și folositoare este creștinismul, dar că între această filosofie și filosofia creștină sunt unele asemănări, cum se vede din cercetarea făcută asupra doctrinei lui Platon d. ex. Păgânii au cunoscut deoparte cărțile iudaice în traducerea greacă alexandrină, deci ei au putut ști cuprinsul lor; de altă parte, cuvântul s'a manifestat în lume, prin teofanii la iudei, prin filosofi la păgâni. Aceștia n'au avut însă decât pe *λόγος σπέρματικὸς θεῖος*, în rațiune; ei n'au putut cunoaște adevărul în întregime. Dar chiar dintre ei unii prin orgoliu și deșertăciune omenească au pierdut și ceea ce li

se dedese. Un Socrate, un Eraclit la greci, un Avraam, un Anania, un Azaria etc. la evrei, au viețuit cu Logos-ul însă, pentru care și sunt superiori. Iată cât preț pune apologetul pe înțelepciunea școalelor păgâne, fără însă ca să lase neafirmat adevărul înțelepciunii creștine, care pe lângă minte luminată are și părți revelate. Icoana cuvântului a folosit filosofilor întru câtva, dar nesiguranța și neîncrederea lor dovedește inferioritatea filosofiei păgâne. Numai prin intruparea cuvântului adevărul putu fi cunoscut. Din punct de vedere al vieții, apologetii nu pot trece în tăcere imoralitatea, al cărui autor este demonul. Tot lucrare demonică este și păgânismul, care fuge de Dumnezeu spre a înzei puterile naturii, și tot diavolul împinge pe iudei de a scorni calomnii la adresa creștinilor. Iudeii ar trebui să se mențină pe calea adevărului, ca popor ales și pregătit pentru primirea Răscumpărătorului. Respingerea aceluia în persoana căruia s'au îndeplinit toate proorociile, este respingerea a chiar cărților sfinte iudaice. Și aceasta n'o pot face iudeii. Deci să fie consecinți. Cu aceasta Justin dă și unora și altora aceea ce li se cuvine; dar cere dela toți ca să fie prieteni ai adevărului cu care se laudă, și de care se feresc, dovadă actele lor.

Boroianu

INTREGIMEA CĂRȚII LUI IOSUA NAVI

(Vezi Biserica Ortodoxă Română an. XXX No. 5.)

Trebue a se aminti înainte de toate, că o carte poate fi adăogată în cuvinte, în două feluri, în substanța sa sau în părțile sale mai puțin însemnate și că adevăratul punct al chestiunii este a se ști, dacă trebue a se priimi în cartea lui Iosua adăogiri de întâia speță. După această observațiune trecem la propunerea următoare, al cării adevăr ni-meni nu'l poate contesta în chip legitim.

Iată acea propunere: Cartea lui Iosua n'a fost adăogată în lucruri de căpetenie. Astfel, pentru ca cartea lui Iosua să fi încercat adăogiri în lucruri la căpetenie, ar fi trebuit ca cineva să altereze chiar substanța faptelor ce ea arată și învățătura ce cuprinde. Deci, sunt acestea alterațiuni de asemenea natură, ce se impută acestei cărți? Am văzut în numărul precedent al Revistei, că aceste pretinse adăogiri constau numai în oarecari nume proprii și adunarea a două sau trei fapte particulare, cari se deslipesc cu înlesnire de corpul lucrării și cari se arată dela sine, ca nefăcând parte de căpetenie, ci introduse numai, spre a se înțelege mai bine oarecari locuri. «Acele schimbări, zice cu drept cuvânt un mare scriitor, ar putea fi privite ca defecte la autorii profani, iar nu și în cărțile sfinte. În acestea totul este dumnezeesc, vrednic de credință și respect; adunările recunoscute, ca și restul textului sunt eșite din acelaș izvor și asemenea insuflate de Duhul Sfânt. Se exceptează oarecari greșeli ale copiștilor, cari pot să fie strecurate în textul sfințelor cărți și religiunea nu ne îndatorează a le priimi, ci mai vârtos a le refuza, când ele sunt bine recunoscute».

Printre iudei a trecut totdeauna ca obiect statornic, că cartea, care poartă numele lui Iosua eră într'adevăr lucrarea sa; că acest om mare, următor lui Moisi în guvernarea poporului Ebreu a priimit dela Dumnezeu ca și însuși

Moisi însărcinarea sa și că el într'adevăr a fost inspirat. Deci, poate cineva să-și închipuiască, că Iudeii prin o asemenea încredințare ar fi îndrăznit să corupă ei însuși lucrarea unuia dintre profeții lor, sau că ei ar fi îngăduit ca streinii să facă aceasta, fără cea mai ușoară reclamă din partea lor? Astfel nu avem nici un motiv de îndoială, că providența dumnezească, care a făcut acestei cărți să găsească loc în Canonul Sfințelor Scripturi, n'a privegheat la păstrarea și întregimea sa în schimbările ușoare, cari s'ar fi putut face în urmă, spre a ajunge până la noi, fără nici o alterare de căpetenie.

Iată greutățile propuse în contra întregimei cărții lui Iosua și răspunsurile la aceste greutăți:

Mai întâiu obiecțiunea aceasta: Dacă cartea lui Iosua a încercat în chip netăgăduit alterări, ușoare, ce ne poate încredința că ea a putut scăpa de adăogiri mai însemnate?

Această obiecțiune va proba cel mult puțința unei alterări de căpetenie, dar nici decum alterarea chiar a cărții lui Iosua. Deci, dupe cum cineva nu poate conchide în chip logic dela puțință la fapt, argumentul adversarilor nu poate fi de nici o greutate în critică, dar se află un alt viciu mai însemnat în acest fel de a judeca. Astfel, schimbările ușoare ce s'ar fi putut face nu ating întru nimic fondul lucrării și dacă ele aveau influență asupra substanței sale, aceasta va fi spre a o desăvârși mai mult, decât spre a o strica. Cei ce sunt autori este învederat, că n'au avut scopul a atenta la textul sfânt. Din contră, se vede lămurit, că unicul lor scop a fost spre a-l lumina. Asemenea, nici odată iudeii nu au cugetat a-i acuză de înșelăciune. Dar ar fi fost cu totul altfel pentru adăogiri însemnate, adică cari ating dogmele, morala sau fondul istoriei. Toată națiunea, care n'ar putea lipsi să aibă cunoștință de înșelăciune, netăgăduit s'ar ridica și n'ar fi îngăduit ca cineva să însereze ca ceva dumnezeesc printre cărțile sale sfinte, o lucrare greșită de mâna unui înșelător. Iși poate cineva închipui până la un punct oarecare, că un popor cult din zilele noastre ar păstra tăcerea asupra unor cuvinte de lămurire, introduse în codul de legi, cari îi guvernează, dar că nimeni n'ar îngădui ceea ce ar putea face, fără cea mai ușoară reclamațiune, schimbări cari ar denatura fondul și substanța, adică schimbări cari ar strica chiar natura le-

gilor ce conține întrînsele. Deci, dacă această inchipuire nu este priimită, ea este mai puțin în ceea ce privește cartea lui Iosua, mai cu seamă când cineva consideră respectul, inclinarea religioasă a acestui popor pentru scripturile sale.

Altă obiecțiune. Cea ce probează, că cartea lui Iosua nu este scutită de introduceri chiar în lucrurile de căpetenie, este neputința de a clasa și așeza întâmplările ce coprinde astfel, ca cineva să le poată reduce la date sigure.

La această obiecțiune se poate răspunde, că chiar dacă întâmplările conținute în Iosua nu se pot așeza, așa în cât să se reducă la date sigure, totuși nimeni nu este în drept pentru aceasta a respinge toată cartea ca esențial alterată. Fondul și substanța ori cărui lucrări istorice, acestea sunt faptele, întâmplările ele înșile și nici decum datele hotărâte. Câți dintre istorici nu sunt din aceia, cari nu-și dau osteneala de a le însemna? Și pe ce se întemeiază adversarii și pretind, că Iosua era îndatorat a fixa ziua, anul sau chiar epoca fiecărui fapt, ce se arată în istoria sa? Așa dar obiecțiunea, ce se face în această privință nu va avea nici o putere și însemnătate, întratât că cartea lui Iosua ar purta din contră date hotărâte, cari va fi învederat cu neputință a face să se potrivească cu întâmplările și încă adversarii vor fi departe a câștiga cauza lor, căci chiar în acest caz, legile unui bun critic ar cere, ca cineva să-și inchipue o greșeală de copist în țifra datei.

Din cele ce urmează se poate vedea, că faptele coprinse în cartea lui Iosua sunt adevărate, căci ceea ce se zice despre Moisi în subiectul adevăririi Pentateucului, se poate spune cu drept cuvânt și despre Iosua. Deci nu numai el n'a putut a se înșela, în raport cu faptele coprinse în cartea sa, dar încă nu a voit să înșele pe Israeliți. Mai mult încă, el a fost în neputință a face aceasta în cazul, când și-a format planul său.

Dacă cartea lui Iosua nu coprindea decât fapte particulare, indiferente, întunecate, cu greu a le cunoaște și despre cari el nu ar fi putut să fi învățat, decât pe o cale puțin sigură, ne am inchipui că cineva are forma îndoeli asupra veracității sale, dar este cu totul altfel. Iosua a putut cu înlesnire să aibă cunoștința de toate lucrurile ce arată; acestea sunt fapte contimporane, întâmplări la cari el a fost martor ocular și la cari el însuși a luat cea mai mare parte.

De asemenea se vede, că în toată povestirea sa, el nu arată, decât ceea ce știe din știință sigură și ori cine se poate încredința cu înlesnire la fiecare pagină, că toate faptele ce povestește în cartea sa sunt în armonie desăvârșită cu aceste timpuri vechi.

De asemenea este invederat, că Iosua nu a voit să înșele pe Iudei, căci caracterele intrinseci ale cărții sale, ca și caracterul său personal și toată purtarea sa sunt o garanție sigură de buna sa credință. Si mai întâiu cartea sa este scrisă în chip simplu, fără împodobiri nefolositoare și de prisos, fără prevederi oratorice, așa de comune și neapărat trebuincioase la tot scriitorul, care voește să se bucure de încrederea și buna credință a cititorilor săi. El se arată în chip statornic scutit de toată patima, ca și de tot interesul. De acolo provine, că nici o laudă nu însoțește numele său înainte de moartea sa. Intr'un cuvânt stilul său este acela al unui martor, care depune înaintea judecătorului. Adăogând, că el arată textual cuvântările lui Caleb și Finees, ca și pe ale sale proprii și cu o grije și exactitate împinsă până la acest punct, scutește toată bănulala de înșelăciune.

În al doilea loc, caracterul și purtarea lui Iosua nu îngăduie d'a presupune, că el a voit să înșele pe Israeliti. Acest mare om, pe care Dumnezeu însuși îl alege, spre a fi următorul lui Moisi și care eră deja insuflețit de sfântul Duh, nu se arată nici decum un singur moment nevrednic de însărcinarea sa; el fu din contră totdeauna credincios a răspunde prin purtarea sa alegerei, pe care cerul a făcut o despre el; este chiar Sfântul Duh, care îi dă această mărturie: «Iisus, fiul lui Navi, zice autorul insuflat al Ecclesiasticului, a fost viteaz în războiu; el a urmat lui Moisi în spiritul profeției; el a fost mare după numele ce purta; prea mare spre a mântui pre aleșii lui Dumnezeu, spre a doborî pre vrășmașii, cari se sculau asupra lui și spre a cuceri țara, care trebuia să fie moștenirea lui Israil. Câtă mărire nu și-a câștigat el, pre când ținea mâinile ridicate și că el arunca armăturile sale în contra orașelor? Cine s'a putut ține în fața sa? Căci este Domnul, care îi aducea pre vrăjmași săi. Nu a oprit el soarele în transportul mâniei sale, pre când unul singur devenea așa de mare ca doi? El chema pe cel Prea Înalt și cel Atot-puternic, pre când vrăjmașii îl a-

tacau din toate părțile și Dumnezeu mare și Sfânt îl asculta și făcu să cază peste canaanieni o grindină de pietre mari. El năvăli cu mare repeziciune asupra trupelor vrăjmașe și le tăie în bucăți la coborârea din valea Betoron, ca națiunile să recunoască puterea Domnului și să știe, că nu este ușor a lupta împotriva lui Dumnezeu. În sfârșit el tot l'aua a urmat pe cel Atotputernic.

Chiar când Iosua ar fi avut de scop d'a înșelă pe Israeliti, ar fi putut face aceasta? Putea el a-i încredința în contra adevăririi faptului, că ei au trecut Iordanul cu picioarele neudate, apele superioare ale acestui râu înălțându-se ca un munte către Sartan și apele inferioare se scurseră în marea Moartă, spre a lăsa trecerea liberă preoților, cari purtau arca și la tot poporul, care'i urmau? Putea el să'i facă a crede, că zidurile Ierihonului s'au dărâmat într'o clipă sub ochii lor proprii, dacă ei într'adevăr n'ar fi asistat la căderea lor? Ar fi îndrăznit el să împingă faptul până a-i încredința, că soarele și luna s'au oprit la glasul său, spre a lăsa poporului timpul a se răzbună desăvârșit contra vrăjmașilor săi, dacă poporul nu era martor el însuși la această minune? Se pot face aceleași chestiuni prin raport la toate părțile cărții lui Iosua, pentru că pretutindeni se vorbește de fapte publice, cari interesau națiunea întreagă și despre care fiecare Israelit poate avea cu înlesnire o cunoștință exactă.

Astfel cartea lui Iosua este netăgăduit adevărată în tot cuprinsul ei, pentru că autorul ei n'a putut să se înșele el însuși și că el n'a voit să înșele nici pe alții, și nu ar fi putut reuși în cazul, când ar fi avut intențiunea.

Printre necredincioși, unii au tăgăduit minunile lui Iosua, iar alții le-au explicat prin mijloace naturale, spre a răpi cărții sale titlul divin. Deci, în contra acestor două clase de scriitori se stabilește ca adevăr netăgăduit următoarea propunere: Cartea lui Iosua este o carte divină.

Mai întâi Iosua se dă ca trimis de Dumnezeu, el ne povestește comunicările sale cu Dumnezeirea, el raportează mai multe minuni, cari probează misiunea sa divină. De altă parte, Moisi, scriitor insuflat, ne învață, că rugând pe Domnul de a-i alege el însuși un următor, spre a conduce pe Ebrei, Domnul 'i desemnă pe Iosua, fiul lui Nun, în care locuia deja spiritul său și autorul Eclesiasticului, autor a-

semeneă inspirat incredințând, că Iosua a urmat lui Moisi în profeții a voit să zică, după cei mai buni interpreți, că Iosua a urmat lui Moisi în însărcinarea de scriitor sfânt. Această părere se arată a nu fi fără oarecare bază solidă, când cineva citește, că Iosua, înainte de moartea sa, adunând toate triburile la Sichem și aducând aminte fiilor lui Israil tot ceea ce Dumnezeu a făcut pentru părinții lor și pentru ei, scrie toate aceste lucruri în cartea legeri Domnului, care eră păstrată lângă arca sfântă.

Al doilea. Sfântul Apostol Pavel și Sfântul Iacov sprijinesc învățătura lor pe auctoritatea unor locuri împrumutate din cartea lui Iosua. Mai mult, Sfântul Pavel spre a îndemna cu mai multă energie pe Ebrei a fugi de avaricie, 'i incredințează, că Dumnezeu a zis: «Nu vă voi lăsa și nu vă voi părăsi. Deci această făgăduială este luată dela Iosua, care o rapoartă, ca făcută lui de însuși Domnul.

Al treilea. Autorul cărții a III-a a Impăraților zice, că pe timpul guvernării lui Achab, Hiel, care eră din Betel, zidi Ierichonul; că el perdù pe Abiram fiul său întâi născut, când puse fundamentele și pe Segur, cel din urmă dintre fiii săi, pre când așeză porțile, după cum Domnul a prezis prin Iosua fiul lui Nun. În sfârșit, se citește în cartea lui Iosua, că acest însemnat conducător al Ebreilor reducând Ierichonul în cenușe, făcù contra acestui oraș blestemul următor: «Blestemat să fie înaintea Domnului omul, care va ridică și zidi cetatea Ierichonului! Că întâiul său născut să moară, când va pune fundamentele și ca el să piarză pe cel din urmă dintre fiii săi, când va pune porțile». Această mărturie singură va fi de ajuns, spre a proba divinitatea cărții sale.

În sfârșit sinagoga și după ea biserica creștină a privit totdeauna cartea lui Iosua ca scriere divină și cu acest titlu a pus o în canoanele lor printre cărțile sfinte.

Printre comentatorii cărții lui Iosua sunt:

Origen, care a scris asupra întregii cărți a lui Iosua douăzeci și șase de omilii. Ele nu sunt decât în latinește în edițiunile Bal și Genebrard.

Fericitul Augustin, Beda și Teodoret au compus chestiuni asupra acestei cărți. Procopiu din Gaza a explicat-o într'un comentariu particular, care este scurt, însă cuprindò lucruri însemnate.

De asemenea Tostat, Cajetan, Arias Montanus au comentat pe Iosua. Acest diu urmă, preot ispaniol, care însoți pe episcopul de Segovia la conciliul din Trident, a făcut în particular un comentariu însemnat asupra acestei cărți, care are titlul: *De optimo imperio* Amstelod. 1583.

Andrieu Maes, mai cunoscut sub numele său latin Masius, învățat orientalist, născut la Lennich, aproape de Bruxel, la anul 1526, este autorul celui mai bun comentariu, ce avem asupra lui Iosua. Lucrarea sa intitulată: *Iosue imperatoris historia illustrata atque explicata*, a fost imprimată la Anvers în 1574 și reprodusă în tom. II, *Criticii sacri* din Londra. Ea a fost pusă la index de Clement VIII cu clauza *donec corrigatur*. Această lucrare este împărțită în două părți: cea dintâi reunește textul ebru, însoțită de o traducere latină literală, versiunea greacă însoțită asemenea de o traducere aproape din cuvânt în cuvânt și versiunea Fericitului Ieronim; cea de a doua cuprinde comentariile propriu zise, în cari autorul explică tainele și adevăratul înțeles al Scripturii, cercetează în critic profund și combatte cu victorie părerile fantastice ale talmudiștilor și celorlalți rabini și descrie ca geograf îndemânatic orașele și toate locurile, despre cari se vorbește în Iosua. Moartea surprinzând pe Masius în 1573, n'a avut mângăerea să vadă lucrarea sa tipărită.

Bonfrère asemenea este autorul unui comentariu foarte stimat, care a fost imprimat la Paris, în 1631 și 1659.

Nicolau Serarius, iezuit, născut 1555 la Rambervilliers în Lorena, a scris asupra lui Iosua un lung comentariu cu titlul: *Iosue ab utero ad ipsum usque tumulum e Moysis Exodo, Levitico, Numeris, Deuteronomio; et e proprio ipsius libro toto, ac Paralipomenis, libris quinque explanatus*. Moguntioe, 1609. Această lucrare este împărțită în două tomuri, din cari cel dintâi cuprinde faptele și isprăvile lui Iosua până la războaiele sale și al doilea restul vieții sale. Metodul pe care autorul l'a urmat constă într-o formă deosebite chestiuni și a le rezolvă, după ce a cercetat argumentele pentru și contra. Aceste chestiuni sunt atâtea cuvântări, în cari Serarius arată o știință și o capacitate rară.

Cosma Magalian, iezuit portughez, profesor de teologie la Coimbra, unde muri în 1724, în vârsta de 73 ani, a făcut un comentariu asupra istoriei lui Iosua în două vo-

lume însoțite de un apendice. Această lucrare a fost tipărită la Turnon în 1612.

Emanuel de Naxera, iezuit din Toledo, mort în 1680, a lăsat un comentariu literal și moral, tipărit la Anvers, 1658, a treia ediție.

Jean Mulmann luteran, născut la Pergau în Misnia în anul 1573, profesor de teologie în Lipsia, a făcut un comentariu, pe care Samuel Martin 'l a revăzut și tipărit în 1701.

Aaron, fiul lui Abraam, născut la Fez pe la sfârșitul sec. XVI și mort în Veneția la începutul sec. XVII, este autorul a două comentarii foarte prețioase asupra lui Iosua și Judecătorilor, din care una este literală, iar cealaltă alegorică. Autorul le a dat cu textul ebru, sub titlul: Leb Aharon la Veneția în 1609.

David, fiul Iosif Kimhi, născut la Narbona pe la sfârșitul sec. XII, a scris un comentariu asupra lui Iosua, care se găsește în Bibliile rabinice, cu cea ce el a compus mai asupra întregului Vechiului Testament. În comentariile sale David se alătură aproape exclusiv la înțelesul literal și gramatical.

Samuel Laniado din provincia Alep, pe la sfârșitul sec. XVI a dat un comentariu asupra lui Iosua, Judecători, cărților lui Samoil și ale Impăraților, care a fost tipărit în Veneția la an. 1603 Buxtorf și Carpzovius zic, că acest rabin se alătură cu stăruință a contrazice pe Adarbanel, mai mult din dragostea pentru adevăr, decât din dorința d'a face să strălucească spiritul său.

Levi Ben—Gerson este asemenea autorul unui comentariu asupra lui Iosua, Judecătorilor și Impăraților, a cărui edițiune mai veche este cea din Leivia la an. 1494.

C.

Necesitatea Clerului de a să instrui.

În numărul pe luna August al Revistei sub titlu: «*Clericii români, față de drepturile lor la funcțiunile publice*», ziceam, că clericii pot năzuî și primi sarcini ori cât de delicate în serviciile Țării, *de vreme ce adevărata civilizație stând în creștinism, care este lumină, adevăr, dreptate și virtute; iar administratorii Evangheliei, cari îndrumază omenirea spre cea mai desăvârșită civilizație, fiind preoții, este evident că dânsii pot, fără nici o teamă de a fi în contra dispozițiunilor canonice, să tindă a ajunge cât mai sus pe scara funcțiunilor publice.*

Tot în acel număr al Revistei, mai ziceam: «*Cât de rău facem noi că nu utilizăm forțele care le avem la îndemână, pentru binele și propășirea Țării!*»; iar ca exemplu dădeam instrucțiunea primară, care dacă s'ar lăsa sub conducerea Bisericii și s'ar încredința clerului, câștigul ar fi cu mult mai mare față de cel ce'l avem acum sub raportul moralității, al severității moravurilor și al caracterului.

Credința mea în rezultatele frumoase ce le-ar putea avea Țara dela serviciile clerului, este condiționată însă de cultura și de capacitatea clerului;—înțelegând sub aceasta din urmă toată înțelepciunea de care nu poate fi lipsit nimeni din cei ce au sarcina de luminători și povățuitori ai poporului.

Cultură clerului, se dă suficientă în școalele noastre teologice, adică se dă atâta cât se poate da în școală în numărul de ani în care este restrâns învățământul public la noi.

Școala însă neputând face pe omul desăvârșit, ea 'i recomandă acestuia să se desăvârșească în urmă cât de mult și cât mai serios, atât pentru că timpul de învățatură pentru om e toată viața lui, cât și pentru a fi la înălțimea seriozității momentelor ce se pot ivi în viață.

Școala face cel mult scheletul științei; rămâne omului de studiu să și-l umple după puterea lui de asimilare științifică și de sărguință.

Un lucru însă e de netăgăduit, și anume, că în ceea ce privește de ex. pe clerici, ei sunt datorii să aibă—chiar la începutul specializării lor în teologie—un stoc de cunoștințe generale mai mare decât oricari altul chemat în serviciul public, fiindcă preotul îmbrățișează în servirea sa pastorală un câmp mai vast și mai variat, decât oricare; de aceea odată intrat în Universitate, teologul e trimis la facultatea de litere, se studieze pe lângă istoria patriei și literatura, încă și filozofia; iar la facultatea de drept, dreptul roman, nu atât pentru ușurarea lui în studiul Dogmaticii sau al dreptului bisericesc, cât ca chestie mai mult de cultură întinsă și în filozofie și drept, spre a-l desăvârși mai mult și mai temeinic decât pe oricare alt candidat la serviciile publice.

Seminariile noastre de asemenea sunt provăzute cu programe, care iarăși arată cât de mare preț se pune pe cultura clerului.

Clericii noștri au înțeles, de sigur, că nimic din cele ce se găsește în programele școalelor noastre teologice nu sunt fără rost, ci toate sunt alcătuite așa în cât să dea preotului puțința de a sluji Bisericii lui Hristos, după cum și El însuși a slujit'o—învățând și ajutând pe popor la toate nevoile lui.

Ca să justificăm cele spuse voi aduce două probe: Ar zice cineva: Ce nevoie e de filozofie, de exemplu în Seminarii? Înțelegem teologie să fie cât de multă, fiind vorba de preoți, dar alte științe profane, pentru ce?

Cel mai puțin priceput între noi poate da răspuns la o eventuală întrebare ca aceasta ce să pune: Filozofia, cu deosebire psihologia, nu e un apanagiu numai a unei părți din cei ce îmbrățișează știința și au în grija lor conducerea popoarelor pe calea vieții, ci a tuturor; fiindcă—fără să vrem, noi toți facem psihologie, de multe ori, fără să ne dăm seama—dacă vreți,—dar incontestabil o facem.

Copilul care așteaptă venirea profesorului în clasă nu se interesează în prima linie de dispoziția bună sau rea a profesorului în acel moment? De sigur că da. Ei bine, el atunci face psihologie, deducând din starea sufletească a profesorului, toată situația clasei în ora respectivă, și în mod aproape absolut.

Preotul, în servirea pastorală, face psihologie în orice împrejurare, fiindcă leacul sufletesc se aduce cu rost și la timp când cel către care se adresează e în măsură de a-l folosi cu succes.

Succesul pastoral, depinde în mare parte de cunoașterea sufletească a pastoriților, și de aceea cu drept cuvânt, Sfântul Grigorie teologul, numește servirea pastorală, *arta artelor, și știința a științelor*, întru cât este pătrunsă și însuflețită de duh divin.

Să mai zicem că filozofia îmbrățișează pe orice om, ori în ce direcție ar lucra el în lume? Cred că n'ar fi nevoie; dar spre a ilustra acest adevăr cu un exemplu, voi istorisi o convorbire ce să spună că ar fi avut loc,—mai înainte de declararea războiului dela 1870 între Franța și Germania,—între Cancelarul de Bismarck și Mareșalul Moltke, Șeful statului major al armatelor prusiene: Ești gata de războiu, ar fi întrebat Bismarck pe Moltke? Peste

două săptămâni îți voi da răspunsul—zice mareșalul. Just la două săptămâni, Bismarck 'l întrebă din nou: Ești gata de resboiu? Gata, răspunde Mareșalul. Rogu-te, s'ar putea să-mi spui și mie, în ce mod vei așeza trupele? întrebă din nou Cancelarul, la care Mareșalul 'i dă toate deslușirile din cari zicea el: Fiind dat spiritul expansiv francez care de cele mai multe ori n'a ținut socoteală de cele trebuitoare unui resboiu, vom avea de sigur victoria mai înainte de a să fi așteptat cineva.—Așa e că Mareșalul a făcut aci psihologia poporului francez?

Nu numai în aplicațiune și viața practică avem nevoie de psihologie, dar și în pătrunderea adevărilor religioase, spre a-le face proprietate a spiritului prin credință și prin știință.

Ceea ce zicem despre necesitatea ce avem în viața pastorală, de filozofie, așa putem zice despre toate științele ce le dobândim în Seminarii.

Datuș'a cineva socoteală, de ce adică în Seminarii să propune medicina populară și igiena? De sigur, fiindcă preotul are să îndeplinească în mijlocul omenirii, aceea ce și Mântuitorul a îndeplinit, *tămăduind toată rana și neputința (boala) în popor*;—iar aceasta o va săvârși el, dacă are cunoștință de științele respective, cum e cazul de care vorbim.

Nu-mi închipui să se găsească pe undeva vre un cleric, care se zică că știința ce i se dă în școalele teologice, 'i se dă așa de dragul lui, de a-l vedeă adică pe el procopsit; nu; aceasta 'i-se dă pentru ca și el la rândul său, să o folosească nu numai pentru sine, ci mai mult pentru poporul în mijlocul căruia este trimis ca să'l servească și sufletește și trupește cu tot de care el are nevoie.

În teologia pastorală clericul a putut învăța că preotul în comuna lui, dacă de ex. constată un cas de boală la un creștin sau din nefericire parohia este bântuită de e-

pidemie, este dator, cu știința care o are, să intervie el cel întâiu, până la venirea autorităților și a medicului, cu ajutorul său. Să face aceasta de clirici? Nu ne închipuim că nu.

Tot așa se poate zice și de celelalte studii ce le petrece un cleric în Seminarii. Toate au un scop practic și toate pot folosi.

Iată pentru ce s'a zis și se zice că preotul cu tovarușul său de muncă Invățătorul, fiecare în sfera lui, are atât de mult de făcut, pentru ca să asigure o situație eminentă omului și ca creștin din punct de vedere sufletesc și ca om din punct de vedere trupesc, și dacă răspunderea preotului e atât de mare, atunci înțelegem de ce se reclamă dela preot să fie nu numai la înălțimea sacerdoțiului sub raportul evlaviei și al cucerniciei, dar să fie în curent cu știința, ce a dobândit'o în școli, complectând'o și desăvârșind'o în viață prin dedare la studiu neconținut și la observație zilnică asupra progreselor ce dator este se aștepte și se vadă rodind din viața lui pastorală.

Este de datoria și în interesul oricui, ca să înțeleagă că numai cu știința ce o căpătăm în școală, nu trebuie să ne mulțumim, pentru că atunci n'am făcut aproape nimic. Este adevărat că în școli se dă lumină. Se spune de către profesori cu dovezi înaintea elevilor că viața e unită cu multe greutateți; să caută a se convinge pe teolog că în luptele vieței, trebuie să fie atât de pregătit în știință și oțelit în răbdare, în cât să nu poată fi surprins de nimeni și de nimic; cu un cuvânt, să fie totdeauna gata de a'și apăra sfântul patrimoniu și a-l înmulți între popoare.

Lupta în greutatețile vieței o va ține însă clericul când va fi cu totul preparat, în toate.

Recunosc că în ultimii ani, s'a făcut mult în Biserică sub raportul deșteptării către datoria și interesul totodată de a ne instrui. Revistele teologice dela Râmnic, Argeș,

București și Iași, în care scriu atâtea teologi, e o probă evidentă că mișcare sănătoasă să face și în Biserică. Suntem însă încă departe de a fi ajuns unde trebuie să ajungem. Abia ca cu ochianul zărim situația ideală pe care o așteptăm să fie în Țară; dar e încă departe de a vedea și pipăi realitatea; și aceasta din pricină că Țara noastră, sub raportul învățătorei stă cu mult îndărătul altor neamuri. Abia o parte din patru, sunt cari au cunoștință de cetire și scriere; dar de știință nici atât. Restul?—întunerec mare care cu atât mai de regretat cu cât s'ar fi putut să se facă mult dacă am fi înțeles valoarea sacrificiului ce ca români trebuiă să'l facem ajutând la luminarea poporului¹⁾.

(Va urma).

Dr. Cornoiu

¹⁾ Sunt fericit că și în congresul pentru înaintarea și respândirea științelor—Secția Biserică și Cultul—s'a vorbit asupra acestei chestii—ceea ce dovedește că ea e de actualitate și trebuie să intereseze pe toată lumea.

Religiunea vechilor Indieni, Perși Greci și Romani.

1). Cu 3000 de ani înainte de Hristos, străvechii *Indieni* ca monoteiști adorară o zeitate *Dev* sau *Div*; când deveniră însă politeiști, vedem în fruntea zeilor indici pe *Djaus—Pitar* (tatăl cerului) numit și *Varuna* (1800—1400 a. Chr.);¹⁾ iar mai târziu (1400—1000 a. Chr.) zeul principal fu *Indra*.²⁾

Rig-Veda cea mai veche culegere de imne religioase în versuri, procură preoților Indieni un material foarte bogat de binecuvântări, blesteme și diferite forme relative la ceremonii și sărbători.

Rig-Veda avu mai târziu 3 colecțiuni succesive: *Yad-jur-Veda* în care se cuprindeau rugăciuni în proză; *Sama-Veda* ale cărei rugăciuni (mantras) erau destinate a fi cântate și *Atharva-Veda* compusă din formele de curățiri și jurăminte.

Fiecare din aceste Vede se compune din două părți deosebite: *mantras* sau rugăciunile și *bramanas* sau pre-

¹⁾ *Varouna*, le dieu des eaux dans la mythologie indienne, a pour femme *Varouni*; sa cour est composée de l'Océan ou *Samoudra*, de la déesse *Ganga* et des autres divinités des lacs et des rivières. Il s'incarna plusieurs fois, prit dans une de ses incarnations le nom de *Pratchitas*, et fut père de *Valmiki*. Il est au nombre des huit *Vaçous*. Diction. univ. d'hist. et de geogr. art. V. *Varouna*. Paris 1860.

²⁾ *Indra*, le premier des huit *Vaçous* dans la religion de Brahma, est le dieu de l'éther et du jour. Il est le roi des bons génies, le maître des nuages, de la foudre et de la pluie. Diction. d'hist. et de geogr. art. V. *Indra*, Paris 1860.

ceptele religioase. Mai în urmă se formară la aceste patru colecțiuni, comentarii religioase, filozofice și teologice (*Su-tras*), cari se bucurau de o autoritate aproape sfântă. Apoi prin secolul IV a. Chr. Vyasa a compus un extras din cele patru Vede cu un conținut filozofic numit *Vedanta*¹⁾.

Vedele deși sunt compuse în limba sanscrită, cu toate acestea s'a făcut o traducere scurtată și în limba persană prin osteneala lui *Aureng-Zeyb*. Versiunea aceasta s'a tradus în limba latină. În limbele moderne europene, sunt traduse numai unele părți din Veda²⁾.

Preoții indieni numiți *Brahmani* sau *Brahmi* adeseaori și *Bramini* sau rugători, se ocupau cu explicațiunea Vedelor și formau prima clasă între cele patru caste. Să pare că Brahmanii erau în vechime o clasă care pe lângă învățarea legii, se ocupau și cu agricultura și păstoritul oilor. Mai târziu, ei părăsind această nevinovată ocupațiune și încredințând'o claselor inferioare, s'au dedat studiului scrierilor cuprinse în Veda.

Brahmanii se deosebeau printr'un costum special și se abțineau în hrana lor de tot ce este viu, mâncând numai legumi, orez, și lapte. Pentru a câștiga răsplata vieții viitoare cea mai mare parte din ei, se supuneau de bună voe la cele mai mari chinuri s. e. se hotărau a stă în toată viața nemișcați sau în pozițiuni chinuitoare; unii umblau în tot timpul goi, și de aceea fură numiți de greci *gymnozofiști* ș. a.³⁾

Acești servitori ai templelor, încă din vechime formară

¹⁾ Adolf Kägi „Der Rig-Veda“ Lpz. 1881. Müller, Scholien des Sâyana, London, 1849.

²⁾ M. Langlois, Rig-Veda, Paris 1848.

³⁾ *Gymnozofiștii* sau „filozofii goi“ erau o sectă de cugetători la vechii Indieni. Din numărul lor făceau parte și mulți dintre preoții brahmani. Au fost numiți astfel de greci, pentru că umblau totdeauna cu capul și cu picioarele goale.

Invățăturile gymnosofiștilor erau foarte aspre. Ei îndemneau la viața singuratecă, la desprețuirea căsătoriei și nepăsarea față de ori ce durere.

Calanus unul dintre ei, spre a arăta vitejia sa, s'a aruncat de bună voe în flăcările unui rug aprins, în fața lui Alexandru cel Mare și a întregii sale armate. Și alți sectari colegi ai lui Calanus, făcură isprăvi de felul acesta, fără să arate vr'o durere.

ideea, că planează asupra zeilor o putere mai mare adică puterea rugăciunii (Brahma) pe care o personificară în zeul Brahma, de unde religia indiană cu 1000 de ani înainte de Hristos se numi *Brahmanism*; iar zeul principal fu acum *Brahma* numit și *Avyaka* (invizibilul), *Nirrikalpa* (necreatul) și *Svayambhu* (absolutul), care jucă în acest period rolul principal al vechilor zei Dev, Varuna și Indra.

Părtașii acestei religiuni credeau în nemuirea sufletului și în metempsychosă sau trecerea sufletelor în alte corpuri omenești sau de animale, și se împărțeau în patru caste: a) Brahmanii sau preoții și învățătorii legii cari formau prima clasă; b) Satria sau vitejii cari apărau țara cu puterea armelor; c) Waischia (Banians) sau neguțătorii și agricultorii și în fine d) Sudra sau lucrătorii de rând. Tradițiunile indiene susțin că aceste patru caste descind din cei patru fii ai lui Brahma; iar așa numita castă inferioară *Parias* (nefericiții) fiind exclusă din aceste caste, eră condamnată a trăi în locuri retrase și a se supune la lucrările cele mai desgustătoare.

Cultul brahman eră plin de superstițiuni ridicule și revoltătoare. Așa de exemplu la sărbătoarea *Djaggernath* pe când un car privit ca zeesc zdrobea sub roatele sale victimele cari se grăbeau la această moarte legată cu fericirea lor eternă, alți fanatici se supuneau în templu de bunăvoie la felurite torturi.¹⁾

Cam prin secolul VI-lea a. Chr. Buda (Buddha) fiul unei familii regale Sakya (Sakyamuni), reformă religiunea

¹⁾ Ingrozitorul obicei de a se arde de vii văduvele, odată cu arderea cadavrelor bărbaților lor, nu a dispărut încă din India. Într'o provincie indiană a murit nu de mulți ani, un brahman și cadavrul lui trebuia să fie ars pe malul unui râu. Văduva lui se îmbăia, se împodobi ca pentru o nuntă, se așază pe rug, și porunci fiului ei să-și îndeplinească datoria religioasă. Fiul văduvei și rudele, aprinseră rugul în prezența unei mulțimi de privitori îngroziți. Apoi în rugăciuni, în sunete de țambale și trâmbițe, văduva fu arsă împreună cu cadavrul soțului ei.

Un scriitor istorisește că pe la începutul secolului al XIX-lea au fost arse numai într'un an, într-o singură provincie, peste 700 de văduve. Victimele cari încercară să fugă de această grozăvie, erau prinse de mulțimea fanatică și îndârjită și aruncate în flacări. (Autorul).

brahmană și-i aduse noi modificări ¹⁾. Noua religie reformată și întocmită după principiile filozofice ale lui Buda, se numi *Budism* și se întinse în China, Coreea, Japonia, Tibet și în cele mai multe părți ale Asiei, așa că astăzi Budismul numără dela 300—500 milioane de credincioși sau aproape a patra parte a omenirii.

Budismul recomandă asceta până la nimicirea corpului (Nirvana), ferirea de a face rău și susține metempsychosa. Cultul degeneră în această religie budistă, până la formarea mașinelor de rugăciuni și întocmirea diferitelor formule ceremoniale seci și lipsite de spirit.

Preoții budiști numiți *Lama*, au în Tibet un pontifex numit Dalailama (Dalai-Lama), care se crede a fi o încorporare inferioară a lui Buda și un reprezentant al acestuia.

Dalailama (Dalai-Lama) își are reședința în palatul-monastire, zidit în formă de cetate și numit «Potala» sau «Putala» ori «Budala». El se află în orașul Lassa capitala Tibetului. În acest oraș sunt vr'o 20.000 asceți budiști. Așezați în valea râului sfânt Dzang-Bo, orașul Lassa are aspectul unei cetăți originale, cu mulțime mare de mănăstiri, temple și tot felul de lucruri budiste.

Palatul Potala clădit pe o colină înaltă, e văzut din orice parte a orașului. Creștinul sau orice credincios din altă religie, cu greu se poate strecura în Lassa-Meca budismului, și cu atât mai mult în Potala, ca să nu profaneze, după cum cred budiștii, acest loc, centru al budismului.

Dalailama cu multă greutate primește pe cei ce voesc să-l vadă. El atunci șade pe un altar de aur, cu mânele întinse, având pe cap o coroană de aur și îmbrăcat într'o hlamidă roșie. Fața lui deși pare blândă și liniștită, totuși trădează chinurile la care el se supune de bună voe, ca să intre în *Nirvana*.

¹⁾ Despre timpul în care a viețuit Buda, nu se unesc indologii; unii susțin că ar fi trăit prin suta VI-a a. Chr., alții a V-a s. m. d. Legende indiene cu unii din scriitori, cred că Buda s'a născut la anul 607 și a murit la 542 a. Chr. Scrierile sfinte ale religiei budiste, susțin că Buda Sakyamuni este a IV-a aparițiune a lui Buda; după 5.000 de ani, Buda va apare iarăși sub numele de *Maitreya*. După moartea unui Buda încorporat, reprezentațiunea lui rămâne în figura lui Dalai-Lama, până la venirea unui alt Buda.

În Lassa fanatismul asceților budiști merge până acolo, încât mulți din ei pentru a se împăca cu Buda, își petrec viața în puțuri adânci, din propria lor voință. «*Am fost dus, zice un scriitor, care acum trăește, printr'o curte strâmtă, încunjurată de toate părțile cu ziduri. Lângă zid pe pământ se aflau deschizături mici, strâmte și acoperite cu pietre. Conducătorul meu lovì de 3 ori într'una din aceste pietre și atunci văzui lucru îngrozitor: încet și cu părere de rău se depărtă piatra de pe deschizătură; o prăpastie neagră se deschide înaintea mea. O mână ca un schelet se arată... după o pipăială mai lungă, mâna, obosită, căzu fără putere la pământ. După câteva momente mâna se arată iarăși la nivelul deschizăturii. În fiecare zi se aduce acestor nenorociți puțină apă și o bucată de pâine uscată. Aducătorul bate de 3 ori pe piatră, și atunci cel îngropat întinde mâna și ia hrana*». Acești asceți, îngropați astfel de vii, petrec toată viața, fără a eși vr'o dată, într'o noapte întunecoasă. Ei petrec acolo 15, 20 și 30 de ani. Când unul din ei nu mai răspunde la bătaia îngrijitorului, se știe că ascetul a murit. Se scoate cadavrul și în locul lui vine altul.

Budismul își are scrierile sfinte depuse în *Purana* (tradiție veche), *Mahabaratha* și *Romayana*;¹⁾ iar zeul principal este tot Brahma (creatorul) care împreună cu *Vișnu* (înțelepciunea) și *Siva* (distractorul), formează un «trimurti» indian într'un singur zeu, care își exercită puterea în omenire prin alți zei mai mici.

Cam cu începerea secolului al VIII-lea d. Hr. se nascură din Budism o mulțime de secte sub diferite numiri, cari au aceleași principii esențiale și nu se depărtează de mama comună a tuturor sectelor—religiunea budistă—în ceea ce privește credințele generale. Cele patru caste, s'au înmulțit în timpurile moderne în zecimi și poate sutimi de caste mai mici.²⁾

¹⁾ Colecțiunea tuturor cărților sfinte ale acestei religiuni (K'ha-ghiour) umple aproape 108 volume.

²⁾ După cercetările pe cari eu însu-mi le am făcut, Buda se închipuește în formă de statuă și arare-ori prin pictură. De obicei el se reprezintă prin statuă de culoare arămie (ca ori ce indian) în chipul unui tânăr indian corpulent, șezând jos cu picioarele încru-

2) Popoarele iranice la cari se numără *Bactrii*, *Mezii* și *Perșii*, fură în timpurile vechi monoteiste. Sub influența altor popoare, acest monoteism degeneră în politeism. Medul Zoroastru (Zaratustra sau Zerdust), venind în Bactria pe timpul unui rege Histaspe, curăți această religie de elementele politeiste pe cât fu cu putință, fără însă să o readucă la puritatea veche monoteistă. Acum divinitatea supremă *Bhaga*, dobândi numele de *Ormuzd* sau *Ahura-Mazda*, adică «Domnul cel prea înțelept»; iar religieuna reformată de Zoroastru se numi «*Mazdalism*» sau și «*Mazdaism*». Ormuzd însă avu 6 zei mai mici, de treapta primă, dar ascultători de dânsul (Ameșa-Çpenta): *Vohu-mano* (spiritul cel bun), *Așa-Vahista* (curățenia deplină) *Kșatra-Vairya* (împărăția deplină), *Spenda-Armaidi* (înțelepciunea curată) *Haurvatat* (perfectiunea), și *Ameretat* (nemurirea).

Mai sunt și alți zei de treapta II-a ascultători tot de ordinele lui Ormuzd: *Atar* (spiritul focului), *Hvare* (zeul soarelui), *Mao* (zeul lunii), *Craoșa* (zeul auzului), *Anahita* (zeița roadelor), ș. a. Iar în treapta III-a erau spiritele păzitoare ale omenirii.

Lui Ormuzd însă i se opun în lucrările sale cele bune, o zeităte răutăcioasă *Ahriman* (Angro-Mainyus) care are spiritele rele servitoare. Unul din cele mai rele spirite este *Aeșma-Daeva* (spiritul răului). Evreii îl adoptară și ei în captivitatea babilonică sub numele de *Asmodeu*, de care se vorbește în cartea lui Tobie. Ahriman a creat tot ce este mai rău s. e. șerpil, crocodilii, viperele, șobolanii și toate reptilele fioroase, împreună cu animalele vătămătoare omului.

Timpul însă când a trăit acest Zoroastru, și cine ar fi acel rege Histaspe (Vistaspe sau Gustasp), formează o întrebare asupra căreia nu se înțeleg istoricii. Unii cred că acest Histaspe ar fi tatăl lui Darius Histaspe; iar alții zic că ar fi o persoană preistorică, de oarece cu multe secole

cișate. El poartă scufie mică pe cap, cu puține ornamente pe frunte. Corpul îi este gol; are două ori opt mâni întinse, simbolul dărnicii.

Statua lui Buda stă în mijlocul pagodelor (temple budiste). Dar în anul 1897 am văzut în muzeul etnografic din Berlin, o statuă a lui Buda adusă din India. Ea este făcută din bronz și are o mărime colosală. Buda stă însă aci în picioare (Autorul).

înainte de era creștină, religia lui Zoroastru erà bine întemeiată. Mulțimea scriitorilor însă, pun nașterea acestui refermator între secolul VI și al III-lea înainte de era creștină. Zoroastru își așterne învățăturile sale culese din gura lui Ormuzd, în 21 de cărți (Nostes) din care s'a format cartea *Zend-Avesta*.

Literatura religiunii vechi persane este foarte bogată. *Zend-Avesta* (cartea descoperirii), ne arată cosmogonia și cântecele cele vechi religioase ale Perșilor. *Zend-Avesta* se compune din două părți principale: *Zend-Avesta veche* și *Zend-Avesta mică*.

Zend-Avesta veche se împarte în trei părți: a) *Vendidad-Sade*, cu rugăciuni cetite de preoții parsiști înainte de răsăritul soarelui. Dar *Vendidad-Sade* se mai împărțea și ea în trei părți mici: *Vendidad* cu blesteme în contra lui Ahriman; *Izechne* sau *Yasna* cu rugăciuni pentru înălțarea sufletului; *Vispered* cu rugăciuni către ființele domitoare. b) *Iecht-Sade* cu rugăciuni felurite. c) *Siruze* un fel de calendar parsist.

Zend-Avesta mică (*Bundehec*) este un fel de enciclopedie persoană în care se află noțiuni asupra cosmogoniei acestei religiunii, asupra cultului persan, instituțiilor civile, astronomiei, agriculturii, etc.¹⁾

Cei cari păstrară învățăturile lui Zoroastru, după cum ne spune Erodot, formară o castă preoțească numită a «Magilor», cari se ocupau cu aducerea de sacrificii, cu aprinderea focului sacru, cu astronomia, astrologia și cu științele oculte, ceea ce îi făcea să fie crezuți ca înzestrați cu o putere supranaturală.²⁾ Curățenia de păcate a

¹⁾ Sacrificiile constau din carne, pâne, lapte și o băutură (haoma), pe care le consumau Magii. Un act însemnat al cultului, e și aprinderea *focului sfânt*, simbol al curăției, împreună cu adorațiunea soarelui.

Arabii întinzându-se în Persia prin secolul al VII-lea întemeiază aci mahomedanismul; iar credincioșii lui Zoroastru se retraseră la munți și în părțile Indiei. Astăzi toți părtașii parsismului acum degenerat, abia se numără vr'o 300.000 răspândiți în Persia la Teheran, Ispahan și Kerman, apoi în Indii dar mai ales în Bombai unde trăesc sub ocrotirea Europeanilor. In temple și azi se întreține neconținut focul, aprins cum zic ei, de însuși Zoroastru. (Autorul).

²⁾ Magii (μάγοι) după cum ne spune Erodot, în timpurile vechi, pe lângă împlinirea cultului, se mai ocupau încă și cu astronomia,

acestor popoare iranice, se făcea mai cu seamă prin uciderea reptilelor veninoase, create de Ahriman, prin apărarea dreptății și pedepsirea răutății.

La început, acestui cult îi lipsiră templele și idolii. Sacrificiile se făceau pe pământ curat, preparându-se pe o vatră pe care se aprindea focul sacru. Sacrificiile popoarelor iranice, nu sunt feroase ca la Babiloneni, Chanaanii și Fenicieni. Carnea de animale curate, pâinea și băutura «haoma», erau sacrificiile cele mai alese.

3) *Grecii* în timpurile străvechi, ca și alte popoare de pe atunci, adorară o zeitățe supremă, căreia nu i se ridicau nici temple, nici statui, și nu i se da decât un nume apelativ Ζεός, care se găsește în toate limbele arice. Cu trecerea timpului însă, Grecii începură a ridica temple acestui mare zeu. În zilele apostolului Pavel aflăm în Atena un templu făcut în cinstea acestui zeu necunoscut (ἀγνώστῳ θεῷ (Fapt. Apost. 17, 23).

Monoteismul degenerând încă din vechime în politeism, Ζεός=Deus (Joe) dădu naștere la o mulțime de zei *ceresti* (οὐράνιοι) cu reședința în Olimp, precum și la un mare număr de zei *pământesti* (χθόνιοι) cu reședința în adâncurile pământului. Nici o religie nu a avut o teogonie mai complicată decât cea grecească. La aceasta au contribuit multe cauze: clima, pădurile, munții cei răpoși, apele mării de care e încongiurată Grecia, ș. a. Toate acestea au avut o înrâurire directă asupra fantaziei pelasgice, din care izvorî personificarea atât de bogată a elementelor naturale, cu diferite atribute ciudate. Totuși ideea de o ființă înaltă de care atârnă zeii, oamenii, toate vie-

astrologia sau cetirea viitorului în stele și li se mai atribuia și o putere extraordinară de care ne aduce aminte cuvântul „magie“. Se credea că Magii supun voinței lor pe spiritele superioare, cheamă demonii, geniile binefăcătoare și produc efecte minunate.

Magia e foarte veche în omenire. Așa în Exod cap. 6 v. 11 ni se spune că Faraon chemă pe Magii lui de curte și ei răspunseră prin transformarea în șerpi a togeilor lor, la minunile produse de Moisi. În Grecia *Medea* trecea de înzestrată cu putere magică. Iar în Faptele Apostolilor cap. 8 v. 9-12, ni se arată puterea fermecătoare a lui Simon Magul. În apus, în evul mediu și parte din cel modern, fermecătorii fură arși de vii. Azi Fachirii din India sunt tot un fel de Magi. (Autorul).

tățile și elementele, rămase neștearsă în cugetul poporului grec.

După zeii principali, urma o nouă serie de zei secundari mărginiți în activitatea lor. Aci se numărau *Nimfele* văilor, peșterilor și pădurilor, ocrotitoare ale cântecelor, meșteșugurilor și a tot ce eră frumos. Mai eră și clasa III-a a zeilor. Din aceasta făceau parte semizeii sau eroii cari înfățișau pe bărbații vestiți prin vitejia lor în timpurile mitice.

Spiritul libertății ce domnea între Greci, tendința către egalitate, lipsa de despotismul monarhic, făcură ca preoții să nu-și creeze o castă deosebită. Chiar religiunea grecească în sine însăși, a fost mult mai liberă și îngăduitoare, când o asemănăm cu Budismul și religiunea persană. Pentru aceea nu găsim în Olimp un fanatism escen-tric, dar nici în Elada o literatură religioasă care să se asemene cu Veda și Zend-Avesta. Unii dintre scriitorii greci cutezau a'și bate joc și de atributele zeilor; la Indieni și popoarele arice, nu vedem această libertate.

Preoții se ocupau cu citirea rugăciunilor, cu îngrijirea templelor și cu administrarea bogățiilor sacre. Ei nu aveau o ierarhie sistematică și nu se preparau prea mult pentru această carieră, ci se alegeau adesea ori prin sorți pentru tot timpul vieții, sau pentru anumite momente și împrejurări; în unele familii însă, se moșteneau preoția pentru totd'auna.

Deși vedem, după cum am zis, o mare libertate religioasă la greci, totuși voința zeilor a fost cu strictețe cercetată. De aceea existau oracolele de unde izvorau numeroase sentințe, viziuni și semne explicate de preoți și preotese. În vechime jertfele constau din sacrificii de oameni și de animale; cu timpul însă se înlăturară fioroasele jertfe de felul întâiu.

4) *Romanii* avură o religiune mai simplă și mai rațională. Într'ânsa nu întâlnim evoluțiuni teogonice ca la Egipteni, Indieni, Perși și Babiloneni. Așezămintele religioase ale lui Numa, nu erau decât o reformă a celor grecești, cu puține schimbări și potriviri pentru locuitorii pașnici ai Italiei. Dar dacă religiunea romană seamănă mult celei grecești, are cu toate acestea întocmirile sale deosebite.

În teogonia romană nu vedem zei cu însușiri ridicule ori batjocoritoare; formele cultului fură mai reci dar serioase; ceremoniile avură mai puțină strălucire; statuetele lipsiră cu totul la început.

Zeul cel mai însemnat la Romani era *Jupiter* sau *Jove*, adică zeul cerului și al temperaturii, cărora i se atribuiau fenomenele atmosferice: ploaia, fulgerul, tunetul, trăsnetul, etc. El era ocrotitorul confederațiunii latine, patronul Romei, și pentru aceea avea cultul său pe muntele Capitolin. În teogonia romană avea destulă însemnătate și zeul *Marte*, privit de Latini în vechime, ca protector al agriculturii, al animalelor domestice, dar mai ales al războiului. Nu trecem cu vederea nici pe zeul *Ianus*, simbolul schimbărilor și al începutului cu bine al tuturor lucrurilor. El avea în Roma un templu ce se închidea în timp de pace, și se deschidea în timp de războiu. Agricultură, fructele cele delicioase ale Italiei, secerișul grâului, își avură de protector pe zeul *Saturn*. Vestită prin frumusețe și belșug de poame, era în vechime la Romani sărbătoarea «*saturnalia*», rămasă și până astăzi sub diferite numiri la Italieni, Francezi, Germani, etc. Când această sărbătoare se afla în mărirea ei la Romani, era «*epoca de aur*» a aceluia mare și viteaz popor. Dar și păstorii cu turmele lor, aveau de apărător pe zeul *Faun*, care depărta fearele cele sălbătice de nevinovatele animale.

Mai erau la Romani și zeițe feminine, ocrotitoare ale diferitelor produse și împrejurări ale Italiei. Aci ne aducem aminte de zeița *Tellus* protectoare a pământului; *Vesta* în al cărei templu se păstra focul sacru păzit de vestale; *Fortuna* care aducea noroc statului roman și fiecărui individ în parte; *Juno* sub a cărei supraveghere era toată viața femeii, dela nașterea ei până la ultima suflare.

Încă din timpurile cele mai vechi începură a se înmulți zeitățile romane. Mărindu-se cerințele și nevoile traiului, se înmulțiră și zeitățile, sub adăpostul cărora se supuneau toate aceste nevoi. Să mai adaogă și împrejurarea că în timpurile vechi, se strămutau la Roma și zeitățile locurilor cucerite, și se continua cultul lor propriu și în patria cea nouă. *Pentru aceea vedem în cercul zeilor romani, zei*

sosiți de aiurea s. e. dela Etrusci, Greci, din Asia și Africa.

Mai târziu cucerindu-se întreaga Italie și apoi statele grecești, se eleniză cu totul religiunea romană. Acum se identificară zeitățile romane cu cele grecești, și se îmbrăcară zeii romani cu mitologia greacă. Cum am zis mai sus, se aduseră în cetatea Tibrului prin atingerea cu neamuri streine, și culte aziatice și egiptene, cu toate încercările senatului de a le pune pedică. Cu căderea republicei, slăbi și religiunea romană.

Preoții romani nu atârnau de autoritățile civile. Ei erau pe viață în demnitatea lor; iară preotese erau numai *vestalele*.¹⁾ Căpetănia preoților era Pontificele cel mai mare (Pontifex maximus). Acesta supraveghea cultul public și privat, precum și toate lucrurile ce stau în legătură cu el. Avea grijă ca fiecare lucrare religioasă să se îndeplinească la timpul său. În legătură cu cultul, întocmea calendarul, hronologia și analele statului (anales maximi).

În apropiere cu cultul eră și cercetarea voinței zeilor. Cu aceasta se ocupau o seamă de oameni numiți «*auguri*» (augures). Mai erau și așa zișii «*haruspici*» (haruspices) cari se aduceau din Etruria, vestiți prin știința lor misterioasă. Aceștia căutau în intestinele animalelor aduse ca jertfă, și de aci preziceau întâmplările poporului roman.

Cultul roman consta în formule de rugăciuni îndreptate de obicei către Joe și apoi către zeii supuși lui, în aduceri de jertfe s. a. Jertfele însă în vechime se aduceau din oameni, și mai ales din prizonieri; mai târziu acestea se supliniră prin jertfe de animale, fructe, copturi de fă-

¹⁾ La Romani *vestalele* erau preotese virgine ale zeiței *Vesta*, obligate de a întreține focul sacru, veșnic aprins pe altarul zeiței, și de a face în onoarea ei diferite ritualuri misterioase. Ele erau obligate să-și păstreze castitatea lor pe tot timpul de 30 de ani cât serveau la templu. Aceea care nu-și îndeplinea acest serviciu în mod conștiincios, eră îngropată de vie. Tot această pedeapsă o așteptă și atunci când lăsa focul să se stingă. În schimb însă *vestalele* aveau mari privilegii în societate. Ele nu erau supuse autorității paterne; erau crezute fără jurământ; prezența lor scăpa pe orice condamnat dela moarte. Ele se recrutau din familii nobile la etatea de 6—10 ani. (Autorul).

ină, semințe, etc. La îngroparea Romanilor de frunte se întocmeau lupte gladiatorice și cu animalele sălbatice.

* * *

Din privirile generale asupra unora din cultele păgâne, am înțeles că în cea mai adâncă vechime, omul s'a închinat unei ființe a Tot Puternice, de care atârna viața și fericirea lui. Dar acest monoteism degenerând mai târziu în politeism, și ne mai cunoscându-se prin urmare adevăratul Dumnezeu, omul în teama lui de puterile naturale, de elemente, reptile și tot felul de vietăți fioroase, începù a zeifica pe unele de acestea, și a invoca în contra celorlalte, protecțiunea altor zei, închipuiți de fantazia lui vioae. De aceea vedem la popoarele vechi păgâne, o mulțime de culte, unele mai excentrice decât altele.

În studiile arheologice și în dezgropările științifice ce se fac zilnic prin părțile locuite în vechime de popoarele idololatre, se descoperă nu numai tot felul de statui ale zeilor, dar și o mulțime de obiecte, cari erau de nevoie la practicarea cultelor din acele timpuri.

Muzeele cele bogate din țările europene, încă păstrează numeroși zei ciopliți din lemn, piatră, bronz, fer și alte materialuri, cum și diferite lucruri privitoare la cultele popoarelor vechi. Toate acestea sunt adunate din săpăturile făcute la templele păgâne, din Teba, Persepole, Susa, Ecbatana (azi Hamadon), Palmira, Ninive, Acropole din ruinele palatelor regilor cari domniră odinuară în lume, și din resturile cetăților vechi.

Pe când neamul omenesc se afla în noianul acestor rătăcirii, s'au propoveduit învățăturele mesianice de către Domnul nostru Iisus Hristos, și s'au stabilit de el principiile pentru înființarea unui cult, cu menirea de a se practica totdeauna în biserica creștină. Din acest cult fură înlăturate cugetările materiale ale religiunilor păgâne, cum și sacrificiile sângeroase, obișnuite la templele presărate în vechime prin Siria, Egipt, Grecia, Italia, Vechiul Mexic, și alte țări acoperite oare când de ceața păgânismului.

În locurile pe unde se semănară cuvintele Mântuitorului încetă fumeгаțiunea sacrificiilor dela altarele zeilor, și în lo-

cul zgomotului dela serbările păgâne, se stabili acum prea mărirea lui Dumnezeu în spirit și în adevăr. Nu avem decât să ne aducem aminte de cultul zeitelor Isis, Venus, Afro-dita, Diana din Efes și al Cibelei, la a căror venerațiune se făceau cele mai neauzite desfrânări, și ne vom face idee de cultele păgâne.

Abia începù însă a înflori cultul în creștinism, și îndată răsăriră o mulțime de persecutori ai acestui cult. Temnițele se deschiseră acum pentru martirii creștinismului, săbiile se ascuțiră, fearele sălbatece se pregătiră pentru a sfâșia cu lăcomie mii de creștini, și rugurile se aprinseră, pentru a arde de vii pe mărturisitorii credinței. Chinurile cele mai înfiorătoare se urziră, pentru sprijinatorii cultului creștin. Biserica creștină însă birui pe dușmanii ei, și astăzi sfânta cruce strălucește în toată lumea.

Dr. Badea Cireșeanu.

Copie de pe darea de seamă de mersul moral și material al Parohiei Mastacani, jud. Covurlui, comunicată Protoeriei județului de către Epitropia respectivă cu raportul No. 4/1906 și înaintată Episcopiei Dunărei de Jos pe lângă raportul Protoiereului respectiv No.125 a. c.

Prea Cucernice Părinte,

Conformându-ne art. 40 din regulamentul epitropiilor bisericesti, care prevede că la finele fiecărui an epitropia va înainta onor. Protoieriei un raport amănunțit asupra stărei morale și materiale a parohiei din cursul întregului an, și întru cât dela ambele aceste două stări—starea morală și materială—depinde temelia fundamentală a existenței și a trăiniciei unei națiuni, comuni sau familii chiar, noi subsemnații membri în epitropia parohiei Mastacani, venim cu cel mai profund respect a supune la cunoștința Prea Cucerniciei Voastre cele ce urmează cu privire la starea morală și materială a acestei parohii în cursul anului 1905.

Parohia Mastacani se compune din trei cătune și anume: Mastacani, Chiraftei și Drăculești cu o populațiune de 644 familii, adică în cătuna Mastacani 397 familii, în Chiraftei 245 și în Drăculești 2 familii, cu 2730 suflete în total. Din care 1411 bărbați și 1319 femei; din care știu carte în total 745, adică 403 bărbați și 142 femei, adică la 100 locuitori știu carte în total 27,3%, iar după sex:

bărbați 22,1% și femei 5,2%, ceea ce ne probează în deajuns că stăm încă departe de celelalte națiuni civilizate și aceasta din cauză că încă perzistă nepăsarea părinților de a-și da copiii la școală.

În această parohie sânt două biserici, una în Mastacani cu hramul Sfinții Voivozi și alta în cătuna Chiraftei tot cu Sfinții Voivozi, ambele vechi clădite din ceamur. Cea din Mastacani clădită între anii 1802—1805, de către rezeșii de aici, cea din Chiraftei, construită în 1828 de familia Codreanu proprietarul moșiei Chiraftei.

Biserica din Mastacani cu hramul Sfinții Voivozi, care e și catedrala parohiei, fiind veche, mică și în rele condițiuni igienice nu mai poate servi de casă a lui Dumnezeu față cu cerințele timpului și cu înmulțirea populațiunei, din care cauză în diferite timpuri a fost închisă și chiar în timpul de față este închisă din luna Decembrie 1905, din ordinul Prea Sfințitului Episcop No.

Lipsa unui *local mai splendid*, construit în niște condițiuni mai igienice *potrivit demnităței lui Dumnezeu*, care să inspire creștinului respect și dragoste către creatorul său, au simțit-o enoriașii încă de demult, căci în anul 1893 au și înființat un comitet pentru construcțiunea unui nou local de biserică, compus din preoții și enoriașii mai de frunte din sat, spre a adună ofrande dela locuitori după o analoghie ce s'a făcut; și în anul 1903 Iunie 22 cu ajutorul lui Dumnezeu s'a pus piatra fundamentală a noului local de biserică, tot în curtea bisericeii celei vechi, însă ceva mai la răsărit, local care s'a terminat numai din zidărie și s'a acoperit, rămâind în această stare până în timpul prezent.

Cauza însă de nu s'a putut continua cu lucrarea mai departe a fost lipsa de bani, fiindcă comitetul la începutul lucrării dispunea numai de 12.710 lei, consemnați la casa de depuneri și parte din cărămidă, pe când biserică după deviz costa 30,626 lei, bine înțeles fără mobilier și catapiteazmă, zugrăvială etc. În speranță însă, că se va aduna dela enoriași s'a început lucrarea. Însă neputându-se în casa dela *locuitori și la timp* sumele necesare, pe lângă aceasta și antreprenorul neconformându-se condițiunilor din contract, comitetul a fost nevoit să rezilieze contractul și să înceteze cu lucrarea bisericeii până în prezent.

Lucrarea bisericii până în prezent costă 23,806 lei și 92 bani, după cum se prevede în certificatele de plată și procesul de reziliere a contractului încheiat de domnul inginer al județului Covurlui; însă în realitate s'a cheltuit mai mult, de oarece neîncasându-se dela locuitori și la timp sumele necesare, comitetul ca să nu oprească mersul lucrării a fost nevoit să ridice cu împrumut dela «Prima Societate Economică din Galați» sumele necesare, pentru care s'a plătit ca procente până în prezent suma de lei 3000 aproape și din care datorie mai există suma de 5900 lei, pentru care plătim procente, și poate vom plăti multă vreme, dacă nu se va putea încasa dela locuitori, ca să se plătească. Una din pedicele cele mai mari ce am întâmpinat în cursul lucrării, a fost și seceta extremă din anul 1904, când locuitorii nu aveau ce mânca și ale cărei consecințe se vor simți mult timp. Dealtminterea comitetul de construcțiune este inspirat de cea mai mare bunăvoință, ș'a făcut datoria în deajuns, dar ce să facă în situațiunea în care se află—lipsă de bani și concurs din nici o parte. Dar sperăm că cu ajutorul lui Dumnezeu avem să găsim mijlocul pentru a continua cu lucrarea bisericii mai departe.

Biserica din Chiraftei însă, deși și aceasta este veche, și nu este construită într'un stil potrivit demnităței lui Dumnezeu, însă fiind mai spațioasă și în niște condițiuni mai igienice ca cea dela Mastacani, mai poate servi de Casă a lui Dumnezeu, până când locuitorii se vor înlesni, și vor înființa un comitet pentru construcțiunea unei noi biserici.

Ambele aceste două biserici sunt deservite de trei preoți și anume: Preotul Theodor Mărica și Vasile Popovici la biserica din Mastacani și preotul Sachelar Gheorghe Podașcă, care este și parohul acestei parohii la biserica din cătuna Chiraftei. Însă de când biserica din Mastacani se află închisă, servesc cu toții la biserica filială, trăind în cea mai perfectă armonie, îndeplinindu-și fiecare cu sfințenie datoriile impuse de înalta funcțiune, de luminători și moralizatori ai poporului. Iar ca cântăreți sunt, Ștefan Gh. Rașea și Constantin L. Mărica.

Întreținerea acestor biserici lasă mult de dorit de oarece pe de o parte față cu scăderea sentimentului religios, care a început a se simți chiar bine și pe la sate, e cu impo-

sibilitate de a și procura bisericile cele necesare, precum reparațiuni, cumpărări de cărți, veșminte etc. Iar pe de altă parte deși primăria prin art. 32 al legii clerului, este obligată să prevadă în budgetul său câte 10 lei lunar de biserică pentru întreținerea lor, însă de abea dacă prevăd câte 5 lei lunar de biserică, însă nici pe acestea nu le achită, când reclamă trebuința. Nu știm până unde vom merge cu această nepăsare din partea autorității comunale. *Ți se umble inima de durere*, când te gândești că nici o instituție sau așezământ nu este lăsat la voia și îndurarea enoriașilor ca biserica. Ar trebui ca administrațiunile comunale să fie inspirate de sentimente mai umanitare și mai bine voitoare față de biserică, de această divină instituție, care a avut un rol ponderant în trecutul națiunii noastre, care ne-a apărut și conservat în timpurile de grea încercare naționalitatea, datinele, tradițiunile și limba, odorul cel mai scump al națiunii noastre. Față cu această stare de lucruri ce se petrece pe la sate cu primirea subvențiunii ce le dau primăriile pentru întreținerea bisericilor aș fi de părere Prea Cucernice Părinte, ca această subvențiune să se încaseze de stat și să se verse direct parohului odată cu plata salariului personalului, care nu o va întrebuința decât cu consimțământul epitropiei și cu aprobarea Casei Bisericești și atunci de sigur, că se va face multe îmbunătățiri pentru biserică.

Frecventarea enoriașilor la biserică este foarte neregulată, nu vin la biserică în număr mai mare decât la botezul Domnului și la Inviere cu toate sfaturile și îndemnul ce le dau preoții. Cercetând care să fie cauza nevenirii lor la biserică, am constatat că pe lângă novoile lor zilnice sunt și următoarele:

1) Nerespectarea legii repauzului Duminical, de oarece stabilimentele de băuturi spirtoase, dacă nu sunt deschise în formă, de fapt însă se fac multe contravențiuni, întrucât comercianții vând pe ascuns.

2) Primăriile sunt deschise în orele de dimineață și autoritatea comunală în loc să dea exemplu de religiozitate, mergând la biserică, lucrează, iar juriile judecă procesele tocmai în timpul serviciului divin. Prin aceasta detrag pe locuitorii împlicinați dela datoriile lor religioase și îi înstreinează de biserică.

3) Un alt caz care înstreinează pe enoriași de biserică este și obiceiul ce au proprietarii și arendașii de moșii de a chema pe săteni la socoteală Duminica tocmai în orele de slujbă, ca și când n'ar mai găsi alt timp pentru socoteală. Am atras atențiunea unui domn administrator asupra acestui rău, spunând că prin aceasta se face un foarte mare rău, căci se detrag pe nesimțite creștinii dela datoriile lor religioase, îi fac a și neglija mântuirea sufletului, care se efectuează numai în și prin biserică, se slăbește simțul religios și credința creștină; dar în zadar văd că să urmează tot după regula de mai nainte. Ce le pasă lor! fiind cea mai mare parte streini de neamul nostru, veniți cu scopul numai de a se îmbogăți și a strica tot ce e românesc. O remediare acestei stări dureroase și vătămătoare se reclamă urgent, și spre acest scop ar trebui adus la cunoștința d-lui Ministru de Interne, pentru a face pe deoparte ca legea repauzului duminical să se respecte cu toată rigoarea, iar pe de alta să nu se permită nici primăriilor ca să lucreze și nici proprietarii sau arendașii să cheme pe locuitori la socoteală în orele de dimineață Duminica sau sărbătoarea.

Dintre relele morale ce bântue mai cu seamă parohia aceasta sunt concubinajurile cari sunt în număr de 40, hoția și jurământul fals pe la instanțele judecătorești, ceea ce probează că starea morală a sătenilor noștri lasă de dorit. Inșă nu uit a arăta că beția acea patimă urâtă numită mama tuturor răutăților, e foarte puțin răspândită în această parohie față cu alte parohii vecine.

In ce privește combaterea acestor boale morale, preotul paroh conform ordinelor anterioare totdeauna a ținut predici, și sfaturi, atât în biserici cât și la alte ocaziuni, relativ de aceste rele, cât și alte păcate ce bântue în popor. In deosebi s'a inzistat mult și să inzistă asupra combaterei concubinajului, această plagă urâcioasă, ce a început a se întinde ca o pecingină și pe la sate, întrebuintând ca mijloace pentru a le aduce la legalitate pe lângă predici și sfaturi și refuzul de a se duce preotul prin casele lor cu zi întâi a fiecărei luni, cu ajunurile, cu moliftele de post și refuzându-le șfânta cumunicătură, afară bine înțeles de cazuri grave. Acest mijloc inșă nu sa luat de către preoți cu toată asprimea, dar se pare a fi bun, de oarece pentru un creștin

adevărat refuzul preotului la cerințele lui religioase, îi cauzează o rană morală adâncă în sufletul lui, o mustrare de conștiință și se decide a se lăsa de traiul lui conjugal ilegitim și a veni la legalitate.

Mișcarea populațiunii anul acesta a fost următoarea: 116 nașteri din cari legitimi 113, nelegitimi 3, decese 81 și căsătorii 34.

Cu privire la starea sanitară anul acesta pot să zic că a fost bună în raport cu alți ani. N'am avut boale epidemice ca: anghină, cor, scarlatină etc., s'au semnalat vreo câteva cazuri de febră tifoidă, însă s'au terminat prin vindecare, fără să ia vr'un caracter epidemic, grație preoților și învățătorilor, care a știut a da la timp sfaturi folositoare sătenilor în această privință.

În această parohie se află o școală mixtă cu 5 clase împărțite în trei diviziuni cu trei învățători și anume: Dimitrie Alboteanu, Vasile Macoveiu și Ion Macoveiu. Numărul elevilor de urmat la școală este de 325, din cari urmează regulat 170, iar restul de 155 urmează neregulat. Școala funcționează în localul său propriu de curând clădit în stare foarte bună.

Vorbind despre școală, nu uit a aduce la cunoștința Prea Cucernicii Voastre că relațiunile dintre preoți și învățători sunt foarte amicale, ajutându-se în acord comun la marea operă creștinească—luminarea și propășirea săteanului pe cale morală și materială.

Aici la această școală se țin și cursurile cu adulți, începând dela 15 Noembrie și până la 1 Martie, Joi seara și Duminică seara, unde pe lângă învățător în predarea materiei ia parte și preotul paroh. Tot la această școală se ține și cercul cultural, unde de asemenea iau parte și preoții.

Locuitorii acestei parohii se ocupă cu plugăria și creșterea vitelor, mai ales a oilor, fiind ajutați mult de bălțile atât de pe teritoriul lor, cât și a comunei Foltești, proprietate a d-lui Climi din Galați, care în timp de vară mai cu seamă, când nu sunt inundații le oferă pășuni admirabile, cauza pentru care comuna Mastacani este mai abondentă în vite ca altele vecine. Un rău de care suferă sătenii, este că n'au pământ suficient de cultură. Din 5005 hectare suprafața întreagă a teritoriului comunei 3735 hectare apar-

absen
mot
caga
Te
Te
Te

țin proprietății mari, și numai 1260 hectare aparțin proprietății mici, adică 859 hectare răzășilor din Mastacani, și 401 hectare ale foștilor clăcași din Chiraftei—suprafață destul de mică în raport cu numărul locuitorilor și ocupația lor care aproape e numai plugăria.

Pe lângă plugărie unii din locuitori se mai ocupă și cu pescăria, cu facerea rogojinilor iarna, dulgheria, ciobotăria etc.

În ceea ce privește grădina cu legume, aduc la cunoștința Prea Cucerniciei Voastre, că mai fiecare gospodar, își are pe lângă casă câte o porțiune de loc mai mare sau mai mică îngrădită, unde primăvara își samăna straturi de ceapă, usturoi, mărar, pătrunjel și alte verdețuri necesare în economia casnică. Ba încă la această parohie observ un lucru demn de imitat și de alte parohii: că sunt vreo patru locuitori români adevărați, cari se ocupă vara cu grădini de zarzavaturi pe întinderi mari ca și bulgarii și sârbii.

Cultura cartofului este foarte răspândită între enoriașii acestei parohii, mai cu seamă cei din cătuna Mastacani, ajutați fiind de locurile pe care le au în baltă, pe teritoriul lor produc cartofi în cantități mari, întrebuițându-i și ca aliment și vânzându-i și pe la celelalte sate vecine.

Cu albinăritul iarăși o ocupație destul de frumoasă și productivă fără cheltueli mari, care dă merea și ceara atât de trebuincioase în economia casnică, aduc la cunoștința Prea Cucerniciei Voastre, că e prea puțin răspândită printre enoriașii acestei parohii. Nu se ocupă cu albinăritul de cât numai vr'o doi locuitori din satul Mastacani. S'a vorbit de către preoți și învățători despre această frumoasă ocupațiune pe la cercurile culturale, arătând folosul ce aduce cultura albinilor.

Industria națională casnică în această parohie pot a zice că e la înălțimea sa. Toți locuitorii sunt îmbrăcați în haine țesute în casă de nevestele lor, din lână cânepă și bumbac. Femeile se mai ocupă primăvara și cu sericicultura sau creșterea gândacilor de mătase, care nu de mult a început a se răspândi din ce în ce mai mult printre sătencele noastre.

În această parohie mai este înființată și o societate economică și de împrumut sub numele de «Valea Părului» înființată de patru ani de către preoți și învățători, unde

locuitorii își depun micile lor economii. Ca capital societatea «Valea Părului» dispune de suma de 21,000 lei, care toți sunt plasați pe la locuitori cu procente de 10% pentru societari și 12% pentru nesocietari. Pe lângă această societate s'a înființat și o asociațiune sătească de a-și vinde produsele sătenii în comun, spre a putea scăpa din ghiarele misiților și a samsarilor jidani și greci. În vara aceasta s'a vândut în asociație prin intermediul societății «Valea Părului» opt vagoane cu cereale—grâu și secară.

Acestea sunt în rezumat cele ce am avut de zis în ce privește mersul moral și material al parohiei Mastacani în cursul anului 1905; cu cel mai profund respect le supunem la cunoștința Prea Cucerniciei Voastre spre a decide cele ce veți crede de cuviință.

Raport general al P. C. Protoereu al Județului Mehedinți, către P. S. Episcop al Râmnicului-Noul Severin, în conformitate cu art. 47 din Regulamentul legii Clerului.

Bisericile.

În județul Mehedinți sunt 332 biserici, din cari 181 parohiale și restul de 151 filiale.

Cele parohiale construite de zid, se împart: în 75 bune, 13 bunicele și 6 rele; iar cele construite de lemn se împart: în 25 bune, 21 bunicele și 41 rele.

Cele filiale construite de zid se împart: în 21 bune, 5 bunicele și 14 rele; iar cele construite de lemn se împart: în 19 bune, 32 bunicele și 6 rele.

În reconstruire sunt puse 25 biserici, din cari: 4 sunt zugrăvite, gata a se sfinți.

În general bisericile au un venit de 10,926 lei, și tot atâtea cheltueli.

Pangarul s'a introdus la 56 biserici.

Sunt 165 biserici rurale, cari au pământ și 167 cari n'au pământ. Cele cu pământ au 2419 $\frac{1}{2}$ pogoane în general.

Biblioteca parohială este înființată la 127 biserici, având toate suma de 3761 volume; multe însă din biblioteci au numai câte 2 sau 3 volume dar și acestea necitite.

Din cele 332 biserici în anul trecut, am vizitat numai

70 din cauza lipsei mijloacelor de transport și a unui subprotoereu la cancelarie.

Bisericile le am găsit mai neîngrijite, ca în trecut, din cauza inspecțiunilor restrânse. Până a nu se face iconomia mare în budgetul Protoeriei, subscrisul vizitam peste 200 biserici pe an.

A întreține cai și trăsură pentru deplasări în județ, este a cheltui cel puțin 80 lei lunar și dacă la aceștia se mai adaogă 40 lei plata unui scriitor la cancelarie, aceste sume adunate fac tocmai leafa protoereului.

A plăti trăsură din piață cu cel puțin 15 lei pe zi, este iarăși imposibil; a apela la preoți, ar fi o pierdere de vreme, de sănătate și a face concesii celor ce m'ar îndatora. Iconomia în budgetul Protoeriei, a adus daune simțitoare pentru bunul mers al serviciului; iar noi, protoereii, spre a face față cheltuelilor, trebuie să facem sforțări simțitoare și dăunătoare familiei.

Suntem gata a face ori și ce sacrificii de energie, de muncă, dar numai să avem înlesnirea mijloacelor.

Reconstruirea bisericilor progresează mereu și ar progresa și mai mult, dacă preoții ar avea spirit mai mult de inițiativă, dacă protoereul ar putea inspecta cel puțin odată pe an toate bisericile și se vor îndemna preoții în conferințe, cum vedem, cu mare mulțămire, că s'a reglementat în viitor de Prea Sfinția Voastră. Românii din firea lor și din moștenirea datinilor strămoșești, sunt foarte religioși; ei consideră *o mare pedeapsă a-i lipsi de biserică sau preot.*

Pot afirma că multe biserici s'au reconstruit, amenințând locuitorii, că li se închide biserică și perd dreptul a o rezidi. Și ca să nu le lipsească preotul din sat, îndură cele mai grave abateri morale ale sale, și numai când îi supără (preotul), devin răsbunători.

În ceea ce privește *modul* zidirilor bisericilor este cu

totul trist. Sătenii cheltuesc câte 20,000 lei cel puțin ca să facă o biserică, după un plan sistematic. Dar ce folos, că ei tocmesc maistori, foști zarzavagii, cari n'au nici o idee de arhitectură, deosebit că nu sunt conștiincioși. Inginerul județului, obligat a observă lucrările, n'are timp a se ocupa și de așa ceva. Dar dacă se socotește, că d-lor sunt ingineri de șosele nu și arhitecți, de care au puține idei?!

Iată necesitatea unor arhitecți speciali pentru biserici.

Lipsa de stăruințe din partea preoților, sărăcia parohienilor și mai ales a bisericilor și neîncrederea sătenilor în importanța bibliotecilor și pangarelor, sunt cauze, că acestea nu sporesc.

Din registrele de frecventarea bisericilor de către autorități și creștini, și din afirmațiunea preoților, mi-am format convingerea că bisericile nu sunt frecventate de autorități, mai de loc, și exemplul ce'l dau autoritățile 'l imitează și sătenii. Dacă câte un învățător și foarte rar, vine la biserică, aceasta mai mult de formă, ca să nu să zică, că n'a îndeplinit o datorie impusă de vreun ordin ministerial.

Ar fi de dorit, să se ia exemplu dela frații noștri de preste Carpați, unde autoritățile dau cele întâi exemplul de a merge la biserică; învățătorul este cântăreț la biserică obligator și în mare parte din sate se găsesc învățători muzicanți perfecti; iar corurile lor întrec pe ale noastre dela orașe. La noi în țară, să te ferească Dumnezeu de a auzi un cor de copii format și dirijat de un învățător; mai prudent este învățătorul, care nu face un asemenea cor. Iată dar necesitatea, ca Statul să ia măsuri în consecință, ca învățătorul să aibă și din fire și din știință talent la muzică. Primarii, perceptorii și alți mici funcționari de prin sate, în mare majoritate, aceștia nu numai că nu vin la biserică, dar iau în răs pe bisericăși, îi consideră ca oameni bolnavi; ba chiar calcă legile bisericesti cu mare fală, ca oa-

meni luminați, fără să și cunoască ignoranța și sălbătăcia lor.

Ar trebui să se pue odată stavilă unor asemenea desfrâuri.

Un fapt regretabil, am observat, că mai în toate parohiile unde bisericile posedă pământ, pământul bisericii este cam de obicei situat într'o poziție rea și de calitate proastă și aceasta din cauza, că locuitorii, sub protecțiunea autorității comunale n'au lăsat pe preot să stăpânească pământul ce s'a dat bisericilor de stat, ci l'a tot împins spre locuri rele sau nisipoase. Pe unele locuri, chiar proprietarii mari sau arendașii și fac asemenea gusturi.

Și dacă pe unele locuri, pământul bisericii nu este nici complet (de 17 pogoane) ci de 8—10 pogoane, aceasta tot din cauza abuzurilor arătate. A se opune preotul, n'are nici o putere. A se judecă, epitropia n'are mijloace și preotul și zice, că nu'i pământul său, el este uzufructuarul lui și preferă a munci un pogon sau două mai puțin, ca să nu se mai judece,—când cheltuește bani mulți și perde și vreme cu drumurile, deosebit de urile ce-și crează din partea celor puternici în sat.

Curățenia internă a bisericilor în general este satisfăcătoare, afară de unele biserici, la care slujesc unii preoți neglijenți, asupra cărora certurile n'au nici o influență.

Arhivele în mare parte sunt mai îngrijite ca în anii precedenți; numai pe unele locuri se întârziază cu facerea certificatelor de botezați și cununați, din cauza lipsei de fonduri, din cari să se cumpere asemenea imprimare, căci și registrele ce au, sunt cumpărate cu spesele preoților. Cimitirile cam în general sunt neîngrijite, căci nici nu sunt bine împrejmuite și nici curățite. Vina cade pe preoți și pe d-nii revizori comunali; preoții sunt vinovați pentru necurățirea buruenilor din cuprinsul cimitirelor,—numai zic de un bun aranjament, facere de șosele, plantații etc. etc.—și d-nii revizori iarăși sunt vinovați, căci nu execută pe d-nii primari, a face împrejmuiți bune.

Consiliile comunale și onor. consiliu județan, mai sunt vinonate, că nu trec în bugetele comunale pentru întreținerea bisericilor decât câte 10 --20 lei anual în loc de 120 lei și nici pe aceștia nu'i plătesc.

Câte îmbunătățiri nu s'ar putea face cu acești bani, dacă s'ar plăti regulat!..

Preoții pe la biserici rărindu-se, din cauză că sunt 12 parohii vacante de preot paroh; unele parohii fiind prea mar, și împrăștiate, din cauza că nu s'a aprobat modificarea lor. când s'a cerut în 1893; unele parohii vacante fiind vecine.. , toate acestea fac, ca serviciile religioase să se îndeplinească cu multă greutate și chiar să sufere.

Este timpul, să se ia măsuri, cel puțin pentru completarea parohiilor vacante, dacă nu și modificarea lor.

Preoții.

În județul întreg sunt în total 196 preoți și un diacon, împărțiți astfel: 11 preoți urbani din cari 5 parohi și 6 supranumerari; 185 preoți rurali, din cari 164 parohi și 21 supranumerari.

Din preoți sunt 16 și învățători.

În ceea ce privește studiile ce posedă fiecare preot se împart: 2 licențiați în teologie, 5 absolvenți a 7 și 8 clasei 175 absolvenți a IV clase seminariale și 14 grămățici. Diaconul dela biserica catedrală este licențiat în teologie. Dintre preoți 42 sunt văduvi, restul căsătoriți.

În cele 80 bănci populare din județ, 8 preoți sunt președinți, 12 sunt vice-președinți, 2 casieri, 9 sunt censori, 1 secretar contabil, 3 sunt membri în comitete și o mare parte din rest numai ca acționari.

Preoții mai sunt membri în număr de 38 și ai Societății de economie «Creditul Didactic» din Severin cu reședința la Liceul «Traian». Aceasta i o probă că și preoții au lucrat la formarea băncilor alătura cu învățătorii, ba chiar pe

multe locuri preoții au preponderanță. În ceea ce privește moralitatea preoților este drept că în majoritate se găsesc elemente bune, care fac oarecare fală bisericii și legea clerului mirean din 1893 a mai îndreptat și pre cei răi, dar numai în exterior, adică ei se feresc de a nu cădea în abateri pedepsite de lege, dar fondul lor a rămas tot rău, căci atunci când ei pot a înșelă sub scutul legilor și a calomnia fiind ajutați de martori plătiți, (ei) n'au nici o picătură de mustrare de cuget. Asemenea elemente ar trebu odată curățite din biserică. Din cauza lor preoțimea română în general poartă pe fruntea ei rușinea și este lipsită de demnitatea ce se cuvine unor apostoli ai luminii și ai moravurilor bune... Cum poate spre exemplu, ca poporul din localitatea zet, să mai onoreze un preot, care escrocherează pe un alt frate al său preot, profitând de buna credință a lui, sau care jură falș și uzează de martori plătiți!

Și cu toate acestea se găsesc și asemenea elemente; deși puține din fericire (3—4), totuși se găsesc și aduc mare prejudiciu moralității poporului.

Un rău de care mai sufăr preoții este și căsătoria lor cu femei inculte și cu totul profane în cele ale menajului.

Sunt preoți, cari pe de o parte nu pot servi de exemplu poporului în ceea ce privește rânduiala și curățenia caselor lor: iar pe de alta unii, deși au avere trăesc foarte primitiv. La alții se mai adaogă și avariția. Un exemplu de acest fel a fost un preot decedat de curând, care deși a lăsat în urmă-i avere frumoasă: moșie și bani, cu toate acestea, cât a trăit și-a pătimit viața și numai în cele din urmă, când eră imposibil să mai trăiască, a mers în străinătate să-și caute sănătatea!...

Mai sunt câțiva preoți căzuți în vițiul beției, doi din ei chiar incorigibili.

În ceea ce privește relațiunile preoților cu autoritățile în general, se poate zice, că se află în relațiuni bune; deși

multe din autoritățile civile, atunci lasă pe preot în pace când acel preot caută pacea lumii acestia, adică atunci când vede cu ochii nedreptățile ce se fac parohienilor săi și tace pentru pacea sa.—Conclusia ar fi ca guvernul să ia odată măsuri, ca mai ales primarii să se numească dintre oameni mai culți și mai morali; căci întraltfel, nu se poate face aproape nici un progres moral, ba chiar degenerarea morală va progresa,—deosebit de alte rele materiale pe care le suferă poporul.

Poziția materială a preoților este de mijloc, cu oare cari excepțiuni de preoți săraci și preoți cu avere. Cei săraci sunt astfel din cauza pozițiunei rele a parohielor lor și a sărăciei parohienilor, cari compun asemenea parohii.

Cei bogați sunt în această stare prin negoț și prin cumpărare și arendare de moșii, păduri etc. Bine ar fi să vie un timp, când preoții să aibă leafă și venit, conrespunzătoare greutăților lor familiare, ca să rămâe devotați numai ai chemărei lor pastorale.

Cântăreții bisericești

În total cele 332 de biserici sunt servite de 354 cântăreți. Din aceștia 186, sunt absolvenți ai Școalei de Cântăreți din T. Severin, iar restul sunt practicanți. Practicanții sunt oameni fără absolut nici o cultură doar știu tipicul și a citi greșit pe cărți.

În ceea ce privește muzica n-au absolut nici o idee, și ca atare, în loc să cânte, țipă, se vaită, cu atât mai urât cu cât vocea lor este mai stridentă.

Dintre absolvenți, parte din ei cântă binișor; iar parte, au început a uita muzica pe care a învățat o în școală, pentru două cauze: prima, sunt mulți preoți, cari fie că nu au cultura muzicală și deci nu o valorează, fie că nu voesc să slujească Domnului cu toată dragostea, dela început a interzis cântăreților de a cânta pe note și deci acești cân-

tăreți ș-au schimonosit facerile muzicale după cântăreții vechi; secunda: cântăreții, văzându-se numiți în posturile lor și având în partea lor și protecțiunea epitropilor, scutiți și de controlul superiorilor asupra regresului lor, nu s'au mai exercitat în arta muzicii și au pierdut foarte mult din cele ce au învățat. În această privință foarte bine a făcut S ta Episcopie de a îndatorat pe cântăreții bisericești prin art. 12, aliniatul 2 și 3 din regulamentul conferințelor pastorale ca în timpul postului mare să se prezinte la reședința Protoeriei, unde înaintea unei comisiuni numită de Chiriarchie, vor fi examinați asupra cunoștințelor, ce mai posed și notați în bine sau rău.

Școala de cântăreți bisericești.

Această școală care a fost înființată încă din anul 1894 are organizația din anii trecuți, având 3 clase.

De dimineață (orele 8—12) elevii învață cântările, tipicul, citirea, liturgica, religia și noțiuni de limba română; iar după amiază, învață câte o meserie la meseriașii din oraș, pe la care sunt împărțiți și viticultura.

Materiile arătate se predau de 3 profesori din cari, unul Părintele diacon I. V. Raiculescu licențiat în Teologie este numit și director al școalei prin ordinul episcopal No. 2950 din 23 Decembrie 1905.

Astăzi școala este frecventată de 58 elevi, din cari 22 sunt în clasa I; 16 în clasa II și 20 în clasa III.

La sfârșitul anului școlar trecut 1904—905, situația generală a fost următoarea: în total au fost înscriși 71 elevi.

La sfârșitul anului în clasa I sau declarat promovați 16, repetenți 2; în clasa II promovați 20, repetenți 2; iar în clasa III absolvenți 27 căror sau dat și certificate, și repetenți 4.

Elevii față cu anii trecuți au progresat în ceea ce privește meseriile, la știință de asemenea au avut o reușită

bună, deși (elevii) să plâng, că fiind ocupați mult seara la meserii și gazde, pe unde slujesc pentru întreținere cu hrană, n-au timpul suficient de a-și prepara lecțiile pentru a 2-a zi.

De asemenea elevii se mai plâng că meseriașii nu prea au buna voință a-le arăta meșteșugul, de teamă, ca să nu-i concureze pe la sate.

Administrația bisericească.

Multiplele datorii ce am de îndeplinit, în administrarea a 196 de preoți, a 354 cântăreți și a 332 biserici, fără local de cancelarie, fără scriitor la cancelarie și fără ajutor în facerea multor anchete din județ, având și obligațiunea de a inspecta odată în an cel puțin bisericile, toate acestea fac ca serviciul Protoerii să se poată îndeplini cu multe sacrificii. Ca să pot fi la curent cu lucrările cancelarii și să-mi rămâe timp liber și pentru celelalte datorii ale serviciului, pe care le consider mai superioare, a trebuit ca din salariul meu să plătesc un scriitor, care să aibă grije a lua corespondența zilnică dela poștă, a copia conceptele și a-le trece prin registre.

Din salariul de 120 de lei lunar, dacă se scad deplasările ce trebuesc să se facă în județ și salariul scriitorului, se poate înțelege cât de grea situație materială i s'a creat unui protoiereu prin reducerea salariului. Din acestea rezultă că onor Guvern ar urma să ia măsuri urgente, pentru bunul mers al afacerilor bisericești; ridicând salariul protoereului la suma prevăzută de legea clerului mirean din 1893 și reînființarea postului de sub-protoereu.

În anul expirat cu ocazia celor 70 inspecții, despre care am vorbit mai sus am ținut conferințe cu preoții parțiale în care am observat neajunsurile de care sufer bisericile și viața lor și două conferințe generale.

Biblioteca și jurnalul preoților Mehedințeni.

Pentru că bibliotecile parohiale cu operele ce au, nu sunt în stare a satisface trebuințele culturale ale unui preot chiar puțin pretențios, încă din anii trecuți subscrișul am luat măsuri a face la Protoerie o bibliotecă mare centrală, spre a se complecta lipsurile bibliotecilor parohiale. Până în prezent această bibliotecă numără 150 volume. Iar ca ea să se mărească, preoții din îndemnul ce le-am făcut, foarte bucuroși au mai depus fiecare câte 2 lei în mâna preotului stavrofor Gh. Stănescu din Severin, ca să se măi cumpere cărți.

Tot la acea conferință preoții au înființat și un jurnal lunar «Progresul» în care să se publice toată activitatea lor păstorală, toate ordinile circulare, articole de fond cu coprins dogmatic moral, iconomic, caznic și de tot ce ar contribui la luminarea preoților, cântăreților și cetățenilor, despre care s'a comunicat Prea Sfinții Voastre și prin raportul Protoerii No. 25/906; iar suma ce va prisosi din venitul acestui jurnal să se întrebuinteze tot pentru mărirea acelei biblioteci. Abonamentele se vor încasa tot de părintele Gh. Stănescu ales de preoți casier, pentru amândouă fondurile.

Culte streine.

În orașul Severin sunt 4 comunități religioase streine, două din ele creștine: una de ritul Romano-Catolic și una de ritul evanghelic; și două comunități izraelite; una de ritul german și una de ritul spaniol

Comunitatea Romano-Catolică.

Această comunitate numără 400 familii cu 2000 suflete, fiind înființată la anul 1850; iar dela anul 1861 are paroh propriu. Până la 1887 serviciul Divin s'a oficiat în capela din casa parohială, iar dela această dată în biserică ce s'a zidit.

Biserica și cei 2 preoți,—un Paroh și un caplan—sunt întreținuți de comunitate. Preoții au studii teologice și filosofice universitare; iar cantorul bisericii are studii seminarele pedagogice.

Comunitatea are și o școală primară cu 4 clase care numără... elevi și două institute de fete, unul cu clasele primare.

Comunitatea Evangelică.

Comunitatea aceasta evangelică-Germană s'a constituit în anul 1864, iar biserica și-a zidit-o în anul 1866. În anul 1886 și-a zidit și un local propriu de școală.

Cheltuelile de întreținere se acopăr, parte din contribuțiile credincioșilor, parte din subvențiile primite dela consistoriul evangelic din Prusia, dela Împăratul Germaniei și dela fundațiunea Gustav-Adolf.

În fruntea comunității stă un preot ajutat de 4 epitropi.

Școala este condusă de preot și de un învățător german de religiunea evangelică.

În prezent comunitatea se compune din 46 familii și 200 de suflete. Preotul actual a studiat teologia la o facultate germană și a trecut 2 examene de stat (capacitate).

Învățătorul este absolventul unei școale normale germane și asemenea a depus 2 examene.

Comunitatea Israelită de rit Spaniol.

Comunitatea aceasta datează încă din anul 1860. Templul acestei comunități o clădire frumoasă s'a zidit în anul 1871; iar în 1873 comunitatea și-a clădit și un local de școală în curtea templului. Comunitatea azi numără 130 familii cu 350 suflete.

Templul, școala și cimitirul se întrețin prin cotisațiuni și ofrande ale membrilor comunității.

Personalul templului se compune din: un rabin cu studii teologice, un oficiant și un intendent. Școala are 4 clase primare cu 50 elevi.

Președintele comunității care se alege din sânul consiliului de Administrație, este d-l Mico de Mago, care a binevoit a-mi da aceste date.

Comunitatea Israelită de Rit-German.

Președintele acestei comunități n a bine-voit a-mi da relațiile cerute, din care cauză nu pot a nota aci nimic despre această comunitate. In urmă m'am informat că această comunitate are vre-o 40 familii. Școala n'are nici biserică specială ci numai o casă simplă și un preot.

Școala de Cântări Bisericești.

Clasa I.

Antonie Gh. Ioan, Achimescu Gh., Avram Stochiță, Bălan Tudosie, Buzatu C-tin, Drăgotoiu Gh., Dosei Ilie, Grigorescu Gh. Mihai, Ianculescu I., Iacob Const., Lascu N. Gheorghe, Miloșescu Alex, Moise D. Cheorghe, Onea Const, Popa Emanoil, Săvoiu Vasile, Stăncescu M. Ioan, Turlac Ion, Vârzaru M. Mihai, Vatau M. Ștefan, Vasiloiu Sofronie, Hurduc Gh.

Clasa II.

Anghel M. Grigore, Bacov D-tru, Balulescu I., Cerbulescu N., Florescu Gh., Hoara I. D-tru, Barlogeanu Gr., Istodor D-tru, Iovănescu N, Marinchescu St., Năstasie Const., Popescu Nicol, Marinchescu Gh., Istratescu Chiril, Smeu Const., Popescu Mihai.

Clasa III.

Arvat. Constantin, Bărbulescu V., Bârneanu Gr., Bodeanu Gh., Chițu Dumitru, Fusescu C-tin, Frânculescu I, Firescu Stel, Iorgulescu Gr., Lupșoiu M., Luca Cosnt., Mateesescu C., Popescu D-tru, Popescu V. Ioan, Popescu I. Ioan, Popescu Istrație, Pecie Ioan, Tițulescu Ion, Vintilescu, Veve-riță Ștefan.

DONAȚIUNI.

Se aduc mulțămiri publice d-lui Zweifel et C-o din București, care a dăruit bisericii parohiale cu hramul Sfântul Gheorghe, din com. Călinești-Vâlcea, un clopot în greutate de 158 kgr. și în val. de 900 (nouă sute) lei.

Se aduc mulțămiri publice D-lui Căpitan M. Hergoth, comandantul școlii copiilor de trupă dela Monastirea Dialului, care a dăruit bisericii acelei Monastiri una pereche candelabre de bronz pentru pus pe Sfânta Masă, cu 12 lumini în val. de 50 lei.

Se aduce mulțămiri publice d-lui Ioan Antonescu, enoriaș, al Bisericii parohiale „Sf. Gheorghe“, din urbea Roman, care a donat Bisericii menționate un rând de vestminte preoțești de matase liliachie cu flori galbene, precum și un rând de acopereminte pentru sf. vase, de aceeași materie, costând suma de 160 lei.

Se aduc mulțămiri publice d-lui Căpitan N. Moscu și soții sale Zoia, proprietar în comuna Musculești-Gorj, cari au binevoit să doneze bisericii parohiale cu hramul Sfinții Impărați din aceeași parohie un covor de 10 metri și o frumoasă linguriță pentru împărțășire care costă 30 lei.

Se aduc mulțămiri publice D-lui Pascu Șerban din Galați, care a dăruit bisericii Adormirea Maicei Domnului din comuna Șivița județul Covurlui una perdea de atlas pentru ușile împărătești în val. de 50 lei.

Se aduc mulțămiri publice D-lui Nicolai P. Gheorghiu și D-nei Săftica Ginghină cari au reparat și poleit cu aur Sf. Potir și sf. Evanghelie dela biserica „Precista“ din Galați și au mai dăruit și una înbrăcăminte de rips de mătase, cheltuind în total suma de 150 lei.

